

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Diplomová práce

2012

Petra Dlouhá

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Petra Dlouhá

Český periodický tisk na Chebsku v roce 1945

Diplomová práce

Praha 2012

Autor práce: **Petra Dlouhá**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

DLOUHÁ, Petra. *Český periodický tisk na Chebsku v roce 1945*. Praha, 2012. 118 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Abstrakt

Hlavním cílem mé diplomové práce je zachytit budování českého periodického tisku v Chebu po konci druhé světové války. Jedná se o období, které pro Československo a především jeho pohraniční oblasti znamenalo rozsáhlé demografické a socioekonomické změny. Proto je důležité zasadit téma do širšího kontextu. Na začátku práce popisuji historii Chebska, které mělo v naší zemi již od počátku svých dějin zvláštní postavení. Obecně se také věnuji problematice česko-německých vztahů od vzniku samostatné Československé republiky. Diplomová práce obsahuje také kapitolu, která popisuje průběh druhé světové války v Chebu. Největší prostor je však věnován prvním poválečným měsícům na Chebsku. Tehdy totiž v Chebu došlo k zásadnímu zvratu. Vše německé se náhle mělo změnit na české. Pro nově příchozí obyvatelé bylo samozřejmě velice důležité dostávat informace v mateřském jazyce. Jádrem práce je právě budování českého regionálního tisku na Chebsku. V roce 1945 bylo v Chebu vydáváno jediné místní periodikum – Chebsko. V rámci práce představím periodikum Chebsko, které začalo v Chebu vycházet hned po konci války. Provedu také kvantitativní analýzu prvního období jeho vydávání, které trvalo od 16. května 1945 do 30. října 1945. Periodikum zároveň využiji jako jeden ze zdrojů informací o poválečné situaci v Chebu a okolí.

Abstract

The main aim of my diploma thesis is to capture the development of the periodic press in Cheb after the end of the Second World War. It is a period which brought extensive demographic and socio-economic changes to Czechoslovakia and especially the border regions. That is why this topic must be set in a wider context. At the beginning, I describe the history of the Cheb region, which, from its earliest history, had a distinct position within our country. I also researched the general issue of Czech-German relations after the foundation of the independent Czechoslovak Republic. A chapter in the thesis deals specifically with what happened during the Second World War in Cheb. The main emphasis is however on the first

months in the Cheb region after the war. The reason for this is that it was a period of essential reversal in Cheb. Everything that used to be German was now to become Czech. It was essential for the newcomers to receive information in their mother tongue. The core of the thesis is the development of the Czech regional press in the Cheb region. In the year 1945 there only was a single journal published in Cheb – Chebsko. My thesis will present this journal, which first came out shortly after the end of the Second World War. I will also make a quantitative analysis of the first publishing period of the journal, which lasted from May 16th 1945 until October 30th 1945. In addition I will use this journal as one of the information sources dealing with the post-war situation in Cheb and the surrounding region.

Klíčová slova

Cheb, Chebsko, český regionální tisk, periodikum, Češi, Němci, válka, odsun, obnova

Keywords

Cheb, Chebsko, czech regional press, periodical, Czech, German, war, expulsion, renewal

Rozsah práce: 205 686 znaků, 114 normostran (bez abstraktu a příloh)

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Zároveň prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 2. ledna 2012

Petra Dlouhá

Poděkování

Chtěla bych moc poděkovat vedoucí své práce doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc. za cenné rady a podněty, ale také vstřícnost a zájem, se kterými mou práci vedla.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Petra Dlouhá

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:

2009/2010

E-mail diplomantky/diplomanta:

p.dlouha@seznam.cz

Studijní obor/typ studia:

Žurnalistika/magisterské prezenční

Předpokládaný název práce v češtině:

Český periodický tisk na Ašsku a Chebsku v letech 1945-1948

Předpokládaný název práce v angličtině:

Czech Periodical Press in Region off As and Cheb in Years 1945-1948

Předpokládaný termín dokončení

LS 2011

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování:

Ve své práci chci zmapovat a analyzovat regionální periodický tisk, který vycházel na Ašsku a Chebsku v letech 1945-1948. Konec druhé světové války znamenal pro toto území poměrně zásadní zvrát. Chci tedy zachytit společenské klima tohoto období v dané oblasti. Budu se zabývat demografickou, ekonomickou, politickou i kulturní situací a jejími proměnami. Abych téma zasadila do kontextu, vymezím nejprve zvolenou geografickou oblast jako takovou s jejími dějinami. Jedná se totiž o historicky specifickou část našeho území. Na začátku práce také nastíním problematiku česko-německých vztahů v příhraničních oblastech po roce 1918. Načrtnu vývoj předválečných událostí i druhé světové války v této oblasti, se všemi jejími zvláštnostmi. Součástí práce také bude stručná rekapitulace tisku a

periodik, která v této oblasti vycházela do roku 1945. Téma poválečného periodického tisku na Chebsku a Ašsku dosud není nijak zpracované. Má práce bude první, která se jím bude zabývat.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy

Cílem práce je zmapovat regionální periodika, která vycházela na Ašsku a Chebsku v letech 1945 - 48. Následně provedu obsahovou analýzu nejvýznamnějších z nich, přičemž rozhodujícím kritériem výběru bude frekvence vycházení a jeho délka. Ve sledovaném období se zde nevycházel žádný deník. Do analýzy proto bude zahrnut zejména týdeník Chebsko, který vycházel od května 1945 do února 1947, a týdeník Český Cheb, který vycházel od března 1947 do února 1948. Dalším cílem práce je vyložit společenskou, demografickou, ekonomickou, politickou i kulturní situaci této doby v příslušné oblasti a zachytit její proměny.

Předpokládaná struktura práce

1. Úvod
2. Vymezení geografické oblasti Ašska a Chebska a jejich historie
3. Česko-německé vztahy po roce 1918
4. Druhá světová válka na Ašsku a Chebsku
5. Demografické změny po válce
6. Společensko-ekonomická situace po válce
7. Rekapitulace tisku do roku 1945
8. Periodický tisk v letech 1945-48
9. Analýza vybraných periodik
10. Závěr

Vymezení podkladového materiálu (např. tituly a období, za které budou analyzovány):

Týdeníky Chebsko (květen 1945 - únor 1947) a Český Cheb (březen 1947-únor 1948)

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Bude provedena kvantitativní obsahová analýza vybraných periodik.

Základní literatura

HOSTIČKOVÁ, Jiřina; VACHTOVÁ Jarmila. Soupis časopisů západočeského kraje 1945-1965. Praha: Státní knihovna ČSR- Národní knihovna v Praze, 1972.

Jedná se o přehledný výčet a soupis časopisů, které vycházely v oblasti západočeského kraje v období mezi lety 1945-1965. Tedy v době, která se ve své první části překrývá s obdobím, na které je zacílená má diplomová práce.

JIRŮ, Václav: Nedaleko od Norimberku. Praha: Svět křídel, 2001.

Kniha se zabývá tematikou retribučních soudů v oblasti západních Čech. Neomezuje se ovšem výhradně na regionální dějiny. Sleduje také přesahy události řešených retribučním soudem za hranice regionu. Přibližuje průběh září 1938, dále období po záboru pohraničních oblastí a válečné období.

KUBÍČEK, Jaromír a kol., Česká retrospektivní biografie. Řada 1, Noviny České republiky 1919-1945. Brno : Lector benevolus : Sdružení knihoven ČR, 2004.

Kniha předkládá místní rejstřík vydavatelů a novin, které na našem území vycházely mezi lety 1919-1945.

KUBÍČEK, Jaromír a kol., Česká retrospektivní biografie. Řada 2, Časopisy České republiky 1919-1945. Brno: Lector benevolus : Sdružení knihoven ČR, 2006-2007.

Kniha předkládá místní rejstřík vydavatelů a časopisů, které na našem území vycházely mezi lety 1919-1945.

KUČERA, Jaroslav. Odsun nebo vyhnání. Sudetští Němci v Československu v letech 1946-1946, Praha: Nakladatelství a vydavatelství H&H, 1991

Kniha vykládá historické souvislosti soužití českého a německého národa, dále zejména situaci ve 30. letech a v období války. Popisuje proces příprav, plánování i samotnou realizaci odsunu Němců z českého území. Zasazuje situaci do mezinárodních souvislostí. Věnuje se také problematice německých Židů, německých antifasistů a

specialistů. Popisuje tzv. „divoký odsun“, řeší problematiku konfiskace majetku a otázku státního občanství.

SEIBT, Ferdinand. Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Praha: Academia, 1996

Kniha postihuje prolínání českého a německého živlu v historickém vývoji českých zemí od 10. do 20. století. Jednotlivé kapitoly mají charakter historických esejů. Seibt se zamýšlí nad řadou průniků, konfliktů i tragických zlomů v dějinách a vztazích Čechů a Němců. Dějiny českých zemí podle jeho výkladu nejsou dějinami výlučně českými, ale ani sudetoněmeckými. Domnívá se, že společná minulost může být základem pro pokojné soužití v současnosti.

SCHULZ, Winfried: Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha: Karolinum, 2004.

Kniha čtenáře uvádí do problematiky politické komunikace a obsahové analýzy textů produkovaných masovými médii. Vykládá způsoby a postupy kvantitativního obsahové analýzy a vysvětluje specifika její aplikace na mediální zpravodajské obsahy. Druhá část knihy přináší konkrétní výsledky projektu, který se zabýval zobrazováním tzv. vánoční krize v České televizi na přelomu let 2000 a 2001 ve zpravodajství Českého rozhlasu. Předkládá tak příklad aplikace kvantitativní obsahové analýzy v praxi.

ZIMMERMANN, Volker. Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945). Praha: Prostor, 2001

Kniha vykládá dějiny sudetských území (říšské župy Sudety) v letech 1938-1945. Zabývá se také postavením sudetských Němců v rámci Velkoněmecké říše a postavením německé menšiny v předválečné ČSR. Vykládá okolnosti týkající se Mnichova a odtržení pohraničních území. Zabývá se organizací politické moci v říšské župě Sudety a správním začleňování do říšských struktur. Vysvětluje jednotnou nacistickou ideologii a její projevy ve všech oblastech společenského života. Dále objasňuje hospodářskou situaci a sociální důsledky připojení. Věnuje se také postojům obyvatelstva a vztahům říšských a sudetských Němců. Dalším tématem knihy je postavení české menšiny a velkoněmecké plány na řešení "české otázky".

Další zdroje:

- SLAVÍK, Radmil Jaroslav. Cheb, křižovatka světa. Cheb: Místní rada osvětová, 1948
- SLAVÍK, Radmil Jaroslav. Američané a Cheb : rok 1945 :(vydáno při příležitosti 45. výročí osvobození Chebu americkou armádou). Cheb : Redakční kruh Dialogu, 1990
- CHMELÍKOVÁ, Jitka. Osvobození: Cheb 1945. Cheb 1945
- BOHÁČ, Jaromír. Starý Cheb: Das alte Eger. Cheb: město Cheb. 2007.
- Československá vlastivěda sv.7.: Písemnictví
- BOHÁČ, Jaromír. Zmizelé Chebsko : zničené obce a osady okresu Cheb po roce 1945, Cheb : Krajské muzeum Karlovarského kraje, Muzeum Cheb, 2007

Diplomové a disertační práce k tématu

Tématem periodického tisku na Ašsku a Chebsku v letech 1945-1948 se dosud nezabývala žádná bakalářská, diplomová, ani disertační práce.

Datum / Podpis studenta/ky

.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na UK FSV vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

.....
**Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga
pedagožky/pedagoga**

Datum / Podpis

Obsah

Úvod	4
1. GEOGRAFICKÉ VYMEZENÍ CHEBSKA A JEHO HISTORIE.....	7
1.1 <i>Od prvních zmínek o Chebu až k Janu Lucemburskému</i>	7
1.2 <i>Cheb za vlády Karla IV.</i>	8
1.3 <i>Cheb v období husitských válek</i>	8
1.4 <i>Cheb za vlády Jiřího z Poděbrad</i>	8
1.5 <i>Cheb a reformace</i>	9
1.6 <i>Cheb v době třicetileté války</i>	9
1.7 <i>Konec privilegovaného postavení Chebu</i>	10
1.8 <i>Cheb v 19.století</i>	11
1.9 <i>Začátek 20.století v Chebu</i>	11
2. ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY PO ROCE 1918.....	13
2.1 <i>Snahy Němců o odtržení od nově vzniklé republiky</i>	13
2.2 <i>První roky nového státu</i>	14
2.3 <i>Pracovní místa a školství</i>	15
2.4 <i>Pozemková reforma</i>	15
2.5 <i>Hospodářství a národnostní otázka</i>	16
2.6 <i>Centrum a periferie</i>	16
2.7 <i>Exkurz: Ukázka česko-německých vztahů na Chebsku</i>	17
2.8 <i>Roztříštěná německá společnost</i>	17
2.9 <i>Aktivistické strany</i>	18
2.10 <i>Negativistické strany</i>	19
2.11 <i>Nepolitické organizace sudetských Němců</i>	20
2.12 <i>Stabilizace ve druhé polovině 20.let</i>	22
2.13 <i>Krize ve 30.letech</i>	23
2.14 <i>Radikalizace Němců</i>	23
2.15 <i>Od Mnichova do války</i>	25
3. DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA V CHEBU.....	28
3.1 <i>Podzim 1938 na Chebsku</i>	28
3.2 <i>Chebsko po vypuknutí války</i>	31
3.3 <i>Nálety na Cheb v letech 1944-1945</i>	32
3.4 <i>Osvobození Chebu</i>	33
4. ŘEŠENÍ „NĚMECKÉ OTÁZKY“ PO VÁLCE.....	36
4.1 <i>Vývoj plánů na odsun</i>	36
4.2 <i>Benešovy dekrety</i>	37
4.3 <i>Divoký odsun</i>	39
4.4 <i>Internální střediska a tábory</i>	40
4.5 <i>Organizovaný odsun</i>	40

5. CHEB V POVÁLEČNÉM OBDOBÍ.....	43
5.1 Americká vojenská správa.....	43
5.2 Sběrné a zajatecké tábory v Chebu.....	44
5.3 Poslední Henleinova návštěva Chebu.....	45
5.4 První čeští vojáci na Chebsku.....	45
5.5 Zřizování prvních českých úřadů v Chebu.....	46
5.6 Američané v Chebu a slavnosti na jejich počest.....	49
5.7 Ustavení politických stran, svazů a spolků na Chebsku.....	50
5.8 Školství, kultura a sport v poválečném Chebu.....	52
5.9 Dopravní spojení s vnitrozemím.....	54
5.10 Odhalování masových hrobů.....	54
5.11 Odgermanizování a počesťování Chebska.....	55
5.12 Odsun Němců z Chebska.....	59
5.12.1 První transporty.....	59
5.12.2 Organizovaný odsun z Chebska.....	60
5.12.3 Problémy Chebska v důsledku odsunu.....	62
5.13 Osidlování Chebska.....	64
5.13.1 Právní základy osidlování pohraničí.....	64
5.13.2 Osidlování Chebska: statistické údaje.....	65
5.13.3 Průběh osidlování.....	65
5.14 Poválečné hospodářství a průmysl na Chebsku.....	68
5.15 Mimořádný lidový soud v Chebu.....	70
6. POVÁLEČNÝ PERIODICKÝ TISK NA CHEBSKU.....	73
6.1 Poválečný tisk v ČSR.....	73
6.2 Formální podoba Chebska.....	74
6.3 Složení redakce.....	75
6.4 Tisk a cena.....	76
6.5 Jak redakce reflektovala svou činnost.....	76
6.6 Obsahová charakteristika Chebska.....	78
6.7 Další regionální periodika na Chebsku v letech 1945-1948.....	85
7. ANALÝZA PRVNÍHO OBDOBÍ VYDÁVÁNÍ CHEBSKA.....	86
7.1 Výzkumná strategie a metoda.....	86
7.2 Výzkumné otázky.....	87
7.3 Výběrový soubor.....	87
7.4 Proměnné a kategorie analýzy.....	88
7.5 Sběr dat, jejich analýza a prezentace výsledků.....	90
7.6 Výsledky obsahové analýzy periodika Chebsko.....	90
7.6.1 Kteří autoři do Chebska přispívali a s jakou četností?.....	90
7.6.2 Jak dlouhé texty v Chebsku vycházely a s jakou četností?.....	92
7.6.3 Jaká byla skladba článků v Chebsku z teritoriálního hlediska?.....	93
7.6.4 Jaké žánry se v Chebsku objevovaly?.....	94
7.6.5 Jakým tématům se Chebsko věnovalo a s jakou četností?.....	95
7.6.6 Téma versus rozsah.....	97

ZÁVĚR	101
SUMMARY.....	102
POUŽITÁ LITERATURA.....	103
SEZNAM PŘÍLOH.....	107
PŘÍLOHY.....	108

Úvod

Ve své diplomové práci se budu věnovat jednomu z nejsložitějších období našich moderních dějin. Zaměřím se na dobu těsně po konci druhé světové války - tedy na období, které v Československu probíhalo ve znamení odsunu Němců. Rozsáhlé demografické a s nimi související socioekonomické změny zasáhly a natrvalo ovlivnily především oblasti pohraničí. Vzhledem k tomu, že pocházím z Aše, rozhodla jsem se ve své práci zaměřit právě na poválečné dění v nejzápadnějším cípu České republiky.

Chebsko bylo až do konce války obývané Němci. Po válce nastal nebývalý zvrat. Vše německé mělo být vytlačeno a nahrazeno českým. Pro lidi, kteří na Chebsko po válce přicházeli – ať už se jednalo o bývalé politické vězně, navrátilce z koncentračních či zajateckých táborů, repatrianty nebo nové osídlence z vnitrozemí – byl naprosto zásadní přísun informací v mateřském jazyce. Jako studentku žurnalistiky mě přirozeně zajímá především tento aspekt poválečného života na Chebsku.

Hlavním cílem této práce tedy bude popsat budování českého periodického tisku na Chebsku bezprostředně po válce. Jádrem práce bude představení a analýza časopisu Chebsko, který v Chebu začal vycházet již 16. května 1945 a na dlouho byl jediným regionálním periodikem, které měli místní lidé k dispozici. Periodikum mi zároveň posloužilo jako cenný zdroj informací o poválečném životě v Chebu a problémech, se kterými se místní lidé museli potýkat.

Poválečný periodický tisk v pohraničí je však pouze střípkem mnohem komplexnějšího tématu. Proto diplomová práce začíná kapitolou, která vykresluje historii Chebska a ukazuje specifika a zvláštnosti tohoto území, které ho provázely a do značné míry předurčovaly jeho vývoj již od počátku jeho dějin. Pro celkové pochopení kontextu poválečné situace je také důležité mít alespoň základní vhled do problematiky česko-německého soužití a vztahů obou národů, které vygradovaly až v odsun Němců z Československa. V rozsahu této práce samozřejmě nebylo možné zachytit celou historii česko-německých vztahů, ani je postihnout v celé jejich hloubce. Snažila jsem se proto alespoň nastínit zásadní souvislosti česko-německého soužití od vzniku samostatného československého státu v roce 1918, který ve vztazích obou národů znamenal významný zvrat.

V další kapitole pak popisují průběh druhé světové války na Chebsku. Největší prostor je však v práci věnován období, které následovalo bezprostředně po konci války. Právě v prvních poválečných měsících totiž bylo Chebsko nejintenzivněji konfrontováno s oním přechodem z německého na české a se změnou poměrů, na které se muselo adaptovat a ve kterých ho bylo nutno takřka znovu vybudovat.

Cenným zdrojem informací o poválečném dění v Chebu a okolí mi bylo právě periodikum Chebsko. Čerpala jsem ale také archivních zdrojů Státního okresního archivu Cheb a z děl autorů, kteří se dějinám Chebu a okolí věnovali. Z regionálních autorů mi byli významným zdrojem informací i inspirace Jitka Chmelíková, Václav Jiřík, Jaromír Boháč a Radmil Jaroslav Slavík. Důležitým zdrojem pro mě bylo také dílo německého historika a slavisty Franka Boldta, který působil na Západočeské univerzitě v Plzni i Karlově univerzitě v Praze a v 90. letech minulého století se usadil v Chebu, kde také roku 2006 zemřel.

Historie česko-německých vztahů a odsun Němců z Československa jsou tak složitými a komplexními tématy, že by vydaly na několik samostatných prací. Vzhledem k tomu, že v mé práci plnily pouze úlohu jakéhosi pozadí a kontextu pro ústřední téma práce, kterým byl poválečný periodický tisk v Chebu, nemohla jsem je postihnout v plném rozsahu a hloubce. Nabízela se samozřejmě celá řada zdrojů a autorů, ze kterých bych mohla čerpat. Pro účely této práce však bylo nutné provést určitou vědomou redukci a selekci. V kapitole, která popisuje základní souvislosti a problémy vztahů obou národů v letech 1918 - 1938, jsem se opírala hlavně o dílo Ferdinanda Seibta, Rudolfa Jaworského a Jaroslava Tomse. V kapitole, která popisuje průběh druhé světové války v Chebu, jsem regionální zdroje doplňovala širším kontextem především na základě díla Volkera Zimmermanna. V části práce, která se zabývá odsunem Němců z Československa, jsem čerpala hlavně z prací Tomáše Staňka a Jaroslava Kučery. Kromě toho jsem využívala také řady dalších zdrojů, na které je na stránkách práce odkazováno.

Od chvíle, kdy jsem vyplnila teze diplomové práce, uplynulo hodně času a náplň práce i mé představy o jejím obsahu přirozeně prodělaly určitý vývoj. V době schvalování tezí jsem si zvolila téma, které mě zajímalo, neměla jsem do něj ale ještě podrobnější vhléd. Když jsem se s ním začala důkladněji seznamovat a shromažďovat podkladové materiály, začala jsem si cíle a záběr práce přesněji vymezovat. Původní název práce byl zvolen v dosti obecné formě: *Český periodický tisk na Ašsku a Chebsku v letech 1945 - 1948*. Nakonec se ale ukázalo, že se

jedná o poměrně rozsáhlé téma, které je třeba pro účely diplomové práce nějak zúžit a upřesnit. Nakonec jsem se rozhodla soustředit hlavně na budování českého tisku v Chebu v roce 1945 a v souladu s tím změnila i název práce. Nový název proto zní: *Český periodický tisk na Chebsku v roce 1945*. Do analýzy byl tedy zařazen pouze časopis Chebsko.

Pokud jde o skladbu kapitol, byla zachována, jak je uvedena v tezích, přestože jsem lehce pozměnila a upřesnila jejich názvy. Jedinou výjimkou je rekapitulace tisku do roku 1945, kterou jsem nakonec po domluvě s vedoucí práce vyloučila zejména z kapacitních důvodů.

Žádná jiná studie se doposud poválečným periodickým tiskem na Chebsku nezabývala. V archivu se mi ale bohužel nepodařilo dohledat podrobnější podklady k osobám, které stály u zrodu prvních poválečných periodik na Chebsku. Tato oblast tedy zůstává námětem dalšího bádání.

1. Geografické vymezení Chebska a jeho historie

Začneme malým exkurzem do historie. Jedná se sice o poměrně velkou odbočku od ústředního tématu práce, ale domnívám se, že může být pro pochopení kontextu dalších kapitol i směřování Chebska užitečná a zajímavá. Je totiž důležité si uvědomit, že specifický vývoj Chebska v rámci naší země nebyl započat poválečným obdobím, ani vznikem samostatné Československé republiky v roce 1918. Provází Chebsko od samého počátku jeho dějin a do značné míry byl předurčenou již jeho geografickou polohou.

1.1 Od prvních zmínek o Chebu až k Janu Lucemburskému

Město Cheb leží v nejzápadnějším cípu naší země. První písemná zmínka o něm se objevuje v listině Jindřicha IV. z roku 1061. (Boháč, 1999) V průběhu 11. století Chebsko ovládla bavorská Severní marka v čele s Diepoldem z Vohnburgu. V té době dochází ke kolonizaci Chebska a vzniku správního centra Cheb. Roku 1146 se pak dostává Cheb pod nadvládu Šlaufů. (Boháč, 1999)

Roku 1167 ovládl Chebsko císař Fridrich Barbarossa. Rozpoznal výhody tohoto území pro záměry své zahraniční politiky. *„Cheb se stává důležitým politickým a správním centrem, má klíčovou pozici v mocenském ovládnutí středního Německa a stává se opěrným bodem prosazování říšské politiky vůči českým zemím.“* (Boháč, 1999, str. 10). Jako město je Cheb poprvé označen v listině krále Filipa z roku 1203. (Boháč, 1999)

Roku 1266 připojil Chebsko ke svému území Přemysl Otakar II.. Potvrdil však městu všechny dosavadní výsady a svobody. Přemyslova vláda se na Chebsku udržela pouze deset let. Když padl v bitvě na Moravském poli, získal Chebsko Rudolf Habsburský. (Boháč, 1999).

Zásadním okamžikem v historii Chebu je rok 1322, kdy získal Chebsko do zástavy český král Jan Lucemburský. Svěřil mu ho císař Ludvík Bavor za pomoc v boji o říšský trůn. Jan Lucemburský potvrdil Chebu všechna dosavadní práva, osvobodil ho od zemské berně a stvrdil jeho územní nedotknutelnost. Město podléhalo přímo králi, Chebané však nadále směli přijímat privilegia od říšských panovníků. To byl začátek výjimečného postavení Chebu v dějinách země Koruny české (Boháč, 2003).

1.2 Cheb za vlády Karla IV.

Hospodářství Chebu ve středověku záviselo na obchodu a řemeslech, jejichž rozvoji napomáhala ochrana panovníka. Když nastoupil na trůn Janův syn Karel IV., byl Cheb ještě pevněji začleněn do nezcizitelného území. Karel potvrdil městu všechna privilegia a přidal i další výsady. Roku 1439 sem přenesl právo razit mince a osvobodil Chebany od řady poplatků. Roku 1355 je dokonce osvobodil Zlatou bulou od platby cel a mýta na celém území říše. (Boháč, 1999). Zásadní bylo pro Cheb také Karlovo rozhodnutí, že tudy povede nejdůležitější obchodní tepna, která spojovala západní trhy a Prahu. (Boháč, 2003)

1.3 Cheb v období husitských válek

Na začátku 15. století už se Cheb řadil k největším a nejbohatším městům Koruny české. (Boháč, 1999). V roce 1415, když probíhal koncil v Kostnici, využíval Cheb své sítě informátorů a získával průběžné zprávy o pohybu husitských vojsk, které předával bavorským a saským městům a feudálům. Hraniční poloha Chebu mezi táborem katolíků a husitů umocňovala jeho význam. Cheb byl aktivním účastníkem protihusitské koalice a poskytoval jí žoldnéře. Husitská vojska však Cheb dlouho míjela. Až v červnu 1430 (po návratu ze spanilé jízdy) vojsko v čele s Prokopem Holým stanulo před Chebem. Cheb se však vojenskému střetu vyhnul. Vsadil raději na diplomacii a zaplatil husitům výpalné. (Boháč, 1999).

Když spolu začaly zneprátelené strany vyjednávat, sešel se v Chebu král Zikmund se zástupci husitů. Jednání ale v roce 1431 skončila neúspěchem. Když už bylo jasné, že husity nelze vojenskou silou porazit, získalo město Cheb důležitou roli prostředníka mezi oběma stranami. Byli to zástupci Chebu, kdo husitům předal pozvánku na koncil v Basileji. V Chebu se také vyjednávaly podmínky slyšení husitů na koncilu. Delegace Husitů, vedená Prokopem Holým a Janem Rokycanou, dorazila do města v roce 1432. Když husitské války skončily, byl Cheb odměněn za to, že přispěl k úspěchu jednání a zůstal věrný katolíkům. V roce 1437 město obdrželo Zlatou bulu stvrzující jeho dosavadní privilegia. (Boháč, 1999).

1.4 Cheb za vlády Jiřího z Poděbrad

V druhé polovině 15. století, za vlády Jiřího z Poděbrad, opět roste význam města. V Chebu se pořádají knížecí sněmy, slavnosti i řada diplomatických jednání. Dobré vztahy Chebu a Jiřího z Poděbrad se začaly budovat již v době, kdy byl Jiří správcem království. Pomáhal tehdy zprostředkovat smířčí řešení konfliktů Chebu s okolními feudály. Chebané

následkem toho přijali jeho volbu králem roku 1548 bez obvyklého vyčkávání. Vznikl tak vztah, ze kterého profitovaly obě strany. Dále se upevňovala role Chebu jako prostředníka smíru. Jiřík zavítal do Chebu jako český král čtyřikrát. Poprvé roku 1459, aby vyjednal takzvané Chebské smlouvy. Vyřešil jimi konflikty se saskými sousedy a markrabětem braniborským. Nedlouho potom přijel do Chebu ještě jednou, aby dohodu stvrdil a zúčastnil se svateb panovnických dětí. Roku 1461 přijel potřetí, svolal totiž do města říšský sněm. Toho roku však v jednáních neuspěl, nepodařilo se mu získat říšskou korunu. Když později vypukly boje proti Jiříkovi, Cheb se přiklonil na jeho stranu. V této době navštívil Jiří z Poděbrad Cheb naposledy. (Boháč, 1999)

1.5 Cheb a reformace

V době reformace a selských válek, začalo i v Chebu gradovat sociální napětí. Roku 1522 došlo ve městě ke vzpouře. Vzbouřenci si zřídili vlastní radnici a ustoupili, až když se město vzdalo výsadního práva na prodej soli a svolilo k volnému prodeji ve městě. (Boháč, 1999).

V polovině 16. století se na Chebsku začalo silně prosazovat evangelické vyznání. Oficiálně ale Cheb zůstával katolický. Představitelé Chebu vždy jednali hlavně racionálně a dávali velký pozor, aby neohrozili své výsadní postavení. (Boháč, 2003) V průběhu Šmalkaldských válek stál Cheb na straně katolíků. Za odměnu mu byly zachovány všechny výsady a dokonce byl na tři roky osvobozen od placení daní. Po uzavření Augsburského míru roku 1555 a uznání rovnoprávnosti obou náboženství, se začal Cheb oficiálně otevírat evangelíkům. Na konci 16. století už tu převažovalo luteránství. Reformace pozitivně ovlivnila rozvoj vzdělanosti a kultury v Chebu. (Boháč, 2003).

1.6 Cheb v době třicetileté války

Když vypuklo stavovské povstání, zvažovali představitelé Chebu, jak se zachovat. Nakonec město složilo hold Fridrichu Falckému, ale vojenskou pomoc českým stavům nenabídlo. Poskytlo jim pouze určité finanční prostředky. Díky tomu nebyl Cheb po bitvě na Bílé Hoře nijak potrestán. Úplně se ale město válečným střetům vyhnout nemohlo. Jelikož mělo strategicky výhodnou polohu, procházely tudy obě válčící strany, které město střídavě drancovaly. (Boháč, 2003).

Záhy se začala i v Chebu uplatňovat tvrdá habsburská rekatolizace. V roce 1628 sem dorazila císařská komise, která chtěla místní obyvatele obrátit zpět ke katolictví. Skutečného úspěchu však rekatolizace v Chebu nedosáhla. (Boháč, 2003).

Když Cheb roku 1631 obsadilo saské vojsko, prosadilo se tu opět evangelické vyznání. Již následujícího roku ale město čelilo obléhání ze strany císařského vojska a opět bylo obráceno na katolickou víru. V čele vojska tehdy stál Albrecht z Valdštejna. (Boháč, 2003). Nakonec se mu Cheb stal osudným. Dne 25. února 1634 ho v domě na náměstí rytmistr Deveroux probodl. (Boháč, 2003).

Třicetiletá válka ukázala, že opevnění Chebu je nedostatečné. Ferdinand III. proto rozhodl, že se z Chebu musí vybudovat pevnost. Přihlížel přitom hlavně k jeho důležité poloze. Stavba byla dokonána v roce 1740. (Boháč, 1999).

1.7 Konec privilegovaného postavení Chebu

V roce 1687 založil v Chebu J.A.Widtman pobočku pošty. Připojil ji na Thurn-Taxisovu poštovní síť. Dvakrát týdně z města vyrážela jezdecká pošta do Prahy, Norimberku a Drážďan. Widtmann v roce 1703 dokonce začal vydávat první německé chebské tištěné noviny. Vycházely dvakrát týdně. (Boháč, 1999).

I když zažívalo město na konci 17. století opět období rozkvětu, původní pozici už zpět nikdy nezískalo. Od třicetileté války jeho význam klesal. (Boháč, 1999). Silně s ním otřásly válečné kontribuce po válce o habsburské dědictví roku 1742. V sedmileté válce pak musel zásobovat rakouské i pruské vojsko, podle toho, které zrovna procházelo městem. (Boháč, 1999)

Cheb tak postupně přicházel o hospodářskou sílu i politický vliv. Jeho někdejší výsady a zvláštní postavení se začaly vytrácet (Boháč, 1999). Od roku 1723 už je Chebsko jako propadlá zástava považováno za součást Koruny České. Z Chebu se stává svobodné královské město (Boháč, 1999).

V období, kdy vládla Marie Terezie a její syn Josef II., byla přijata celá řada reforem, jejichž výsledkem bylo mimo jiné zrušení dřívějších privilegií Chebu. Postupně se stal

součástí jednotného správního systému monarchie. 18. století pro město tedy znamená úpadek na okraj politického i kulturního dění. (Boháč, 2003).

1.8 Cheb v 19. století

Roku 1809 zachvátil Cheb rozsáhlý požár. Poničil řadu historických staveb, které už nikdy nebyly obnoveny. Na začátku 19. století se ruší chebská pevnost s Chebu se stává otevřené město. (Boháč, 2003)

Významná byla pro Cheb stavba Františkových Lázní, které městu patřily až do roku 1851. První lázeňská sezona byla zahájena roku 1793. Lázeňství přivádělo na Chebsko řadu významných hostů z oblasti kultury i vědy a oživilo hospodářskou situaci regionu. Pravidelně sem přijížděl například J.W.Goethe (Boháč, 1999).

Když skončilo období Metternichovského absolutismu a byla vyhlášena konstituce, došlo i v Chebu k uvolnění a obrodě veřejného života. Roku 1848 tu byl zvolen občanský výbor. Jeho hlavním cílem však byl získání územní autonomie pro Chebsko. Zástupci výboru se opírali o téměř mytologické přesvědčení, že zástava Chebska stále platí. (Boháč, 1999)

Na konci 19. století se v Chebu buduje železnice. Nejprve je vytvořeno spojení mezi Hofem a Chebem přes Aš. Od roku 1871 byl Cheb železničně spojen také s Plzní a Chomutovem. Postupně se město stává důležitým železničním uzlem pro zahraniční obchod. Vedla tudy důležitá trať Berlín-Cheb-Mnichov. (Boháč, 1999).

Na konci 19. století v Chebu dochází k rozvoji kulturního i spolkového života. Staví se tu nové divadlo a v roce 1873 tu vzniká jedno z prvních regionálních muzeí. (Boháč, 2003).

1.9 Začátek 20. století v Chebu

Začátek 20. století pro Cheb znamená dobu rozkvětu. Fungují tu velké strojírenské závody, textilní továrny, stavební podniky i potravinářské výroby a působí tu řada bohatých měšťanů a obchodníků. Město dostává novou moderní tvář. Shodou okolností jsou v tomto období také postaveny dvě stavby, které pro Cheb téměř osudově předznamenávají další vývoj. Již roku 1899 byl dostaven most přes řeku Ohři. Cheb jím údajně symbolizoval otevřenost vůči novému světu. (Boháč, 1999) Roku 1913 pak byl na pahorku nad Chebem

s velkou slávou odhalen turnerský pomník, vyjadřující věčné němectví místních obyvatel.¹ (Boháč, 1999).

Obě světové války město trvale a nenávratně poznamenaly. Po první světové válce se německý Cheb stal součástí nově vzniklé Československé republiky. Naprostou většinu jeho obyvatel ale tvořili Němci, kteří se s vznikem nového státu nechtěli smířit. Jádrem národnostního i politického vzdoru stále zůstávala stará argumentace o „zástavě“. (Boháč, 1999)

Dalšímu vývoji Chebska se budeme věnovat v následujících kapitolách. Období první a Druhé republiky si představíme na pozadí česko-německých vztahů. Podrobněji se pak budeme zabývat průběhem druhé světové války v Chebu a zejména poválečným obdobím, které nás dovede až k samotnému jádru této práce – budování poválečného periodického tisku v Chebu.

¹ V dubnu 1945 pak vyhodili chebští Němci ze strachu před přicházející americkou armádou do vzduchu most přes Ohři. V říjnu 1945 udělali totéž chebští Češi se třemi dvoumetrovými německými orli (turnerským pomníkem), aby je navždy vymazali z paměti města. (Boháč, 1999)

2. Česko - německé vztahy po roce 1918

Vztahy českého a německého národa byly komplikované od počátku své historie, do krajnosti se však vyhroutil první světovou válkou. Zásadní obrat v nich nastal po vzniku samostatné republiky v roce 1918, kdy se více než tři miliony Němců ocitly v novém československém státě ve zcela novém postavení – jako nevládnoucí menšina.

2.1 Snahy Němců o odtržení od nově vzniklé republiky

Prohraná válka a události z let 1918/1919 znamenaly pro většinu sudetských Němců šok. Všichni se najednou cítili v ohrožení. Kromě příslušnosti k dominujícímu národu, mohli přijít také o společenské postavení, významné úřady nebo pracovní místa. Po vzniku ČSR pro ně navíc splynul národní a centralistický nepřítel v jednoho. Na prodělané škody se nedokázali dívat racionálně, vnímali je jako křivdu a nespravedlivý trest. (Jaworski, 2004). Rozhodující obrat spočíval v tom, že zatímco český národ se po vzniku ČSR proměnil v národ vládnoucí, Němci si museli zvykat na roli menšiny. (Jaworski, 2004)

Z výsledků sčítání obyvatel z roku 1921 vyplývá, že ČSR v té době měla 13 613 172 obyvatel, z toho 6 843 343 (50,2%) Čechů, 3 218 005 (23,6%) (sudetských) Němců a 1 976 320 (14,6%) Slováků. Zbytek tvořili Maďaři, Rumuni, Rusíni, Poláci, Ukrajinci, Rusové, Židé a další národnosti. (Bauer a kol., 1995; str.186)

Ještě před vyhlášením samostatné ČSR se sudetoněmečtí poslanci zúčastnili ustavující schůze německo-rakouského národního shromáždění. Její hlavní náplní bylo vyhlášení vzniku nového státu s názvem Deutsch-Österreich. (Toms, 2002) Nedlouho poté se zástupci sudetských Němců na schůzce ve Vídni, dne 29. října 1918, usnesli, že se pohraniční území obývané Němci (včetně Chebska) od nově vzniklé ČSR odtrhne. Hlavním pilířem jejich argumentace bylo právo národů na sebeurčení. Chtěli se připojit k Rakousku nebo budoucímu státu všech Němců. (Toms, 2002)

Sudetští Němci vyhlásili vznik provincie Deutschböhmen, jež byla tvořena pohraničním pásmem, táhnoucím se od Aše až po Orlické hory. Měla se stát součástí německého Rakouska (Deutsch-Österreich). Následně vznikly obdobné celky v okolí Šumavy a na Moravě. Oblasti ovšem byly záhy obsazeny československou armádou a připojeny zpátky k ČSR. Celá akce byla dokončena ještě do konce roku 1918. Cheb obsadila armáda 16.

prosince 1918. Sudetští Němci, včetně Chebanů, se tedy museli novému státu (proti své vůli) podřídit. (Toms, 2002)

Důležitý zlom v česko-německých vztazích znamenala mírová konference v Paříži roku 1919. Byla tam mimo jiné uzavřena smlouva ČSR s Německem. Německo uznalo samostatnost ČSR a postoupilo jí Hlučínsko. Také Rakousko zde uznalo územní nedotknutelnost a samostatnost ČSR a postoupilo jí část Moravy a jižních Čech. Tím úsilí o připojení Sudet k Rakousku skončilo (Toms, 2002).

2.2 První roky nového státu

Při svém triumfálním návratu do nově vzniklé republiky si prezident Masaryk udělal zastávku v Táboře. Pronesl zde mimo jiné památnou větu: „*Tábor je náš program*“. Toto heslo však bylo při převažujícím chápání „táborství“ interpretováno jako výrazně nacionální. Negativní postoj sudetských Němců prezident ještě více posílil, když se ve svém projevu zmínil o „*německých přistěhovalcích a kolonistech*“. (Seibt, 1996, str. 235)

Ke dni 29. února 1920 se datuje vznik československé ústavy. Jako oficiální státní jazyk byla tehdy uzákoněna českoslovenština, což byl ale vlastně neexistující konstrukt. Skládala se ze dvou rovnoprávných znění: českého a slovenského. (Toms, 2002) Menšiny se podle zákona směly na úřady obracet ve své mateřštině všude, kde žilo alespoň 20% příslušníků této menšiny. Němci se cítili zákonem diskriminováni. Zmíněný procentuální počet se ale vypočítával na základě soudních okresů², takže jejich námitky nebyly na místě. (Seibt, 1996)

Vnitřní politika nového státu byla od začátku komplikovaná. Československá většina musela v parlamentu trvale čelit výrazné nevoli německé menšiny. Němci se nedokázali soustředit na věcné záležitosti, vždy u nich převažovalo národnostní kritérium. (Seibt, 1996). TGM plánoval již v prvních měsících po válce založit úřad zvláštního ministra pro německé záležitosti, ale němečtí poslanci proti jeho návrhu tvrdě protestovali. Parlamentní debaty na začátku 20. let provázely silné emoce. Vládní politika je však svými kroky mnohdy sama posilovala. (Seibt, 1996)

² Soudní okresy byly nejmenší správní jednotky po obci, obvykle třetiny okresu politického.

2.3 Pracovní místa a školství

Za Rakouska-Uherska měli Němci ve státní byrokracii a úřadech podstatně větší podíl než jiné národy. Vláda se to nyní snažila v novém Československu změnit. Docházelo k masovému propuštění - většinou na základě „jazykové nezpůsobilosti“ nebo dokonce bez udání důvodu. Propuštění Němci to považovali za křivdu. V některých případech však bylo cílem vlády opravdu racionalizovat správu a zvýšit její efektivitu. Němci začali být také výrazně znevýhodňováni při povyšování. (Seibt, 1996)

Velkou nevoli rozdmýchávala také školská politika státu. Vláda začala rušit německé jednotřídky a zakládat české menšinové školy na území obývaném Němci. (Seibt, 1996). Vláda se snažila nalákat německé děti do českých škol, takže například zavedla stravování výhradně na českých školách. (Boldt, 2010) Složitý byl také problém německých vysokoškoláků. Bylo typické, že začínali na horších pozicích a s nižší mzdou než jejich čeští kolegové. Vedoucí místa ve většině případů dostávali Češi. (Jaworski, 2004).

K ostrým konfliktům docházelo také přímo na akademické půdě. V roce 1920 rozhodl takzvaný Lex Mareš, že insignie Karlovy univerzity případnou výhradně české větví univerzity.³ Budovu Karolina sice využívaly obě univerzity, ale striktně samostatně. Každá univerzita dokonce využívala jiný vchod. (Seibt, 1996). Dokonce pražské „korzo“ bylo rozděleno. Příslušníci obou národností se ovšem setkávali na spodním konci Václavského náměstí, kde pak docházelo k četným sporům a potyčkám. (Seibt, 1996)

2.4 Pozemková reforma

Problematická byla také pozemková reforma, kterou provázela velká propagandistická kampaň. Politici ji obhajovali vyvlastněním šlechtických majetků po Bitvě na Bílé hoře, což v kontextu 20. století působilo jako dost nezvyklá argumentace. V rámci reformy ovšem nebyl restituován majetek šlechticů. Jednoduše docházelo k zabírání a zkracování každého velkého pozemkového vlastnictví. Nepřihlíželo se přitom k národní příslušnosti, ani stavu dané osoby či rodiny. V průběhu reformy navíc průběžně vyplouvaly na povrch různé korupční skandály. Němci proti reformě ostře protestovali. (Seibt, 1996) Ztráta jejich půdy však byla podle Seibta (1996) v konečném efektu jen nepatrná.

³ Ta vzešla z rozdělení univerzity na českou a německou část v roce 1882.

2.5 Hospodářství a národnostní otázka

Konec války pro Němce v Čechách mimo jiné znamenal také konec jejich rozhodujícího vlivu na hospodářství. Nejvíce to pocítila ta odvětví, která byla závislá na velkoněmeckém kapitálu.

„Válečné škody, důsledky dlouhodobé stagnace a silnější česká konkurence umocňovaly dojem, že hospodářská mizérie v sudetoněmeckých oblastech propukla teprve s počátkem „české tyranie“.“ (Jaworski, 2004; str. 43) Nikdo ze sudetských Němců však vyvlastněním přímo postižen nebyl. „A za vysoké sudetoněmecké ztráty z válečných půjček mohl nově vzniklý československý stát stěží přebírat zodpovědnost. Větší opodstatnění měly stížnosti na znevýhodňování sudetoněmeckých firem.“ (Jaworski, 2004; str. 43)

Ústřední problém spočíval v tom, že sudetoněmecký lehký průmysl velice silně závisel na vývozu, což pro naše hospodářství znamenalo riziko. Naopak v českých oblastech se rozvíjel průmysl těžký – ať už šlo o strojírenství nebo potravinářství. Stát tudíž svými opatřeními a podporou českého průmyslu nechtěl prvořadě diskriminovat Němce, ale rozhodoval se podle potřeb našeho hospodářství. (Jaworski, 2004)

Je také důležité připomenout, že příslušnost k novému československému státu některým Němcům přinášela i určité výhody. Ilustruje to třeba úsilí říšskoněmeckých podnikatelů, kteří chtěli dostat československé občanství. Motivovala je k tomu snaha vyhnout se reparacím a využít stability československé koruny. Řada významných zástupců sudetoněmeckého obchodu a hospodářství proto v letech 1918 a 1919 odmítala připojení Sudet k Německu. (Jaworski, 2004)

2.6 Centrum a periferie

Velkou část národnostních konfliktů mezi sudetskými Němci a československou státní mocí ve 20. letech lze podle Javorského (2004) vysvětlit strukturálním konfliktem mezi centrem a periferií. Do roku 1918 si díky „propustnosti“ správní hranice sudetští Němci své okrajové postavení neuvědomovali. (Jaworski, 2004)

Všechny centralistické kroky státu narážely u sudetských Němců na tvrdý odpor. Za nepřijatelné vměšování ale považovali i kroky, které proti nim namířené vůbec nebyly a které

je nijak neznevýhodňovaly. Vláda se například snažila o větší propojení veřejného života a administrativní sjednocení státu. Němci však jakékoli integraci vzdorovali. Za každou cenu si chtěli uchovat silnou obecní samosprávu a autonomní školství. Když byla zrušena nějaká krachující a neefektivní továrna v Sudetech, interpretovalo se to vždy jako projev českého nacionalismu. (Jaworski, 2004)

Další ukázkou nelibě nesené centralizace byla například tato zkušenost sudetských Němců v Chebu. Na začátku 20. let byly všechny místní úřady v rukou tamních Němců. Do místního dění však centralisticky zasahovaly také ústřední orgány. Již v roce 1920 nařídily, aby se ulice pojmenovávaly dvojjazyčně i v oblastech, kde žije minimum Čechů, jako tomu bylo v Chebu. I když sem po válce přišli čeští státní zaměstnanci, nebylo tu Čechů a ni 10%. Němce tedy vládní opatření přirozeně dráždilo. (Boldt, 2010)

2.7 Exkurz: Ukázka česko-německých vztahů na Chebsku

Výstižnou ukázkou česko-německých vztahů v prvních letech po válce je také následující příběh z Chebu. (Boldt, 2010) Někdejší čeští legionáři svrhli roku 1920 při noční akci ze 13. na 14. listopadu na chebském náměstí sochu císaře Josefa II. Stála tam od roku 1887. Pro místní Němce to byla provokace a důkaz, že jsou jejich předsudky vůči československému státu oprávněné. Rozhodli se proto sochu znovu vztyčit. Češi, ani Němci si tehdy už vůbec neuvědomovali, že socha Josefa II. byla v 19. století postavena jako symbol rakouského státního povědomí. Nyní už ji obě strany vnímaly jako výraz německého nacionalismu. Nakonec o odstranění sochy v roce 1923 rozhodlo přímo ministerstvo vnitra.⁴ Znovu tím přirozeně vzbudilo rozhořčení u sudetských Němců. (Boldt, 2010)

2.8 Roztříštěná německá společnost

Sudetští Němci sice dávali průběžně najevo svůj hněv a nespokojenost s životem v novém státě, ale nedokázali ji přetavit v efektivní, společný a jednotný postup. Naopak byli velice pasivní, což ještě více umocňovalo jejich pocit bezmoci a izolace. Sudetoněmecká společnost se štěpila se do velkého počtu různorodých skupin. (Jaworski, 2004)

„Sudetoněmecké střední vrstvy se musely s výsledkem války vypořádat především ze sociálně psychologického hlediska, což vyplývalo z nedostatečné možnosti kompenzovat

⁴ Záminkou tehdy pro ministerstvo bylo zavraždění ministra financí Rašina levicovým radikálem. (Boldt, 2010)

vzniklé problémy institucionálně.“ (Jaworski, 2004; str. 63) Až ve 20. letech se začalo projevovat, jak velká byla závislost sudetských Němců na německém rámci monarchie. Když měli po válce založit vlastní občanské strany, nedokázali se na novou situaci dostatečně adaptovat. Chyběla jim výchozí pozice, kterou měl český stranický systém. (Jaworski, 2004)

V sudetoněmeckých stranách docházelo neustále k osobním střetům a personálním změnám. Následkem toho se strany neustále štěpily. Ve dvacátých letech usilovalo o podporu 1,7 milionu německých voličů sedm celostátních a deset odštěpených stran. Většinu z nich chyběl konkrétní věcný program, takže se orientovaly především na národnostní problém. (Jaworski, 2004)

Hlavní orientace sudetoněmecké zahraniční politiky mířila na Berlín. Sudetoněmecký tisk hojně informoval o výmarské republice. Demonstrativní byla i obrana říšskoněmeckých postojů v parlamentu. *„Kdykoliv se naskytla vhodná příležitost hovořit o německé otázce, zvítězil u mnohých sudetoněmeckých poslanců buržoazních stran národnostní tribuna nad stranickým politikem a ústavním činitelem.*“ (Jaworski, 2004; str. 74) Od německé vlády sudetští Němci na oplátku očekávali, že bude ve vztazích s ČSR hájit jejich zájmy.

„Ve dvacátých letech 20. století se totiž neočekávalo, že zásadní rozhodnutí ohledně zachování sudetských Němců vyplynou z vlastních postojů a skutků, nýbrž z postoje říšských Němců.“ (Jaworski, 2004; str. 78) *„Na konci této svobodně zvolené rezignace stála znovu výchozí okolnost, avšak ve větším rozsahu: politická nesvéprávnost a ochromení samostatné sudetoněmecké politiky.*“ (Jaworski, 2004; str. 78)

Obecně můžeme mezi politickými stranami sudetských Němců rozlišit dva proudy: aktivistický a negativistický. Zatímco „negativisté“ nebyli spolupráci s Čechy vůbec přístupní, „aktivisté“ byli za určitých podmínek ochotni na spolupráci přistoupit a dohodnout se. (Toms, 2002)

2.9 Aktivistické strany

Do této skupiny se řadila především DSAP (Deutsche Sozialdemokratische Arbeitspartei, neboli Německá sociálnědemokratická strana dělnická). Ve dvacátých letech se začala mírně sblížovat s československou sociální demokracií a k československému státu

byla poměrně loajální. Od roku 1933 však začala svou silnou pozici ztrácet, k čemuž přispěla zejména Henleinova strana. Roku 1938 strana neúspěšně jednala o sloučení s SdP. Krátce po Mnichově byla DSAP rozpuštěna vlastním vedením (Toms, 2002).

Také Německá křesťanskosociální strana (Deutsche Christlichesoziale Volkspartei, FCV) byla aktivistická. Její členská základna byla tvořena především německými katolíky. Kromě duchovenstva do ní vstupovali také drobní podnikatelé a úřednictvo. Hlásali křesťanské morální zásady a prosazovali zájmy katolické církve. V roce 1926 vstoupili do vlády. Ačkoli se vůči Henleinovi nejprve vymezovali, roku 1938 nakonec byli do jeho strany včlenění a splynuli s ní. (Toms, 2002).

Mezi aktivistické strany patřila také Německá agrární strana, neboli Svaz německých zemědělců (Bund der Landwirte, BdL). Tato strana mimo jiné bránila německé zájmy v průběhu pozemkové reformy. Z voleb roku 1925 vyšla s osmi procenty hlasů jako nejsilnější německá strana v ČSR. Ve třicátých letech se radikalizovala, tíhla k nacionalismu a sblížovala se s Henleinovo hnutím, až se do něj roku 1938 zcela začlenila (Toms, 2002).

Když v roce 1929 do vlády vstoupili němečtí sociální demokraté, vzrostl vliv německého aktivismu v ČSR. Své zastoupení ve vládě měl tehdy také Svaz německých zemědělců. Zástupci křesťanských socialistů skončili v opozici. Němečtí sociální demokraté a Německá agrární strana dostali v těchto volbách od německých voličů dohromady přes padesát procent hlasů. (Toms, 2002) Nedlouho poté, ve 30. letech, však byl vliv aktivistických stran zcela potlačen.

2.10 Negativistické strany

Výrazně negativistickým uskupením byla Německá nacionální strana (Deutsche Nationalpartei, DNP). Jednalo se o silně nacionalistickou stranu, která tvrdě hájila sudetoněmecké právo na sebeurčení. Její členskou základnu tvořili státní zaměstnanci, podnikatelé, inteligence a silně ji podporovala mládež. V období hospodářské krize se strana ještě více radikalizovala. Začala se sblížovat s Hitlerovou NSDAP a DNSAP. Poté, co vláda zastavila její činnost, přestoupili její členové k Henleinovi. (Toms, 2002)

Ostře negativistický postoj zaujímal také Německá nacionálně socialistická strana dělnická (Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei - DNA). Tato strana prosazovala fašistickou ideologii. Nekompromisně požadovala absolutní autonomii pro Němce v Sudetech. Když byla roku 1933 DNA rozpuštěna, fakticky splynula s Henleinovo hnutím. (Toms, 2002)

2.11 Nepolitické organizace sudetských Němců

Své ideologické postoje sudetští Němci nepropagovali a nevyjadřovali pouze na půdě politických stran. Využívali k tomu také hustou síť spolků a organizací. Velká část sudetských Němců se snažila navazovat a rozšiřovat vazby s Německem – na osobní i skupinové úrovni. (Jaworski, 2004).

Hlavním cílem spolků a svazů sudetských Němců byla „činnost na ochranu národa“. Podobně jako na politické scéně však bylo i zde hlavním problémem, že se nepodařilo je vnitřně efektivně sjednotit. Sudetští Němci byli zkrátka přeorganizovaným národem. Měli svazy a jednoty pro všechno a pro všechny. Skupiny mezi sebou ale nedokázaly navzájem účinně spolupracovat. (Jaworski, 2004)

V letech 1919 - 1920 začal fungovat „Německopolitický pracovní úřad – Praha (Deutschpolitisches Arbeitsamt – Prag, D.P.A.). V jeho čele stál předseda Německé nacionální strany Lodgmanem von Auen. Úřad zajišťoval informační servis říšskoněmeckému tisku, budoval vazby s Německem a byl v pravidelném kontaktu se zástupci říšskoněmecké národnostní politiky. I když se jednalo o významnou organizaci, nepodařilo se jí propojit všechna vlákna sudetoněmeckých organizací. (Jaworski, 2004)

Dalším významným spolkem byl Německý svaz měst a okresů (Verand der deutscher Städte und Bezirke). Značný význam měl také Svaz Němců v Čechách (Bund der Deutschen in Böhmen). Ten mimo jiné finančně podporoval sudetoněmecký tisk, nacionalistické akce i německé řemeslníky a podnikatele. Měl totiž úzké vazby na finanční instituce. Podílel se také na vzniku Henleinova hnutí (Toms, 2002).

Velký význam mělo také sudetoněmecké mládežnické hnutí. Válečné zážitky mladé generace byly základem pro vznik mládežnického hnutí, které silně tíhlo k národnostnímu

boji. (Jaworski, 2004) Turistika a zpěv měly v jeho pojetí podporovat soudržnost národa. Od roku 1921 se mládežnická sdružení Sudetských Němců sdružovala v organizaci s názvem „Sudetoněmecká mládežnická jednota“ (Sudetendeutsche Jugendgemeinschaft). Turnerské a pěvecké spolky pěstovaly hojné styky s podobnými říšskoněmeckými organizacemi a jejich příslušníci často obdivovali velkoněmecké ideály. (Jaworski, 2004)

Němečtí sportovci v ČSR se sdružovali v Deutscher Turnverein. Ten ale nebyl zdaleka jen sportovní organizací. Neméně důležitou náplní jeho činnosti byla „národní výchova“. Branná cvičení měla sportovce připravovat na národní boj. Německý turnerský svaz odmítal vše neněmecké, včetně Čechů a Židů. Následující citace pochází z svolání Německé turnerské jednoty, proneseného v létě 1925 na župní turnerské slavnosti v Chebu. Adresované bylo „bratřům cvičencům“ v Německu: *„Pomozte Němcům v Čechách! Uvědomte si, že nám škodí, když zvete české turnery a sportovce na utkání a přijímáte česká pozvání. Každá laskavost prokázaná Čechovi je ranou do zad sudetským Němcům.“* (Jaworski, 2004; str.101)

Sudetští Němci se snažili udržovat s Němci na druhé straně hranice také různé profesní kontakty. Třeba Sudetoněmecký svaz zemědělců (Bund der Landwirte) se snažil pěstovat vazby s agrárními organizacemi v Německu. (Jaworski, 2004) Vůbec nejužší vazby byly mezi vysokoškoláky. V ČSR existovalo 37 sudetoněmeckých vysokoškolských sdružení (buršenshafty, sbory, landsmanšafy atd.), která byla úzce napojená na podobné organizace za hranicemi. (Jaworski, 2004)

K nejvýraznějším silám sudetoněmeckého národnostního boje patřilo „Německé studentstvo“ (Deutsche Studentenschaft)⁵ a německé turnerské hnutí (Deutscher Turnverein). (Jaworski, 2004)

Oblast kultury a školství měl na starosti Deutscher Kulturbund (Německý kulturní spolek). Snažil se podporovat německé školství v ČSR a ostře se stavěl proti rušení německých malotřídek. Dokonce jim poskytoval určitou finanční podporu. Zároveň brojil proti zakládání menšinových českých škol v Sudetech. Další oblastí jeho činnosti byla starost

⁵ Říšskoněmecká organizace „Německé studentstvo“ se od roku 1919 definovala jako sdružení všech studentů „německého původu a jazyka v německé jazykové oblasti“. (Jaworski, 2004; str.88) Díky tomu se automaticky stávali jeho členy i sudetoněmečtí studenti.

o německé knihovny a osvěta. Německý kulturní spolek obecně výrazně propagoval německý nacionalismus. (Jaworski, 2004).

Ve 30. letech byla velmi významnou organizací Sudetoněmecká vlastenecká fronta (Sudetendeutsche Heimatfront). Založil ji Konrad Henlein dne 1. 10. 1933 v Chebu⁶. Henlein původně vedl Deutscher Verein. Z něj se ostatně rekrutovala řada osob, které později zastávaly vysoké funkce v Sudetoněmecké vlastenecké frontě (Toms, 2002) Podrobněji se ještě Sudetoněmecké vlastenecké frontě budeme věnovat níže.

2.12 Stabilizace ve druhé polovině 20.let

V polovině 20. let se začaly na politické scéně česko-německé vztahy mírně stabilizovat. Kvitoval to německý ministr zahraničí i prezident Masaryk. Ten dokonce vyslovil názor, že zastoupení menšin je v demokracii nezbytné a v úkolu „získat menšiny pro stát“ spatřoval úkol většiny. (Seibt, 1996)

Předseda českých agrárníků Antonín Švehla stanul v roce 1926 v čele první nadnárodní vlády. Ve vládním prohlášení Švehla zdůrazňoval rovnoprávnost obou národů i jejich „rodného a dědického práva“ v zemi. Usměrnil tím Masarykův výrok z roku 1918 o německých přistěhovalcích (Seibt, 1996).

Vztahům mezi československou vládou a Berlínem prospěly locarnské smlouvy⁷ a československé přímluvy za přijetí Německa do Společnosti národů. Pozitivní vliv měl nepochybně také rozvoj hospodářských vztahů obou zemí. *„Po desetileté existenci státního útvaru bylo tedy sice Československo pro všechny občany státu stabilní, ustálenou a zdá se i nezvratnou skutečností. Ale jeho stabilita spočívala v nejpřednější řadě na hospodářském úspěchu.“* (Seibt, 1996, str. 276) Ani v tomto období se totiž nepodařilo Československé republice získat sudetské Němce pro svou státní ideu. Projevovala se ale jistá ochota k pragmatismu. *„Atraktivní státní ideu přitom zastoupila integrační postava prezidentova.“*

6 Ve vinárně Věčné světlo (Řehka, 1987)

7 Dohoda měla bezpečnostní charakter mezinárodních záruk německých západních hranic prostřednictvím Rýnského garančního paktu. Východní hranice Německa smluvně zaručeny nebyly. Uzavřena byla roku 1925. Smlouvu signovali zástupci československé, německé, britské, belgické, francouzské, italské a polské vlády.

(Seibt, 1996; str. 279) Pro sudetské Němce totiž představoval prezident Masaryk v celé republice v podstatě jediný pozitivní faktor.

2.13 Krize ve 30. letech

Situace v zemi se výrazně zhoršila po vypuknutí světové hospodářské krize zahájené černým pátkem na americké burze 24. října 1929. Zatímco roku 1928 činil objem československého exportu více než 21 miliard korun, roku 1932 už poklesl na 7,5 miliardy a roku 1933 už nedosahoval už ani 6 miliard. (Seibt, 1996)

V ČSR bylo rázem přes milion nezaměstnaných lidí. Nepříznivá hospodářská situace však postihla hlavně sudetoněmecký lehký průmysl, který byl závislý na vývozu. Mezi Němci bylo dvakrát více nezaměstnaných než mezi Čechy. (Seibt, 1996)⁸ A vzhledem k tomu, že podíl německého obyvatelstva činil v ČSR zhruba jednu čtvrtinu, bylo jednoznačné, že jsou Němci krizí postiženi mnohem více. (Seibt, 1996)

V důsledku hospodářské krize se začalo vytvářet masové hnutí sudetských Němců, které se stále více radikalizovalo. Hitler v nich našel východisko pro vyvrácení Československé republiky ze základů. Byl totiž přesvědčen, že k velké politice potřebuje pevné mocenské jádro. Podle jeho představ ho mělo tvořit 80 až 100 milionů Němců. Patřit do něj mělo Rakousko, Čechy, Morava, západ Polska i baltské státy. (Seibt, 1996)

2.14 Radikalizace Němců

Nacionálně socialistická dělnická strana (DNSAP) v ČSR se od Hitlerovy NSDAP zdánlivě lišila jen pořadím písmen v názvu. Její původ však byl naprosto odlišný. (Seibt, 1996) „Národní socialisté“ existovali už starém Rakousku ve více variantách. Česká strana národních socialistů vznikla už v roce 1897. Němečtí nacionální socialisté byli vzhledem ke svému starorakouskému původu původně „*hnutím v podstatě reálně demokratickým*“. (Seibt, 1996; str. 302) Později se ovšem přiklonili k velkoněmecké ideji a nakonec našli spojence v Německé nacionální straně. Společně s touto stranou, kterou vedl Rudolf Lodgman von Auen, tvořili jádro politického negativismu v ČSR. Postupně se navíc stále více sblížovali s říšskoněmeckou NSDAP. (Seibt, 1996)

⁸ Viz. také Taoistická ročenka

Na podzim 1933 již byl v Německu u moci Hitler a další existence DNSAP v ČSR nebyla udržitelná. Den před oficiálním vládním rozkazem se proto sama rozpustila. Stejný vládní rozkaz platil i pro Německou nacionální stranu. Německou stranickou pravici v ČSR nahradilo masové hnutí. V říjnu 1933 vyzval ašský učitel tělocviku Konrád Henlein k založení „Sudetoněmecké fronty“. Ta měla absorbovat všechny Němce v ČSR. (Seibt, 1996)

Program vlastenecké fronty tehdy ještě neurčoval Hitler, ale rakouský filosof Othmar Spann. Jeho ideje se snažil do politické praxe převádět takzvaný „Svaz kamarádů“. (Seibt, 1996) V roce 1935 již měla Sudetoněmecká strana (SdP), vytvořená ze Sudetoněmecké vlastenecké fronty, dvě třetiny německých hlasů. Po československých agrárnících se stala druhou nejsilnější stranou v zemi a nejdůležitější protiváhou vlády. (Seibt, 1996). Voličům například slibovala, že bude usilovat o lepší péči o nezaměstnané, zastaví expanzi Čechů do Sudet a zvýší počet zakázek pro německé podniky. (Toms, 2002)

Roku 1936 na sjezdu SdP v Chebu její vedení představilo požadavky vůči republice i svůj vztah k hitlerovskému Německu. Požadavkem číslo jedna byla autonomie sudetských Němců. (Toms, 2002) Každý sudetský Němec, který by se chtěl postavit do opozice vůči SdP, byl vystaven fyzickému i psychickému teroru. (Toms, 2002)

ČSR poskytovala ve 30. letech velmi ochotně azyl emigrantům z hitlerovského Německa. Až do roku 1938 nabízela azyl vedení německých sociálních demokratů. Do ČSR se uchýlovali také němečtí spisovatelé, výtvarníci a filozofové, kterým v Německu hrozilo pronásledování. Pomáhali jim také sudetoněmečtí sociální demokraté (Seibt, 1996).

Dne 5. listopadu 1937 prohlásil Hitler „Tschechai“ za svůj první válečný cíl. O čtrnáct dní později ho Henlein v dopise ujistil, že jeho strana je bezvýhradným nástrojem nacionálního socialismu. Spojily se tak dva mocné proudy: německé plány na agresivní expanzi a sudetoněmecká nevraživost vůči ČSR. (Seibt, 1996).

Definitivně se Henlein odevzdal do hitlerových služeb v březnu 1938. Představil tehdy Hitlerovi svou strategii, která sočivala v neustálém zvyšování požadavků tak, aby nemohly být nikdy plně uspokojeny. (Seibt, 1996) Hitler s tím přirozeně souhlasil. Henlein mu také vysvětlil, že snahu o zachování ČSR jeho strana vždy pouze předstírala. Dokonce i vlastní

voliče prý schválně udržoval v napětí, zda je hlavním programem jeho strany věrnost ČSR nebo její zrada. (Seibt, 1996)

Velkým problémem ČSR stále zůstávala vysoká německá nezaměstnanost, která zesilovala protistátní nálady sudetských Němců. V roce 1936 bylo mezi Němci pořád 525 tisíc lidí bez práce. (Seibt, 1996) Ministr obrany Machník z agrární strany navíc přilil oleje do ohně, když toho roku vydal výnos, podle něhož se měly státní zakázky zadávat pouze podnikům, kde bylo alespoň tolik československých dělníků jako dělníků jinonárodních (například německých). (Seibt, 1996)

Všechny tři německé aktivistické strany postupně rezignovaly na svou snahu o kompromis. Svaz zemědělců a křesťanskosociální strana se nakonec připojily k Henleinovi. Německá sociálně demokratická strana dělnická se rozpustila. Vláda tedy musela jednat s Henleinem. Ten měl ale již předem jasný plán – udělat z jednání frašku. (Seibt, 1996)

2.15 Od Mnichova do války

„Další historie česko-německého soužití od března do října 1938, od zhroucení německého aktivismu, přes triumf Sudetoněmecké strany ve volbách, přes misi oficiálního britského zprostředkovatele lorda Runcimanna, až po anglicko-francouzské ultimátum z 20. září 1938, byla jen bezprostředním důsledkem jevů na politické scéně, kterými tento osudový rok začal.“ (Seibt, 1996; str. 310)

Hitler chtěl vstoupit do války. Nechal si vypracovat plán postupu proti ČSR- takzvaný „Fall Grün“, dále „Fall Rot“ proti Francii a také „Fall Rot-Grün“ pro případ, že by se Francie rozhodla Československu pomoci. (Seibt, 1996) Henlein zatím zvyšoval požadavky na československou vládu. 15. září 1938 překročil hranice do Německa a začal organizovat partyzánské akce sudetoněmeckého dobrovolnického sboru. Zemřelo při nich přes sto šedesát osob. (Seibt, 1996)

V té chvíli už nebyla jakákoli dohoda mezi vládou a sudetskými Němci možná. Na tahu byl Hitler. Vyhovovala mu britská politika appeasementu, ze které těžil i při jednání o mnichovské dohodě. (Seibt, 1996) V ČSR byla svržena Hodžova vláda, novým ministerským předsedou se stal generál Syrový. Chamberlain se nakonec rozhodl Hitlerovi ustoupit. Na

popud Mussoliniho se 29. září v Mnichově setkali předsedové anglické a francouzské vlády s Hitlerem a Mussolinim, aby osud ČSR zpečetili. (Seibt, 1996) *„Demokratický stát v srdci Evropy byl svými spojenci opuštěn a vydán na milost a nemilost Hitlerovu Německu.“* (Bělina a kol, 1992; str. 201)

Prezidentovi Benešovi nezbývalo nic jiného než kapitulovat. Zklamaná země, která byla odhodlaná bránit své hranice a bojovat, upadla do všeobecné deprese a rezignace. Pohraniční území začala okupovat německé armáda. Vina se připisovala Benešovi, jehož zahraniční politika selhala. (Seibt, 1996)

„Následující dny uvrhly Československo, nebo to, co z něho zbylo, poprvé do chaosu útěků a zoufalství uprostřed jásajících Němců v pohraničních oblastech.“ (Seibt, 1996; str. 319) Před německým vojskem utíkalo také 30 000 sudetoněmeckých sociálních demokratů a komunistů. Velká část z nich se po několika týdnech vrátila. Asi 8000 z nich bylo posláno do koncentračních táborů. Pronásledování čelili také kněží katolické církve. (Seibt, 1996)

Obžalováni byli i příslušníci „Svazu kamarádů“. Toto pronásledování je ovšem podle Seibta třeba chápat především jako „čistku“ uvnitř vítězné strany. *„Jejich oběť jim v žádném případě nepropůjčuje legitimitu v demokratickém slova smyslu.“* (Seibt, 1996; str. 319)

Československo se tedy zmenšilo o 41000 kilometrů čtverečních. Nová „říšská župa Sudety“ se rozpínala na území 22 500 kilometrů čtverečních a žilo v ní 2,9 milionu obyvatel. *„Po velkém exodu, odhadem 400 000 osob, žilo od té doby v hranicích Německé říše na 290 000 Čechů.“* (Seibt, 1996; str. 320) Většina českých základních a vyšších škol tu byla uzavřena. Díky nárokům německé hospodářské a vojenské mašinérie záhy téměř vymizela nezaměstnanost. (Seibt, 1996)

Druhou republiku v čele s prezidentem Emilem Háchou nechával Hitler při životě jen tak dlouho, jak potřeboval. *„Strategické a hospodářské zmrzačení republiky připravilo cestu k její úplné likvidaci v březnu 1939, kdy byly české země okupovány německou armádou a jako Protektorát Čechy a Morava začleněny do nacistické Velkoněmecké říše.“* (Bělina kol., 1992; str. 201) V březnu 1939 využil Hitler návštěvy prezidenta Háchy v Berlíně. Vytavil ho brutálnímu nátlaku a výhrůžkám – hrozil, že dá rozkaz k vojenskému náletu na Prahu. Přiměl

tak zlomeného Háchu, aby odsouhlasil vznik protektorátu a „svěřil“ zbytek Československa do německých rukou. (Seibt, 1996) Na Slovensku vznikl samostatný klerofašistický stát, který byl v podstatě německým satelitem. (Bělina a kol., 1992; str. 201)

„Československá tragédie byla výstrahou demokracii v mezinárodním zápase s fašismem. Stala se předehtou ke 2. světové válce, na jejímž průběhu a výsledku pak závisely i další osudy českého a slovenského národa.“ (Bělina a kol., 1992; str. 201)

3. Druhá světová válka v Chebu

Na následujících stránkách si popíšeme, jak probíhaly roky 1938 - 1945 na území Chebska. Vykreslíme si události od podzimu 1938, kdy Cheb obsadila německá armáda, až do osvobození Chebu Američany na jaře 1945.

3.1 Podzim 1938 na Chebsku

Rok 1938 v Chebu probíhal poměrně divoce a bouřlivě. Místní němečtí antifašisté, Češi i Židé byli vystaveni fyzickému napadání a šikaně. Mohutné nepokoje se ve městě zdvihly 12. září 1938 po projevu, který Hitler pronesl na sjezdu NSDAP v Norimberku. I když v té době v ČSR platil předpis, podle kterého se nesměl veřejně pouštět říšskoněmecký rozhlas, vysílaly Hitlerovu řeč chebské ampliony. (Chmelíková, 2005) Pro místní Němce byla signálem k otevřenému povstání. Vydali se do ulic a rozbíjeli výlohy obchodů i okna českých, židovských a sociálnědemokratických rodin. (Chmelíková, 2005) Byl při tom zastřelen policista, dva čeští železničáři a tři Němci. (Toms, 2002)

Masa oslavovala Hitlera a skandovala „Heil Hitler“ a „Sieg Heil“. Většina postižených utekla do vnitrozemí. Vláda ČSR následně vyhlásila stanné právo. Vedení SdP proto přehlo za hranice, odkud organizovalo v pohraničí záškodnické akce (Zimmermann, 2001).

Obecně nelze říci, že by v průběhu nacistické éry docházelo organizovanému vyhánění Čechů ze Sudet. Byli ale vystaveni psychickému teroru, kvůli kterému raději volili dobrovolný odchod či útěk. *„Hranici mezi útekem a vyhnáním je z tohoto důvodu nutno charakterizovat jako plynulou – neboť dobrovolně Češi své příbytky a svá města neopouštěli.“* (Zimmermann, 2001; str. 87)

Po uzavření mnichovské dohody začala německá armáda obsazovat Sudety. Dne 1. října 1938 ve dvě hodiny ráno překročili první němečtí vojáci hranice ČSR. Mnichovská dohoda rozdělovala obsazování českých území do čtyř fází. Na obsazení západočeské oblasti (takzvané třetí pásmo), do které spadalo i Chebsko, byly vyhrazeny dny od 3. do 5. října. V noci na 3. října 1938 začala Chebsko opouštět československá armáda. (Zimmermann, 2001)

Místní Němci obsazení Sudet oslavovali. Obce, které na základě mnichovské dohody k říši přiřčeny nebyly, usilovaly o německé obsazení. Aby bylo možné všechna taková přání koordinovat, měly se podle Zimmermana (2001) místní orgány na pokyn SdP obracet na kancelář K.H.Franka v Chebu.

Již 1. října vstoupil v platnost Hitlerův výnos, podle kterého se Henlein stal říšským komisařem pro sudetoněmecká území. Sídlem jeho úřadu byl Liberec. Byla mu podřízena veškerá správní odvětví. On byl naopak podřízen přímo Hitlerovi. Byly zřízeny nové vládní kraje Cheb (se sídlem v Karlových Varech), Ústí nad Labem a Opava. (Zimmermann, 2001)

3. října 1938 přijel na chebské náměstí Adolf Hitler. Davy ho nadšeně vítaly. Triumfálně zdravil místní obyvatele. Byl oslavován a vítán jako osvoboditel sudetských Němců. Náměstí bylo následně pojmenováno po něm. (Chmelíková, 2005).

Deník Zeit 4. října 1938 otiskl projev Konrada Henleina o Hitlerovi, pronesený v Chebu: *„A nemůžeme mu poděkovat krásněji, jemu, jenž nás a naše děti zachránil před jistou záhubou, než přísahou, že ve dnech dobrých i zlých budeme státi po jeho boku. Na nás, na lid Chebska, se může kdykoli spolehnout.“*⁹

Na obsazeném území byl nastolen diktátorský režim. Protivníci nacionálního socialismu byli pronásledováni. Významnou úlohu přitom sehrávaly takzvané operační skupiny (Einsatzgruppen), složené z příslušníků gestapa¹⁰ a pořádkové policie (Orpo). (Zimmermann, 2001) Byla zrušena svoboda slova, činnost musela ukončit řada spolků a organizací, „nevhodné“ knihy se stahovaly z pultů i knihoven. Většina českých škol na Chebsku byla uzavřena. (Chmelíková, 2005)

Povolená zůstala pouze jedna politická strana: SdP, respektive NSDAP, se kterou byla 30. října 1938 sloučena. Téhož dne Hitler nařídil vytvoření stranické župy Sudety, která se sahala od Furtské nížiny až po okresy Opava a Nový Jičín. Zahrnovala tedy samozřejmě i Chebsko. V jejím čele stál Henlein. (Zimmermann, 2001) Župa se dělila na 53 venkovských (Landkreis) a 5 městských (Stradtkreis) okresů. Spravovali je zemští radové (Landrat), což

⁹ Die Zeit (Liberec), 4. října 1938, in: Chmelíková, 2005.

¹⁰ Tajná státní policie, založil ji Herman Göring. Po válce bylo prohlášeno za zločineckou organizaci.

byli nejvyšší říšskoněmečtí správní úředníci v daném kraji. (Zimmermann, 2001) Všechny obecní i státní záležitosti v Říšské župě Sudety řídila NSDAP. V čele měst stáli starostové, kteří ale podléhali dohledu zmocněnců NSDAP. (Janák a Hladíková, 1989)

Společnost byla „glajchšaltována“¹¹ a občanská společnost likvidována. Došlo k podhodnocení české koruny, takže říšští Němci vykupovali všechno zboží. Následkem toho vznikaly problémy se zásobováním a hospodářská situace v Chebu se začala zhoršovat. (Chmelíková, 2005)

Tyto negativní jevy však zcela zastínil dojem, kterým říšští vojáci na lidi působili. Propagandistické roty wehrmachtu pořádaly manifestace, rozhlasové přenosy s hudbou, zprávami a Hitlerovými projevy, promítaly filmy a rozdávaly noviny. Wehrmacht se lidem prezentoval jako pomocník. (Zimmermann, 2001)

Gestapo mezitím pronásledovalo všechny odpůrce nového režimu. 10. listopadu 1938 vyvrcholil nacistický teror takzvanou Křišťálovou nocí. V jejím průběhu došlo k poničení chebského židovského hřbitova a vypálení místní synagogy. (Chmelíková, 2005)

Majetek Židů i Čechů v Chebu byl konfiskován. Němečtí sociální demokraté a komunisté, kteří se řadili k antifašistům, byli posíláni z vnitrozemí zpátky do Sudet. Tam na ně ale často čekalo pouze gestapo. (Chmelíková, 2005) Odpůrci režimu byli zatýkáni. Už do 13. října 1938 stihlo gestapo na Chebsku zatknout 971 lidí. 243 z nich bylo záhy propuštěno, 119 odtransportováno a ve vězení jich prozatím zůstávalo 612. (Zimmermann, 2001) „*V soupisu příchozích do Dachau z října až prosince 1938 se uvádí 2500 sudetských Němců.*“ (Chmelíková, 2005; str.8) Některým rodinám německých antifašistů se podařilo z Chebu utéct za hranice. V západní Evropě pak někteří z nich vstupovali do československé armády. (Chmelíková, 2005)

Po bouřlivých podzimních událostech následovala doba zdánlivého hospodářského rozkvětu. Nacistický režim se snažil získat si lidi řadou opatření, jako byla vyšší sociální podpora nebo třeba ozdravné pobyty. V Chebu v té době rostl počet uzavřených manželství i narozených dětí (Zimmermann, 2001). Vyhnané české úřednictvo částečně nahrazovali říšští

¹¹ Tj. podřízena jednotné politické linii.

Němci. Někteří sudetští Němci udělali kariéru přímo v Sudetech, jiní zamířili do Německa, Rakouska nebo Protektorátu. (Chmelíková, 2005)

3.2 Chebsko po vypuknutí války

Když v září 1939 vypukla válka, museli všichni muži z Říšské župy Sudety narukovat do německé armády. Celkem bylo zmobilizováno zhruba půl milionu sudetských Němců. Asi 170 tisíc z nich ve válce zahynulo. Pracovní místa po mužích musely zastávat ženy. Na Chebsku z toho důvodu značně rostla zaměstnanost. Na nasycení potřeb válečné výroby to ale nestačilo. (Chmelíková, 2005)

Na Chebsko z toho důvodu mířily pracovní síly ze Slovenska, Itálie i Protektorátu. Němci sem posílali také totálně nasazené dělníky z ciziny a válečné zajatce. Pracovali v továrnách nebo v zemědělství a žili v pracovních táborech. Od místních měli být co nejvíce izolováni. Nejhůře Němci zacházeli s takzvanými „ostarbeitery“. Šlo o pracovníky, kteří přišli z východní Evropy, hlavně ze Sovětského svazu nebo Polska. (Chmelíková, 2005)

Každodenní život v Chebu začal brzy provázet nedostatek spotřebního zboží, přidělový systém, pracovní povinnost, rozdělené rodiny a bytová nouze (Zimmermann, 2001). Chebem projížděly transporty převážející vězně do koncentračních táborů, a přijížděli sem také ranění z války. (Chmelíková, 2005)

Jakýkoli pokus o vzdor byl tvrdě potlačen tajnou policií. (Chmelíková, 2005) Lidé byli odsuzováni k vysokým trestům i za činy, které nespáchali. Tvrdě se trestala například pomoc válečným zajatcům, sabotáže, pohlavní styk s cizinci a válečná „šmelina“. V koncentračním táboře v Dachau zemřel roku 1945 i bývalý starosta Chebu Andreas Prokisch. Zatčen byl za výrok kritizující říši. (Chmelíková, 2005)

„Ke konci války žilo v Chebu údajně 18 českých rodin. Jednalo se především o smíšená manželství, která byla také různými způsoby diskriminována.“ (Chmelíková, 2005; str. 11) Pronásledování čelili také představitelé církve. Chebského arciděkana Johanna Norberta Otta zatklo roku 1942 gestapo. Byl obviněn z pohlavního zneužívání dětí a odsouzen k trestu smrti. Poprava proběhla v Mnichově. V Chebu ji oznamovala vyhláška, kterou

museli číst kněží povinně při kázání.¹² (Chmelíková, 2005) Roku 1941 gestapo zavřelo místní františkánský klášter. Několik mnichů bylo uvězněno, protože tajně poslouchali zahraniční rozhlas. (Chmelíková, 2005).

V Říšské župě Sudety probíhal za války program euthanasie, v jehož rámci byli vyvražďováni staří a duševně nebo fyzicky nemocní. (Chmelíková, 2005) Na Ústředním soudu v Chebu působil takzvaný zdravotní soud, jehož hlavní úkol spočíval v „ochraně obyvatel před dědičně nemocnými potomky“. V průběhu let 1940 - 1943 posuzoval podle Chmelíkové (2005) celkem 907 případů. O osudu obětí rozhodovali lékaři, kteří je často nikdy neviděli. Více než dvě třetiny posuzovaných byly odsouzeny ke sterilizaci. Vraždění postižených probíhalo v bývalých léčebnách za přísných bezpečnostních opatřeních. Ve spisech místního soudu o tom není žádná zmínka. (Chmelíková, 2005)

Na konci války procházely Chebem „pochody smrti“, ve kterých byli vězni z koncentračních táborů za nelidských podmínek hnáni před blížící se frontou. (Chmelíková, 2005)

3.3 Nálety na Cheb v letech 1944-1945

Chebsko zůstávalo dlouho ušetřeno bombardování a náletů. První velký nálet v nedalekém okolí proběhl až 12. května 1944 v Záluží u Mostu. Cheb zažil svůj první nálet teprve 23. října 1944. Byl při něm zasažen železniční viadukt a několik průmyslových podniků. Zasaženo bylo také mnoho bytů. Zemřelo tehdy 53 osob, 64 lidí bylo zraněno a 7 pohřšováno. (Chmelíková, 2005)

Dne 7. února 1945 pak došlo k náletu na továrnu nedaleko chebského letiště. Od února se zvyšoval příliv uprchlíků ze Slezska. Utíkali před Rudou armádou. Počet obyvatel Chebu tak rázem vzrostl ze 38 tisíc na 58 tisíc. (Chmelíková, 2005)

Nejhorší nálety na Cheb proběhly 25. března a 8. dubna 1945. První z nich poškodil 352 domů, zemřelo při něm 118 lidí a 137 lidí bylo zraněno. Bombardování zasáhlo letiště, hotely, bytové domy, chebské nádraží, železnici a poštu. (Chmelíková, 2005) Při druhém

¹² V Sudetech došlo k obvinění církevních představitelů z mravnostních deliktů jen asi třikrát, v říši se to ale dělo poměrně často. (Chmelíková, 2005)

zmiňovaném náletu byla zničena třetina Chebu. Zasaženo bylo asi 600 domů a opět také chebské nádraží. Odhaduje se, že tehdy zahynulo zhruba 800 osob. (Chmelíková, 2005) „*Šedá clona prachu a kouře ležela nad městem, prosycená kouřem a čpavým dýmem tříštivých a zápalných bomb.*“ (Slavík, 1990¹³)

Dne 9. dubna 1945 vydal vrchní starosta a SS Obersturmbannführer Schneider nařízení, že nesmí nikdo opustit město. Všichni měli zůstat připraveni k obraně Chebu. Schneider sám ale v noci na 10. dubna 1945 odjel do Bavorska. Gestapo odstranilo chebské archivy SS a odvezlo je přes hranice. (Slavík, 1990)

Dne 10. dubna 1945 čelil Cheb dalšímu náletu. Zasažen byl viadukt. Jeho pilíře ale nechala vybuchnout ustupující německá domobrana „Volkssturm“. Při jednom z posledních náletů byly 20. dubna 1945 zasaženy věže kostela svatého Mikuláše. Shořela mu střecha a plameny poškodily i jeho interiér. (Chmelíková, 2005)

3.4 Osvobození Chebu

Největší význam pro osvobození Chebska měla 97. pěší divize 3. americké armády. (Chmelíková, 2005) Jak se Američané přibližovali, zesilovala panika Němců. Henlein nařídil, aby bylo provedeno opatření ARLZ, konkrétně fáze A a R. (Chmelíková, 2005) Jak uvádí Chmelíková, šlo o plán, který byl uskutečňován v několika etapách. První fází bylo A: Auflockerung (Uvolnění). V této fázi měly být odsunuty všechny hodnoty, které nebyly nepostradatelné pro vojenské účely a hospodářství. Následovala fáze R: Räumung (Vyklizení). V té měl být odvezen další materiál, který nesloužil k vybavení úřadů a vojenských jednotek. Další etapou bylo L: Lähmung (Ochromení). V této fázi mělo dojít k ochromení všech strojů odmontováním nejdůležitějších součástí. Nakonec měla přijít fáze Z: Zerstörung (Zničení). To znamenalo naprosté zničení všech strojů, vybavení a objektů - rozbitím či zapálením. (Chmelíková, 2005) Němci se na Chebsku změřili hlavně na železnici, silnice a mosty. Koncem dubna byl plán ARLZ částečně uskutečněn v ašském výběžku až po Cheb. Nacistické úřady se především snažily zničit všechny dokumenty. Úřadovna chebského gestapa zlikvidovala svůj archiv a její velitel opustil město. (Chmelíková, 2005)

¹³ Text nemá číslované stránky, proto uvádím pouze autora a rok vydání.

Všechny mosty přes Ohři, stejně jako železniční mosty, stihli Němci připravit k explozi dřív, než dorazila americká armáda. (Chmelíková, 2005) Američané se k Chebu blížili od Aše, kam dorazili od Waldsassenu. Cheb byl ostřelován a letadla vyhazovala letáky s výzvou, aby se město vzdalo. Cheb však byl považován Němci a především Henleinem za opěrný bod, který je třeba ubránit za každou cenu. (Chmelíková, 2005). I když to bylo v rozporu s plánem ARLZ, zněla proto odpověď na výzvy Američanů: „Cheb bude hájen do poslední kapky krve.“ (Slavík, 1990)

Dne 24. dubna 1945 začal silný dělostřelecký útok. Večer se k Chebu přiblížila americká armáda. Čelila u Chebu palbě z minometů, kulometů, raketometů a ručních zbraní. Vojákům stála v cestě minová pole a pasti, které jejich postup brzdily. Přestřelka trvala po celou noc. (Slavík, 1990) Major Geissler, který stál v čele německé obrany, vyhrožoval starostovi Jankovi a stejně tak každému, kdo se chtěl vzdát. Myšlenku na kapitulaci demagogicky odmítal také Henlein. V Chebu stále zůstávala řada ohnisek odporu. Patřily k nim například kasárny 33.pěšího pluku Wehrmachtu. Američané tato ohniska likvidovali celou noc na 26. dubna. (Slavík, 1990)

Dne 26. dubna se americký tank náhodně střetl s majorem Geisslerem, který jel právě na motorce od německého velitelství. Američtí vojáci ho zastřelili. Po jeho smrti mohl starosta Chebu Dr.Janka konečně podepsat kapitulaci. Došlo k tomu ještě toho dne ve 13 hodin v budově chebské nemocnice. (Slavík, 1990) Američané následně starostu zatkli a odvezli do internačního tábora, odkud byl ale propuštěn. (Slavík, 1990)

26. duben 1945 je považován za den, kdy byl Cheb osvobozen. Hlavní základnou americké armády se stala škola u Horní brány, která od té doby na její počest nese název Americká. Cheb byl prvním větším městem, které Američané v ČSR osvobodili. (Chmelíková, 2005)

Dne 27. dubna Henlein znovu zformoval německé jednotky. Chopil se velení a chystal protiúder na Cheb. Nechtěl se smířit s tím, že kolébka Sudetoněmecké strany skončí v rukou Američanů. Jeho pokus ale skončil neúspěchem. (Slavík, 1990) Američtí vojáci však stále ještě museli čelit dílčím projevům odporu. Až 28. dubna zahájili Američané útok na chebské letiště, které bylo stále ještě v rukou Němců. Bylo tam zajato 632 lidí. (Chmelíková, 2005)

Boje v okolí Chebu trvaly celkem čtyři dny, o život při nich přišlo 71 amerických a 200 německých vojáků. (Chmelíková, 2005) 97. divize poté pokračovala do vnitrozemí. V Chebu ji nahradila 1. pěší divize. 7.května vstoupila americká armáda do Karlových Varů, kterými procházela sjednaná demarkační čára: Karlovy Vary- Plzeň- České Budějovice. Území za ní osvobodili Sověti. (Chmelíková, 2005)

4. Řešení „německé otázky“ po válce

Konec druhé světové války znamenal v dějinách česko-německých vztahů další zásadní zvrat. Poválečný odsun Němců z Československa zůstává jednou z nejkontroverznějších kapitol našich dějin. Na následujících stránkách si popíšeme průběh odsunu od chvíle, kdy se poprvé zrodil v myšlence vrcholných československých politiků, až do okamžiku, kdy byl dokonán.

4.1 Vývoj plánů na odsun

„K prioritám Československa v německé otázce patřilo v době války bezpochyby vyřešení národnostní otázky v Československu, především postavení německé menšiny, jejíž počet měl být cestou přesídlení do Německa podstatně zredukován.“ (Kučera, 2005; str. 34)

Vysídlení Němců tudíž tvořilo v období 1942 - 1945 ústřední námět dvojstranných jednání mezi ČSR a jejími spojenci. Poprvé se o možnosti transferu Němců začalo mezi českými politiky hovořit již v září 1938. Prezident Beneš tehdy chtěl zabránit tomu, aby se „československá krize“ řešila výhradně v náš neprospěch. Navrhoval proto, že by ČSR mohla Německu postoupit část území za předpokladu, že Německo přijme další milion Němců. Pro svůj návrh však Beneš nenašel podporu. (Kučera, 1992)

Postupem války se úvahy o přesídlení Němců radikalizovaly. *„Radikální řešení sudetoněmeckého problému mělo napravit „státnické a politické omyly celého tisíciletí“ a v politickém smyslu odčinit následky bitvy na Bílé hoře v roce 1620.“* (Kučera, 2005; str. 49)

Nejdůležitější cestu k řešení „německé otázky“ spatřovali naši politici již za války v odsunu. Autorem první propracovanější představy o odsunu byl v roce 1942 sám prezident Beneš. *„Mělo podle něj být odsunuto 1,2 – 1,4 milionu Němců. Kromě toho předpokládal, že část Němců uteče sama a část bude neorganizovaně „vypuzena“ – celkem mělo jít o 300-500 000 lidí.“* (Kučera, 2005; str. 50).

Ještě na podzim 1943 Beneš předpokládal, že transfer proběhne do dvou až pěti let po válce. Už v září 1944 názor změnil – tehdy už tvrdil, že pokud vysídlení neproběhne do dvou let po válce, nedojde už k němu vůbec. (Kučera, 1992)

V průběhu války se také vyvíjely a měnily představy o tom, koho se má odsun týkat. Od počátku bylo jasné, že odsunutí a zbavení občanství mají být aktivní nacisté a zástupci

německé okupační správy. Na konci roku 1943 přidal Beneš na tento výčet také exponenty nacionálněsocialistického režimu (členy gestapa, SS, funkcionáře SDP a dalších organizací) a všechny Němce, kteří „těžili nebo se snažili těžit z obsazení ČSR hospodářsky a finančně“. A dále všechny, kteří sloužili na frontě na straně Němců, pokud nevykonávali prokazatelně „protinacistickou činnost“. (Kučera, 2005)

V listopadu 1944 zaslala vláda memorandum o problému německé menšiny v ČSR velmocím. Obsahovalo důvody a vysvětlení toho, proč je nutné po válce vysídlit z Československa většinu Němců. *„Odsun měl probíhat spořádaně, lidsky a pod mezinárodní kontrolou v rozmezí dvou let a měli z něj být vyjmuti všichni aktivní antiřašisté.“* (Staněk, 1991; str. 44) V ČSR mělo podle memoranda zůstat nanejvýš 800 000 Němců. (Staněk, 1991) Váhavá a neurčitá reakce velmocí vládu nejprve zklamala. Později se jí však tato okolnost vyplatila. *„Praha si tak zachovala poměrnou volnost, aby způsob zacházení se sudetskými Němci na území československého státu v prvních poválečných měsících určila v podstatě sama.“* (Kučera, 2005; str. 59)

Složení německého obyvatelstva bylo koncem války v Československu poměrně různorodé. Pobývali tu i přistěhovalci a utečenci z Německa, kteří prchali před bombardováním. V ČSR v té době zdržovaly necelé čtyři miliony německých civilistů. (Staněk, 1991)

4.2 Benešovy dekrety

Pro situaci a život Němců v Československu v poválečném období bylo rozhodující ustanovení VIII. kapitoly Košického vládního programu. Toto ustanovení totiž rušilo československé státní občanství všem lidem německé národnosti. (Staněk, 1991). Základními pilíři poválečného postupu vůči Němcům v Československu však byly takzvané Benešovy dekrety. V létě 1944 rozhodla exilová vláda, že dekret o státním občanství odebere občanství všem Němcům. Výjimku tvořili jen lidé, kteří zůstali důsledně věrni ČSR a přispěli k boji o osvobození. Ostatní sice mohli o zachování občanství požádat, ale museli sami doložit, že mají právo na to, aby jim bylo občanství zachováno. (Kučera, 2005)

Finální podoba dekretu ze srpna 1945 pak výčet osob, které směly o ponechání občanství žádat, lehce rozšiřovala. (Kučera, 2005) K těm, kteří „zůstali věrni Československé

republice“, „neprovinili se proti českému a slovenskému národu“ a „aktivně se podíleli na boji za její osvobození“, přibyli také lidé, kteří „trpěli pod nacistickým a fašistickým terorem“¹⁴. Již v květnu byl vydán dekret, který Němce prohlásil za státně nespolehlivé. Museli začít nosit bílé či žluté pásy označené písmenem N.¹⁵ V září následoval dekret, který lidem zbaveným občanství zaváděl pracovní povinnost.¹⁶

Těsně po válce podlehly široké vrstvy Čechů nacionálnímu radikalismu. Jejich ostře protiněmecký postoj umocňovala brutalita nacistů a tvrdé zacházení Němců s vězni a zajatci. Politici otevřeli dveře všeobecné odplatě. (Staněk, 1991)

Podle dřívějších představ měl být majetek zabaven jen určitým částem německého obyvatelstva. Nyní převládl postoj, podle něhož mělo dojít k všeobecnému vyvlastnění Němců, aniž by měli nárok na jakoukoli náhradu. (Staněk, 1991) Zásadní zlom v tomto smyslu nastal, když vláda 12. června 1945 přijala dekret o konfiskaci a rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, zrádců a nepřátel českého a slovenského národa¹⁷ a následně také dekret o konfiskaci nepřátelského majetku a fondech národní obnovy¹⁸.

Po válce se začala uplatňovat takzvaná trestní politika státu. Jejím cílem bylo vyrovnat se s německými válečnými zločinci, kolaboranty a zrádci. Opírala se hlavně o takzvaný Velký retribuční dekret, neboli Dekret o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech¹⁹ vydaný 19. června 1945. Ten určil tvrdé tresty za činy spáchané ve válečném období. Nově zavedl skutkovou podstatu udavačství, za které hrozil i trest smrti. Převedení dekretu do praxe měly na starost mimořádné lidové soudy²⁰.

¹⁴ Dekret č. 33/1945 Sb.

¹⁵ Dekret č. 5/1945 Sb.

¹⁶ Dekret č. 71/1945 Sb. Pracovní povinnost platila pro všechny muže ve věku 16-60 let a ženy ve věku 50-50 let. Výjimkou byly jen osoby neschopné práce a těhotné ženy od čtvrtého měsíce těhotenství, rodičky a ženy pečující o dítě mladší šesti let.

¹⁷ Dekret č.12/1945 Sb.

¹⁸ Dekret č. 103/1945 Sb.

¹⁹ Dekret č. 16/1945 Sb.

²⁰ Podrobněji bude fungování mimořádných lidových soudů popsáno na příkladě Chebu níže.

Proti rozsudkům mimořádných lidových soudů se nebylo možné odvolat. Rozhodovaly v pětičlenných senátech. Tvořil ho předseda, kterým byl profesionální soudce, a dále čtyři soudci „z lidu“. (Jiřík, 2008) Soudní líčení mělo trvat maximálně tři dny. Když během této lhůty nepadl rozsudek, přecházel obvykle případ ke klasickému soudu. Retribuční řízení se zahajovalo na základě návrhu veřejného žalobce. Významnou úlohu v něm měly okresní vyšetřovací komise. Procesy byly obvykle rychlé a neodborné. Tvrdé tresty často vycházely z touhy po pomstě. (Staněk, 1991)

Vedle Velkého retribučního dekretu byl přijat také Malý retribuční dekret o potrestání některých provinění proti národní cti²¹. Na jeho základě rozhodovaly komise na úrovni okresů o menších deliktech místních obyvatel. Měly pravomoc udělit trest ročního vězení, veřejné pokárání nebo pokutu. Zásadní byl také Dekret o Národním soudu²². Před Národním soudem měli skončit Češi a Slováci, kteří byli za okupace ve funkcích a měli nějaký podíl na rozbití republiky.

Benešovy dekrety v podstatě vycházely z principu presumpce viny. Každý člověk, který chtěl být z jejich účinnosti vyjmut, musel sám prokázat, že se neprovinil proti ČSR a českému či slovenskému národu. (Kučera, 1992)

Lidé, kteří ztratili občanství, neměli nárok na dovolenou, ani nedostávali příspěvky na děti. Jejich plat byl snižován o speciální 20 procentní daň. Přišli také o volební právo. Nesměli se jakkoli angažovat v politických stranách, ani spolicích. Všechny německé spolky byly zakázány a zakládání nových nebylo povoleno. (Kučera, 1992)

4.3 Divoký odsun

„Divokým odsunem“ se nazývá období, které v Československu trvalo od května do srpna 1945. *„Ačkoli oficiální dokumenty neprokazují, že by Sověti dali naší vládě v otázce transferu Němců nějaký konkrétní příslib, došlo bezprostředně po skončení války v oblastech Československa, které byly pod kontrolou Rudé armády, k rozsáhlým vysídlovacím akcím.“* (Kučera, 2005; str. 59)

²¹ Dekret č. 138/ 1945 Sb.

²² Dekret č. 17/1945 Sb.

„Vysídlovací akce se prováděly na základě – většinou zjevně jen ústních – okamžitých dohod mezi místními československými úřady a podřízenými vojenskými veliteli na druhé straně hranice.“ (Kučera, 2005; str. 59)

Na konci května 1945 se různých „čisticích akcí“ účastnily také revoluční gardy. Nezřídká jednaly v rozporu s postoji a postupy vojenských velitelů a národních výborů. Jejich postup vůči Němcům býval ostrý a nekompromisní. Svou roli tu hrála touha po mstě a jednoduchém zbohatnutí. (Staněk, 1991).

Vystěhování Němců mělo většinou rychlý spád. Někteří Němci se museli připravit k zařazení do transportů během necelé hodiny. Při přesunech německého obyvatelstva nezřídká docházelo k násilí i ztrátám na životech (Staněk, 1991). Českoslovenští politici i vojenští představitelé v létě 1945 tlačili na urychlení odsunu. Nahrávalo jim k tomu vyhocené nacionalistické klima v zemi. (Staněk, 1991)

4.4 Internační střediska a tábory

Hodně Němců bylo v rámci vysídlovacích akcí umístěno do internačních táborů. Ty se zakládaly již od května 1945 na celém území ČSR. Zřizovaly je okresní správní komise, nebo vojenské a bezpečnostní orgány. Němci tu měli být soustředěni a izolováni od Čechů. Celkem jich u nás vzniklo 133. Naplňovala se také vězeňská zařízení. Posílali se tam obvinění lidé, ale také podezřelí, na které byla zatím jen uvalena vazba. (Staněk, 1996)

Osoby v táborech, které nebyly určené k okamžitému odsunu, byly postupně nasazovány na různé práce. Podmínky na těchto shromaždištích byly často téměř nelidské a úmrtnost dosti vysoká. Příčinami smrti bylo v menší míře přímo násilné zacházení, většinou však různé choroby, podvýživa a sebevraždy. Teprve v průběhu podzimu 1945 začal stát činnost táborů regulovat. (Staněk, 1996)

4.5 Organizovaný odsun

Váda ČSR usilovala o to, aby se otázka vysídlení Němců projednávala na postupimské konferenci, jež se konala na přelomu července a srpna 1945. Za odsun Němců se na jednání „Velké trojky“ zasazoval hlavně SSSR. (Kučera, 2005)

Na počátku října vyzvala Spojenecká kontrolní rada vládu ČSR, aby upřesnila, kolik Němců má být odsunuto. *„Podle představ vlády jich mělo být vysídleno 2,5 milionů, což byl zatím nejvyšší zvažovaný údaj. Do té doby už opustilo zemi asi půl milionu Němců. Podle plánu mělo být vysídleno 1750 000 Němců do americké a 750 000 Němců do sovětské okupační zóny.“* (Kučera, 2005; str. 65)

První transport do americké zóny vyjel z Domažlic dne 25. ledna 1946. Od března zvyšovali Američané počet převzatých Němců. Nejvyšší intenzitu nabral odsun na začátku května, kdy do americké zóny každý den zamířilo přes sedm tisíc lidí. (Kučera, 2005) V polovině července pak Američané příjem osob omezili. Vysídlování do sovětské okupační zóny bylo nakonec zahájeno až 10. června 1946²³ a již začátkem srpna dosáhlo nejvyšší intenzity (7200 osob denně). *„Na začátku července 1946 si ministerský předseda Gottwald mohl dovolit prohlásit, že vysídlení Němců již není politický problém, ale jen otázka organizační a technická.“* (Kučera, 2005; str. 67)

„Oficiální údaje udávají, že v roce 1946 bylo vysídleno v organizovaných transportech 1 222 000 Němců do americké a 633 000 Němců do sovětské okupační zóny, celkem 1855 000 osob.“ (Kučera, 2005, str. 67) Od jara 1947 už přijímali Američané Němce z ČSR pouze v rámci slučování rodin.

K odchodu z Československa se nakonec přiklonila i většina německých antifašistů. Ani jejich postavení v poválečném období totiž nebylo v Československu dobré. (Staněk, 1991) Řada Čechů byla jednoduše přesvědčena, že žádní antifašisté neexistují. Majetek antifašistů neměl být konfiskován – pokud ovšem prokázali svou účast na protifašistickém odboji. Žádosti o zachování občanství posuzovaly speciální komise ONV. Postupovaly však velice přísně. Docházelo například ke zveřejňování seznamů žadatelů, včetně jejich adres. Obyvatelstvo bylo následně vyzýváno, aby se ozývalo s připomínkami. Většina antifašistů proto nakonec raději zvolila odchod z ČSR. (Staněk, 1991)

²³ Po osobní intervenci Stalina, který dal k zahájení odsunu přímý rozkaz Žukovovi. Je velmi pravděpodobné, že jeho krok byl součástí taktické hry vůči Praze. Mohl tak ukázat, že je nejen všemocný, ale také vstřícný. (Kučera, 2005)

Podle sčítání obyvatel z roku 1950 zůstalo v ČSR asi 163 000 Němců. Jednalo se většinou o takzvané německé specialisty, kteří měli stát z hospodářských důvodů opustit až jako poslední, případně lidi, které čistě náhodně nepřišli dříve „na řadu“. (Kučera, 1992)

5. Cheb v poválečném období

Pomalu se dostáváme k samotnému jádru práce. V této kapitole se budeme věnovat situaci na Chebsku v prvních poválečných měsících. Jako cenný zdroj informací o poválečném životě v Chebu mi posloužilo především periodikum Chebsko, které v Chebu začalo vycházet hned po konci války. Reflektovalo změny, ke kterým v Chebu docházelo. Popisovalo problémy, se kterými se museli potýkat příchozí Češi, i novou situaci místních Němců. Citace, které jsem z novin přebírala, jsem ponechala v původním znění, včetně pravopisu.

5.1 Americká vojenská správa

V prvních týdnech po válce spadalo Chebsko pod americkou vojenskou správu – Military Government. Ta byla ustavena již v dubnu 1945 poté, co Cheb osvobodila 97. pěší divize 3. americké armády. Tu později nahradila 1. a 79. pěší divize, které měly na starost vojenskou správu Chebska až do 22. května 1945. Pak už Američané své pravomoci předali do rukou československé civilní správy. Americká vojenská správa usilovala především o zajištění pořádku na obsazených územích.²⁴

V prvním čísle časopisu Chebsko²⁵, který začal v Chebu vycházet už 16. května 1945, vychází na titulní straně Oznámení občanstvu Chebska²⁶, vydané Nejvyšším velitelem spojeneckých expedičních sil. Obsahuje několik zásadních instrukcí a rozkazů pro další život v Chebu.

Od dvacáté hodiny večerní do šesté hodiny ráno měli všichni zůstat ve svých domovech. Zakázáno bylo cestování do vzdálenosti větší než šest kilometrů od bydliště bez povolení vojenské správy. Zakázáno bylo také cestovat motocyklem, autem nebo vlakem bez zvláštního polení. Všechna auta musela být ohlášena a odvezena na určené parkoviště „*Místní všeobecné dopravy se může používat*“,“ stálo v oznámení. Církevní bohoslužby byly povoleny, ale ke konání veřejných zábav bylo nutné povolení vojenské správy. „*Aparáty nebo jiná zpravodajská zařízení, zbraně, náboje, výbušniny a ostatní válečný materiál se musí odevzdat*

²⁴ SOkA Cheb, Americká vojenská správa Cheb 1945.

²⁵ Podrobněji se budeme časopisu Chebsko věnovat v následujících kapitolách. Bude provedena jeho obsahová analýza a také vysvětleno, kdo časopis vydával a kde se tisknul.

²⁶ Chebsko, roč.1., č.1., 16.5.1945; Občanstvu Chebska!; str.1

vojenské správě. Jedině členové československé armády mají právo nositi zbraně,“ znělo další nařízení. Zastaveno bylo fungování pošty, telegrafu, telefonu i rozhlasu. „*Necensurované noviny, vyhlášky nebo plakáty jakéhokoli druhu se nesmějí tisknout, vydávat ani vyvěšovat,*“ stálo dále v oznámení. Vše muselo nejprve schválit vojenské velitelství²⁷. Zakázány byly stejnokroje i odznaky NSDAP, SS, SA i dalších organizací napojených na NSDAP. Všichni členové německé armády, NSDAP, SS a SA se měli hlásit na městském úřadě. Hlásit se měl také každý, kdo u sebe příslušníky těchto organizací ubytoval nebo jim jinak vypomáhal. Zakázáno bylo také stěhování osob či majetku přes hranice.

5.2 Sběrné a zajatecké tábory v Chebu

Zajatí němečtí vojáci byli na Chebsku po válce umisťováni do sběrných táborů.²⁸ V Chebu byly zřízeny celkem čtyři. Jeden z nich byl vyhrazen pro polské zajatce, kteří byli zpátky do vlasti repatriováni v průběhu července 1945. Také vězni a zajatci dalších národností se postupně vraceli zpět do svých domovských zemí. Pomáhal jim repatriační úřad, který měl zároveň na starost pomoc Čechům a Slovákům, kteří se vraceli domů z ciziny. (Chmelíková, 2005)

Pro německé vojáky bylo mnohem přijatelnější upadnout do amerického, než do ruského zajetí. Hlavní sběrný tábor pro Němce vznikl na chebském letišti. Každý zajatec tu musel vyplnit formulář, ve kterém popsal své postavení a činnost v průběhu války. Američané si sice uvedené údaje mohli jen těžko prověřovat, ale přesto dokázali odhalit některé nacistické zločince. Později byli předáni českým úřadům. (Chmelíková, 2005)

Německým internačním táborem v Chebu podle Chmelíkové (2005) prošlo asi 50 tisíc lidí. Vyslýchali je členové 79. pěší divize. Řada německých vojáků však prchla za hranice a pobytu v zajateckém táboře i soudu se vyhnula. Američané měli zakázáno německým zajatcům ubližovat. (Chmelíková, 2005) Dochované dotazníky z táborů prokazují, že i po předání moci československé vojenské správě prováděli výslechy a vyšetřování Němců

²⁷ Po schválení probíhal tisk všech materiálů ve Státní tiskárně v Chebu, které se ještě budeme podrobněji věnovat v dalších kapitolách práce.

²⁸ SOKA Cheb, Americká vojenská správa Cheb 1945

američtí vojáci, trvalo to zhruba do července 1945.²⁹ V chebských zajateckých táborech bylo umístěno také několik Maďarů, kteří za války bojovali na straně Němců (Chmelíková, 2005)

5.3 Poslední Henleinova návštěva Chebu

Dne 8. května 1945 dorazil do Chebu naposledy Konrád Henlein. Američtí vojáci ho zatkli u Lokte. Stále ještě ale nechtěl rezignovat na úlohu mluvčího sudetských Němců a chtěl o „jejich věci“ vyjednávat. Američané ho vyslyšali v Lokti a následně byl převezen do Chebu, kde výslech pokračoval. (Jiřík, 2005) Dne 9. května ho jako řadového zajatce naložili na nákladní vůz a dopravili do Plzně. V noci na 10. května pak v Plzni spáchal pomocí sklíček z brýlí sebevraždu. Jeho rodina zůstala ještě několik měsíců v Chebu. Pak byla odsunuta. (Jiřík, 2005)

5.4 První čeští vojáci na Chebsku

Jako první z našich jednotek překročil západní hranici naší země Československý kombinovaný oddíl. Vznikl oddělením od Čs. samostatné obrněné brigády, která obléhala Dunkerque, a byl přidělen k americké 97. pěší divizi. 1.května 1945 přešel hranici u Mühlbachu (Pomezí) a dorazil na Chebsko. Ještě toho dne byla slavnostně vztyčena státní vlajka, zazněla hymna a byl poslán pozdrav prezidentu Benešovi. (Slavík, 1990)

Československý kombinovaný oddíl měl za úkol pomáhat Američanům v zajišťování obsazeného území. Vojáci bránili rabování, pomáhali se zásobováním a zajišťovali ubytování pro propuštěné vězně. (Chmelíková, 2005)

Situace na Chebsku ale byla složitá. Městem procházely zástupy bývalých spojeneckých zajatců, kteří se často vkrádali do skladů a loupili. Totéž dělali i Němci. Československé hlídky již na počátku května 1945 zatkly 26 německých vojáků. Zadržen byl také policista Dressner, jenž byl následně usvědčen z mučení a zabíjení vězňů. Byl předán americkému velitelství. (Chmelíková, 2005)

K českým vojákům se po příchodu do Chebu hlásili místní Češi. Lze je rozdělit do několika skupin. (Jiřík, 2005) První skupinu tvořili lidé, kteří v Chebu přežili válku. Jednalo se většinou o smíšená manželství, která byla po válce v dosti složité situaci. Další skupinu

²⁹ SOkA Cheb, Americká vojenská správa Cheb 1945

tvořili totálně nasazení. A další Češi do Chebu přicházeli z koncentračních, zajateckých a pracovních táborů. Převážně šlo o vězně z z Bambergu, Bayreuthu, koncentračního tábora Buchenwald a pracovního tábora v Creussenu. Typické pro ně byly pruhované mundúry a výrazně klapající boty s dřevěnou podrážkou. Většina z nich městem pouze prošla. Někteří se ale usadili na trvalo. Řada z nich se pak významně podílela na vytváření prvních místních úřadů. (Jiřík, 2005)

Nedlouho po konci války se v Chebu začaly objevovat hlídky Národní stáže, převážně tvořené mladými slovenskými vojáky. Někteří z nich pomáhali se zajišťováním záchytného tábora v Aši určeného pro navrátilce z koncentračních táborů, z vězení nebo totálního nasazení. (Chmelíková, 2005)

V květnu 1945 dorazil do Chebu z Plzně oddíl Revolučních gard. Vedl ho kapitán Rudolf Hrbek. *„Příznačné bylo, že velmi záhy došlo v lidové mluvě k přejmenování na Rabovací gardy.“* (Jiřík, 2005, str. 14) Revoluční gardy byly převážně tvořeny dělnickou mládeží, která postrádala jakýkoli výcvik. V Chebu působily jako ozbrojená složka okresní správní komise (OSK), hlídaly důležité objekty a tábory. V červnu 1945 ministerstvo vnitra oddíly Revolučních gard rozpustilo a nahradil je sbor národní bezpečnosti (SNB). (Jiřík, 2005)

Hned na začátku května obsadili američtí vojáci tiskárnu Egerer Zeitung. Okamžitě se tu začaly tisknout plakáty, vyhlášky a legitimace. *„Vyšly zde Zprávy Čs.kombinovaného oddílu, které informovaly o situaci na evropských bojištích.“* (Chmelíková, 2005; str. 52)

V Chebu byla zničená infrastruktura, město mělo potíže z elektrickým proudem a obyvatelstvo bylo celkově silně demoralizované, takže všechny práce postupovaly velmi pomalu. Dne 6. května rozhodli Američané, že se má Kombinovaný oddíl odebrat do Plzně. (Chmelíková, 2005)

5.5 Zřizování prvních českých úřadů v Chebu

Na Chebsku v prvních dnech a týdnech po válce nebylo dost Čechů, takže Američané mnohdy jmenovali do funkcí v místních úřadech Němce. Brzy je ale zase odvolávali a sesazovali, protože jim byla prokázána nacistická minulost. Bezprostředně po válce se do dění

na Chebsku poměrně hodně zapojovali němečtí antifašisté. Později už jejich vliv slábnul. Významně se do místního dění a obnovy Chebska zapojovali také bývalí političtí vězni. (Jiřík, 2005)

Se zřizováním českých úřadů se v Chebu začalo okamžitě po konci války. *„Podle příkazu československé vlády v Londýně a v Košicích byl ustaven také ve významném pohraničním městě Chebu Národní výbor, jehož úkolem je spolupůsobiti při obnově československé státní a veřejné správy a býti vojenským úřadům pomocníkem při jejich činnosti a při zabezpečování klidu a pořádku,“*³⁰ vyšlo v Chebsku 16. května. Podle rozhodnutí Národního výboru v Chebu byla politická správa na Chebsku upravena podle poměrů z roku 1938. *„Bude tedy zrušen Landrát- Cheb město, jehož působnost přejde opět do pravomoci okresního úřadu.“*³¹ Vedením okresního úřadu byl pověřen František Janda³² V čele národního výboru stál dr. Stašek. Národní výbor požádal bezprostředně po svém vzniku vojenské velitelství o dovolení vydávat české noviny. Začal tak vycházet časopis Chebsko.³³

Už v první polovině května byla v Chebu zprovozněna také Celní a finanční služba, stejně jako Finanční úřad.³⁴ Dne 12. května 1945 započal svou činnost také chebský úřad práce, který neprodleně vyzval všechny obyvatele ve věku od 16 do 50 let, aby se zde hlásili³⁵. Veškeré tiskopisy pro úřady, policii, školy i soukromé podniky se měly objednávat pouze ve Státní tiskárně v Chebu.³⁶

Jak již bylo uvedeno výše, 22. května 1945 došlo ke předání městské správy ze strany amerického vojenského velitelství plně do českých rukou. Den poté, 23. května, se pak konala slavnostní schůze nové správní komise města Chebu. Od té chvíle už na radnici vlála pouze československá vlajka, protože Američané tu svou před odchodem sňali. Slavnostní zasedání zahájil přednosta okresního úřadu Janda, který vyjádřil vděčnost americké armádě a

³⁰ Chebsko, roč.1., č.1., 16.5.1945; Složení Národního výboru v Chebu; str.2

³¹ Chebsko, roč.1., č.1., 16.5.1945; Úprava politické správy; str.2

³² Chebsko, roč.1., č.1., 16.5.1945; Úprava politické správy; str.2; Později se stal Janda vysokým činitelem na ministerstvu vnitra (Jiřík, 2005)

³³ Chebsko, roč.1., č.1., 16.5.1945; České noviny; str.2

³⁴ Chebsko, roč.1., č.1., 16.5.1945; Celní a Finanční služba; str.2

³⁵ Chebsko, roč.1., č.1., 16.5.1945; Vyhláška úřadu práce; str.2

³⁶ Chebsko, roč.1., č.1., 16.5.1945; Veškeré tiskopisy; str.2

vzpomenul zásluhy prezidenta Beneše.³⁷ „*Cheb jest opětně a zůstane navždy českým a velké dny které jsme právě prožili, zůstanou větví českého národa na Chebsku v trvalé a krásné vzpomínce,*“³⁸ stálo v jednom z oslavných článků, které 23. května vyšly k této příležitosti v Chebsku.

Na konci května byla na základě směrnic ministerstva vnitra pro Národní výbory a správní komise v Chebu ustanovena Okresní správní komise – namísto dosavadního Okresního národního výboru.³⁹ „*Okresní správní komise započala svou činnost 28. května 1945 na ustavující schůzi, již předsedal pan Inf. Fr.Hrubý, pověřený ministrem vnitra jejím sestavením.*“⁴⁰

Ve smyslu vládních nařízení byl v Chebu 12. července 1945 zřízen Sbor národní bezpečnosti, který nahradil činnost rozpuštěných Revolučních gard a měl se starat o zajištění bezpečnosti na Chebsku.⁴¹

Dne 28. srpna byla na stránkách Chebska uveřejněna Situační zpráva o činnosti OSK, ze které se dozvídáme například toto: „*Politický okres Cheb má 59 obcí, z nichž 23 obce jsou spravovány místními správními komisemi, v 19 obcích jsou dosazeni čeští vládní komisaři a 17 obcí jest ještě v rukou Němců, antifasistů. Ustavování místních správních komisí naráží na řadu problémů, jako je nedostatek lidí a neslučitelnost národního správcovství s činností v místní správní komisi.*“⁴²

V září 1945 byla v Chebu zřízena Koordinační skupina národní bezpečnosti (podobně jako v jiných okresních městech). Byli zde soustředěni zástupci důležitých bezpečnostních složek – kriminální úřadovny, bývalého četnictva a policie, finanční stráž, Obranného zpravodajství (OBZ), bezpečnostního referátu Okresní správní komise (OSK). (Jiřík, 2005)

³⁷ Chebsko, roč.1., č.3., 23. 5. 1945; Slavnostní schůze městského zastupitelstva v Chebu; str.1

³⁸ Chebsko, roč.1., č.3., 23. 5. 1945; Velké dny města Chebu; str.2

³⁹ Chebsko, roč.1., č.4., 6. 6. 1945; Okresní správní komise v Chebu; str.2

⁴⁰ Chebsko, roč.1., č.18, 28. 7. 1945; Situační zpráva o činnosti Okresní správní komise v Chebu, str.1

⁴¹ Chebsko, roč.1., č.18 25. 7. 1945; Nový policejní sbor v Chebu, str.4

⁴² Chebsko, roč.1., č.18, 28. 7. 1945; Situační zpráva o činnosti Okresní správní komise v Chebu, str.1

Když počet českých obyvatel v chebském okrese překonal počet 10 tisíc, byly splněny podmínky pro nahrazení OSK Národním výborem. Stalo se to 4.července 1946⁴³.

5.6 Američané v Chebu a slavnosti na jejich počest

V poválečné době se na počest americké armády v Chebu pořádalo několik slavnostních aktů. Dne 3. června 1945 byla zástupcům americké armády jako poděkování slavnostně předána československá vlajka. „*V neděli 3.června konala se v hotelu Valdštýn slavnost předání československé vlajky americké okupační armádě,*“⁴⁴ vyšlo v Chebsku 6. června 1945. „*Svou věrnost ponese jako národ i jako jednotlivci (...). Dílo je dokončeno. Ušlechtilé a šlechetné osvobozené dílo americké armády postavilo si v osvobozených národech západní Evropy věčný pomník, novou sochu Svobody,*“⁴⁵ stálo v oslavném článku, který pojednával o slavnostním předávání vlajky. „*Byl to náš první chebský národní svátek,*“ končil článek.

Dne 4. července se konala v Chebu oslava svátku americké nezávislosti. Účastnili se jí vysocí důstojníci americké armády i představitelé Chebu. Proběhly slavnostní vojenské přehlídky a bylo proneseno několik slavnostních projevů.⁴⁶

Cheb se s americkou armádou oficiálně rozloučil ve dnech 23. až 25. listopadu 1945. (Slavík, 1990) Při této příležitosti se uskutečnila vojenská přehlídka a slavnostní akce na náměstí. Americké jednotce byly předány stuhy s nápisem „Věrnost za věrnost“ a „Město Cheb děkuje svým osvoboditelům“. Guvernér kapitán Ray O. Woodward byl oceněn československým Křížem za zásluhy. (Slavík, 1990)

V průběhu času, který Američané v Chebu strávili, pomáhali s obnovou mostů, zásobováním, opravami telefonních linek a podíleli se také na odsunu Němců do americké zóny. (Slavík, 1990). Američané se také účastnili místního společenského života. K místním lidem se chovali většinou slušně. I když je za to čeští vlastenci občas kritizovali. (Chmelíková, 2005).

⁴³ Kronika města Chebu; str. 157

⁴⁴ Chebsko, roč.1., č.4., 6.6.1945; Slavnost předání vlajky v Chebu; str.1

⁴⁵ Chebsko, roč.1., č.4., 6.6.1945; Slavnost předání vlajky v Chebu; str.1

⁴⁶ Chebsko roč.1., č.13., 7.7.1945; Cheb slaví den americké nezávislosti, str.1

Instrukce pro vedení civilních záležitostí a vztahy s československými vládními autoritami ze 7. července 1945 určily, jak moc smí američtí vojáci zasahovat do správy obsazeného území. (Chmelíková, 2005) Docházelo ale také ke sporům. Českoslovenští úředníci nechtěli čekat, chtěli dostat co nejrychleji všechny kompetence do svých rukou. Svědčí o tom například tato citace: *„Zvláště vznik četných menších nedorozumění svědčí o tom, že někteří velitelé a důstojníci pro civilní záležitosti jednali s československými úředníky spíše podle zásad platných pro obsazené Německo, než pro spojeneckou osvobozenou zemi... Československo nesmí být spravováno vojenskou správou.“*⁴⁷

Dochovaly se také záznamy o několika prohřešcích amerických vojáků. Šlo třeba o případ, kdy američtí vojáci v opilosti vyhazovali ruční granáty v okolí chebské železnice. (Chmelíková, 2005) Roku 1947 uznala Americká likvidační komise v Plzni nárok Okresního a Místního národního výboru v Chebu na náhradu ve výši 225 tisíc korun. Komise postupovala na základě dohody vlád ČSR a USA o náhradě škod způsobených americkými brannými silami při neválečné činnosti.⁴⁸

5.7 Ustavení politických stran, svazů a spolků na Chebsku

*„Hrstka Čechů, která byla v Chebu po osvobození, byla plně zaměstnána úkolem zabezpečení hospodářských hodnot v západočeském pohraničí, takže jí nezbyval čas věnovati se jiným otázkám než těm, před které byli bezprostředně postaveni. Dnes po příchodu nových pracovníků přistupujeme k položení základů politickému a kulturnímu životu v chebském kraji,“*⁴⁹ vyšlo v Chebsku 21. července 1945

Z politických stran se na Chebsku jako první zformovala KSČ. Již 17. června 1945 se v Chebu konala její ustavující schůze. *„Po šestiletém pronásledování jsme se sešli, abychom zoceleni útlakem začali s novou energií a chutí budovatelskou práci,“*⁵⁰ napsal do Chebska její člen J. Protiva. Další politické strany na sebe nenechaly dlouho čekat. V posledních červnových dnech proběhla v Chebu ustavující schůze místní Československé strany národně

⁴⁷ SokA Cheb, Místní národní výbor Hazlov 1945-1972, Americká vojenská správa – instrukce o vedení civilních záležitostí a vztazích k československým vládním autoritám 1945.

⁴⁸ SokA Cheb, Okresní národní výbor Cheb 1946-1960, Škody způsobené brannými silami USA 1946-1947

⁴⁹ Chebsko, roč.1, č.17, 21. 7. 1945; Jednotou k socialismu, str.1

⁵⁰ Chebsko, roč.1, č.17, 21. 7. 1945; Jednotou k socialismu, str.1

socialistické. Vedení schůze se ujal František Přepal, předseda Místní správní komise.⁵¹ Ještě v průběhu června se ustavila také místní buňka sociálních demokratů. O něco později, na počátku září 1945, zahájila v Chebu svou činnost také Československá strana lidová.⁵², která se však v chebském regionu na rozdíl od předchozích tří stran výrazněji neprosadila (Jiřík, 2005).

Poměrně rychle po osvobození se začaly na Chebsku zakládat různé svazy a spolky. Již v červnu 1945 zahájil v Chebu činnost Svaz české mládeže. *„Svaz české mládeže volá všechny mladé lidi k aktivní spolupráci na výstavbě nové republiky. Musíme za všech okolností prorazit z okruhu nejistoty a vyčkávání, ještě dnes – zítra by mohlo být pozdě! Bratři a sestry, Chebsko musí být české! Stojíme na rozhraní dějin a záleží jen na nás, vyřešíme-li jednou pro vždy (...) problém našeho pohraničí,“*⁵³ burcoval SČM nové členy na stránkách Chebska. Dne 21. června 1945 se konala v Chebu první manifestační schůze SČM. V projevech řečníků byl zdůrazňován význam Chebu a pohraniční vůbec pro český národ. *„Cheb byl kolébkou, impulsem nacistického hnutí. Dozněl hukot děl a česká mládež se schází k manifestaci pro novou lidovou republiku,“*⁵⁴ citoval jednoho z řečníků časopis Chebsko. Od počátku byl zřejmý silný politický náboj svazu.

Během letních měsíců se v Chebu začalo pracovat také na obnově nejrůznějších spolků a klubů, které tu existovaly před válkou a na zakládání nových. Už na konci června začal fungovat Klub československých turistů v Chebu⁵⁵. Automobilisty a motoristy měl zase sdružovat Autoklub založený na konci června.⁵⁶ Od července začal obnovovat svou činnost také zpěvácký spolek Hraničář.⁵⁷

V polovině července byla v Chebu ustavena organizace Svazu osvobozených politických vězňů.⁵⁸ *„Vzdor tomu, že první z Čechů, kteří se ujali práce ihned od začátku*

⁵¹ Chebsko roč.1., č.11., 30. 6. 1945; Ustavení místní organizace čsl.strany nár.socialistické, str.2

⁵² Chebsko, roč.1., č.32, 12. 9. 1945, Československá strana lidová v Chebu zahájila činnost, str.4

⁵³ Chebsko roč.1., č.8., 23. 6. 1945; SČM zahajuje činnost, str.2

⁵⁴ Chebsko roč.1., č.9., 23. 6. 1945; Velká manifestace svazu české mládeže v Chebu, str.1

⁵⁵ Chebsko roč.1., č.11., 30. 6. 1945; O nové budování čsl.turistiky, str.2

⁵⁶ Chebsko roč.1., č.11., 30. 6. 1945; Utvoření čsl.autoklubu v Chebu, str.2

⁵⁷ Chebsko roč.1., č.12., 3. 7. 1945; Hraničář obnovuje činnost, str.2

⁵⁸ Chebsko, roč.1, č.16, 18. 7. 1945; Bývalým politickým vězňům, str.4

*května v městě Chebu, byli po svém propuštění z koncentračních táborů a káznic naši političtí vězňové, nebyl čas ihned pomýšlet na ustavení organizace. (...) Nyní, když přišel již značný počet českých pracovníků z vnitrozemí, bylo již možno též pomýšlet na organizaci,*⁵⁹ stálo v Chebsku 18. července 1945.

5.8 Školství, kultura a sport v poválečném Chebu

Aby bylo možné obnovit na Chebsku (podobně jako v jiných pohraničních oblastech) co nejdříve vyučování na českých školách, vyslalo sem ministerstvo školství a osvěty své zmocněnce, kteří měli mít tento úkol na starosti. *„Úřad zmocněnce min. školství pro Chebsko zahájil svou činnost 1. června 1945. (...) Jednou z prvních prací úřadu je zajistiti budovy a zařízení všech škol českých i německých a zameziti ničení a zcizování vnitřního zařízení.*⁶⁰

Již 13. června 1945 informoval časopis Chebsko o zápisu do českých obecných a měšťanských škol. Do českých škol na Chebsku měly být přijímány děti českých rodičů, které chodily do českých národních škol, a děti českých rodičů, které byly nuceny chodit do německých škol, protože do českých chodit nemohly nebo nesměly. Dále děti ze smíšených manželství, jejichž rodiče nebyli činní v některé z nacistických organizací a *„není proti jejich chování v době okupace ze strany národních výborů námitek, případně byli za své protinacistické chování trestáni nebo pronásledováni.*⁶¹ Němci do českých škol nesměli.

Na počátku července vyslala Zemská školní rada v Praze z pověření ministra školství a osvěty do Chebu profesora Jindřicha Rautenkranze, který zde měl zahájit přípravné práce směřující k otevření chebského gymnázia.⁶² Dílo se podařilo úspěšně završit. Dne 3. září 1945 byla slavnostně otevřena česká škola v Chebu, 4. září pak místní reálné gymnázium⁶³.

Již v červnu byla v Chebu založena česká knihovna. V novinách se pak objevovaly výzvy podobné této: *„Přátelé, kdo z vás máte knihy, které můžete oželeťi (...), věnujte je.*

⁵⁹ Chebsko, roč.1, č.16, 18. 7. 1945; Organizace osvobozených politických vězňů v Chebu, str.4

⁶⁰ Chebsko, roč.1., č.4., 6. 6. 1945; Budujeme školství v pohraničí; str.1

⁶¹ Chebsko roč.1., č.6., 13. 6. 1945; Zápis do českých obecných a měšťanských škol na chebském okrese, str.1

⁶² Chebsko roč.1., č.13., 7. 7. 1945; Otevření gymnasia v Chebu, str.2

⁶³ Chebsko, roč.1, č.30, 3. 9. 1945; K otevření české školy v Chebu, str.1

Prispěj každý kdo můžeš, aby knihy, naše národní zbraň, sloužily k zábavě i poučení českého obyvatelstva. ⁶⁴

Velice záhy se začaly spontánně pořádat také různé zábavy. *„Že první vlny deprese již opadly, toho je dobrým svědectvím improvisování tanečních zábav. Česká mládež se tu schází k tanci i několikrát v týdnu, aby si při české hudbě nahradila, oč ji válka ochudila,*“ ⁶⁵ stálo v Chebsku už třetího července 1945.“

Oficiální kulturní činnost byla v Chebu započata koncem léta. *„Velké plakáty na chebských nárožích a vkusně upravené programy ohlašovaly, že 31. srpna (...) bude slavnostně zahájena sezona 1945/1946 městského divadla symfonickým koncertem (...) Pan starosta v úvodní řeči ocenil význam koncertu po létech války, zhodnotil práci ochotnického spolku Budil před válkou a přál všem, aby naše hudba a řeč stále zněla v našem chebském divadle.*“ ⁶⁶ Koncert zahájily fanfáry Smetanovy Libuše. Zmiňovaný kulturní spolek Budil přichystal ke slavnostnímu zahájení své činnosti hru z doby našeho národního obrození - Jiráskovu M.D.Rettigovou⁶⁷.

Velmi aktivní byl v Chebu již v průběhu léta také Národní tělovýchovný výbor. K jeho významným počínům patřily slavnostní manifestační dny tělovýchovy, které se v Chebu uskutečnily 8. - 9. září 1945. *„Slavnosti budou manifestací pro sjednocení veškeré tělovýchovné činnosti v jednu mohutnou celostátní organizaci, která ponese podle přání vlády i samotného pana presidenta jméno „tělovýchovný svaz SOKOL.*“⁶⁸ V rámci manifestačních dnů se konaly různé sportovní soutěže, kulturní vystoupení a zazněly proslovy podporující sjednocení tělovýchovy i jednotu mládeže a národa obecně. Sportovních utkání v rámci dnů tělovýchovy se zúčastnili také Američané.

⁶⁴ Chebsko roč.1., č.10., 27. 6. 1945; Výzva českému obyvatelstvu v Chebu, str.2.

⁶⁵ Chebsko roč.1., č.12., 3. 7. 1945; Chebská mládež tančí, str.2

⁶⁶ Chebsko, roč.1, č.30, 3. 9. 1945; Koncert pod společenským mikroskopem, str.3

⁶⁷ Chebsko, roč.1, č.30, 3. 9. 1945; Minutku s Budilem, str.3

⁶⁸ Chebsko, roč.1, č.30, 3. 9. 1945; Manifestační dny tělovýchovy v Chebu 8.-9.září 1945, str.4

5.9 Dopravní spojení s vnitrozemím

Pro Cheb byly přirozeně velice důležité komunikace, které město spojovaly s vnitrozemím. Železnice i přístupové cesty však byly na konci války zasaženy nálety a silně poničeny. Březnové a dubnové nálety poškodily chebské nádraží natolik, že v podstatě přestalo existovat. Bylo přitom jedním z nejvýznamnějších dopravních uzlů v západních Čechách. (Jiřík, 2005)

Spojení mezi Chebem, Sokolovem a Mariánskými Lázněmi zprvu zajišťovaly autobusy. Vlaky jezdily do Františkových Lázní a Aše přes Tršnici. Cestování osob bylo navíc ztíženo výše zmiňovanou vyhláškou americké vojenské správy. Lidé nesměli cestovat dále než šest kilometrů od domova. Toto nařízení bylo platné, dokud Američané město nepředali české správě. Přednost měla v tomto období nákladní doprava. Především se jednalo o přepravu sokolovského uhlí. (Jiřík, 2005)

Odklizení trosk na nádraží měla na starost skupina českých železničářů, většina z nich se právě vrátila z koncentračního tábora. (Jiřík, 2005) Na odklízovací práce byli také masově nasazováno němečtí váleční zajatci. Někteří z nich se dokonce k práci hlásili sami. Znamenalo to pro ně totiž vyšší příděl potravinových lístků. Práce však postupovaly velmi pomalu. V září 1945 proto rozhodla OSK, že budou každou neděli nasazováni do práce všichni místní Němci. (Jiřík, 2005)

Trat' z Chebu do Plzně se podařilo obnovit až na konci července 1945. Každý den pak po ní vyjížděly čtyři osobní vlaky a jeden spěšný. (Jiřík, 2005) Přes Cheb také projížděly vlaky s pomocí UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration). První projel městem v říjnu 1945. (Jiřík, 2005) Do ledna 1946 bylo alespoň částečně opraveno sedm železničních mostů na Chebsku (z původních třinácti). Provizorní nádraží se zprovoznilo teprve v říjnu 1947. (Jiřík, 2005)

5.10 Odhalování masových hrobů

Od srpna 1945 se začaly na Chebsku vyhledávat hroby zavražděných válečných zajatců, vězňů a totálně nasazených. Na vyhledávání a odkrývání hrobů se podíleli i američtí vojáci. Nalezené ostatky byly poté důstojně pohřbeny. O těchto událostech hojně informoval tehdejší tisk. Časopis Chebsko tomuto tématu věnoval celé jedno zvláštní vydání ze dne 13. 8.

1945. Na jeho titulní straně vyšel titulek: *Nové důkazy německé bestiality* a pod ním podtitulek: *Nacistická jatka v blízkosti Chebu - Německá soldateska povraždila sovětské zajatce – Část byla pobita ještě po skončení války – Jasný doklad postoje německého obyvatelstva v českém pohraničí.*⁶⁹ Podtitulek poměrně výstižně vystihuje způsob, jakým se na sudetské Němce uplatňovala kolektivní vina.

V dalším článku na titulní straně zvláštního čísla pak stálo: *„Již více než tři měsíce je tomu, co dozněly poslední výstřely války v Evropě a co nacistická horda lupičů a vrahů skončila svoji vládu též zde v pohraničí a teprve nyní začínají se objevovati nové a nové stopy zvěrstev hitlerovských vrahů.“*⁷⁰ Jednalo se o masové hroby sovětských zajatců umučených či zastřelených nedlouho před osvobozením. *„Byť bychom postupovali sebeprísněji, nevrátíme jim ani z tisíciny, co udělali oni nám – v koncentracích, zajateckých táborech a na nucených pracích v Říši. Jen ne žádnou sentimentalitu! Tento problém si musíme vyřešit sami, radikálně a brzy!“*⁷¹ objevilo se dále ve zmiňovaném zvláštním vydání v krátké výzvě s titulkem *Živme svou svatou nenávist!*. Tato výzva ukazuje touhu po odplatě, která tehdy v mnoha ohledech předurčovala postup vůči Němcům v pohraničí.

5.11 Odgermanizování a počest'ování Chebska

Období po válce silně ovlivňovaly emoce na straně vítězné ČSR i poražených sudetských Němců. Čím více se šířily zprávy o zvěrstevch z koncentračních táborů a o chování nacistických zločinců, tím méně lidé rozlišovali mezi německou národností a nacismem. To všechno se přirozeně projevovalo i na Chebsku. (Chmelíková, 2005)

Následkem nařízení z 5. května a dekretu prezidenta z 19. května byli Němci prohlášeni za státně nespolehlivé⁷². Museli začít nosit bílé či žluté pásky označené písmenem N. V Chebu to nařizovala vyhláška vydaná 20. července 1945: *„Páska ze žluté látky široká 10 cm budiž viditelně nošena (...) na levém rukávu vrchního šatu(...). Žlutou pásku obstará si každý občan německé národnosti na svůj náklad sám.“*⁷³

⁶⁹ Chebsko, roč.1, zvláštní vydání, 16. 8. 1945; Nové důkazy německé bestiality, str.1

⁷⁰ Chebsko, roč.1, zvláštní vydání, 16. 8. 1945; Maska Němců na Chebsku stržena, str.1

⁷¹ Chebsko, roč.1, zvláštní vydání, 16. 8. 1945; Živme svou svatou nenávist!, str.2

⁷² Dekret č. 5/1945 Sb.

⁷³ SokA Cheb, Sb. 13, inv.č. 79 – Vyhláška o označení obyvatelstva německé národnosti 1945.

Pro Němce na Chebsku po válce platily všechny dekrety a omezení, která byla popisována v přecházejících kapitolách této práce. Němci nesměli volit, ani zastávat veřejné funkce. Měli zakázáno svobodně pracovat. Nesměli navštěvovat restaurace, kina, vlastnit rádio, ani vycházet z domu po osmé hodině večerní. Nesměli využívat veřejnou dopravu, jezdit na motorkách, kolech, ani chodit po chodníku. Němčina byla vytláčována. Dokonce byla omezena možnost uzavírat smíšená manželství. Používání názvu „Sudety“ bylo zakázáno. (Chmelíková, 2005)

Na Chebsku se okamžitě po osvobození začalo s odgermanizováním názvů. Již na začátku května byla přejmenována Třída Konrada Henleina na Nádražní ulici a další změny názvů měly následovat.⁷⁴ V rámci všeobecného počesťování se obchodníkům a prodejcům připomínalo, že je nepřijatelné, aby prodávali jakékoli výrobky s označením připomínající minulý režim. *„Týká se to zejména papírnických obchodů, které dosud veřejně prodávají pohlednice Chebu s označením Eger, Adolf Hitler Platz,“*⁷⁵ upozorňovaly noviny. Na budovách veřejných úřadů v Chebu se začaly v průběhu léta objevovat nápisy: *„Úřaduje se pouze česky, veškerá podání v německém jazyce se odmítají.“*⁷⁶

Během prvních poválečných týdnů a měsíců se také objevovaly stížnosti na podniky, které postupují v počesťování svých názvů pomalu. Docházelo také k různým provokacím – některé názvy firem například sice byly přeloženy, ale přepisovaly se do češtiny švabachem.⁷⁷

Peněžní vklady Němců se převedly na vázané účty. Říšská marka přestala být dle nařízení Národní banky z 10. května 1945 zákonným platidlem. *„Pokud jde ale o oblast Sudet, není zatím provedení tohoto nařízení uskutečnitelné, vzhledem k nedostatku náhradních platidel,“*⁷⁸ stálo v Chebsku dne 22. května 1945. Následovalo oznámení o tom, že dosavadní protektorátní poštovní známky okamžitě pozbývají platnosti. V červnu byl kurz německé marky 10 : 1. *„Po říšskoněmeckých známkách, odstraníme již brzy i tuto připomínku neblahého režimu,“*⁷⁹ stálo Chebsku 4. června 1945.

⁷⁴ Chebsko, roč.1., č.1., 16. 5. 1945; Názvy ulic; str.2

⁷⁵ Chebsko roč.1., č.6., 13. 6. 1945; Ještě nezapomněli?, str.2

⁷⁶ Chebsko roč.1., č.7., 16. 6. 1945; Potěšitelný zjev, str.2

⁷⁷ Chebsko, roč.1, č.17, 21. 7. 1945; Nenapravitelní, str.4

⁷⁸ Chebsko, roč.1., č.2., 22. 5. 1945; Marka přestává být zákonným platidlem; str.2

⁷⁹ Chebsko, roč.1., č.4., 6. 6. 1945; Kurz marky v Chebu; str.1

Němci dostávali potravinové lístky ve stejné výši jako za války Židé. Chebští Němci samozřejmě nebyli s tímto nařízením, které pro ně znamenalo podstatné snížení přísunu potravin, spokojeni. Obrátili se proto na svého bývalého starostu, německého sociálního demokrata Heinricha. Ten se pokusil situaci ovlivnit intervencí u velitele okupačního vojska, ale bezvysledně. „*Smysl vládních opatření je jasný a nezná nějakých úchylek,*“⁸⁰ komentovalo situaci Chebsko. Současně se zavedením nižšího přidělu potravinových lístků pro Němce byly zrušeny tabačky. Němci v Chebu tedy měli nadále zůstat bez kuřiva.⁸¹

Podle nařízení ministerstva pošt z 15. května 1945 byla všem osobám německé národnosti, jakož i německým úřadům zrušena rozhlasová konfese. Na konci června vydala Okresní správní komise v Chebu vyhlášku, kterou nařizovala všem Němcům, aby odevzdali rozhlasové přijímače a jejich součástky.⁸²

V nemilost upadly také německé knihy. „*Podle zprávy Univerzitní knihovny se jí mají dodat německé knihy. Vzhledem k tomu, že není technicky možné dopravit veškerý německý brak do Prahy, žádáme úřední činitele, aby sdělili, kam se mají dodat německé knihy (...),*“⁸³ vyšlo v Chebsku dne 18. července 1945. O necelý měsíc později, 12. srpna, pořádal v Chebu Svaz české mládeže akci, která měla vyčistit knihovny od německých knih. „*Všichni, kdož jste převzali byty s těmito „historickými pozůstatky“, udělejte místo našim krásným knihám, které se nám podaří snad již co nevidět pro vás získat. Mládež přijede na neověncených povozech, které vykonají tento smuteční obřad,*“⁸⁴ vyšlo při této příležitosti v Chebsku.

Průběžně se objevovaly stížnosti na příliš liberální postup vůči Němcům a jejich drzé chování. 16. června 1945 byla zveřejněna v Chebsku například tato stížnost: „*V lázních a rekreačních zařízeních našeho kraje se dosud roztahují Němci, jako kdyby se nic nezměnilo. Učiňme tomu přítrž!*“⁸⁵ Dne 27. června se objevila v Chebsku stížnost, že se Němky klidně roztahují v kavárně Valdštýn, která měla být výhradně restaurací pracujících Čechů.⁸⁶

⁸⁰ Chebsko roč.1., č.6., 13. 6. 1945; Chebští Němci mají hlad, str.2

⁸¹ Chebsko roč.1., č.7., 16. 6. 1945; Němci bez kuřiva, str.2

⁸² Chebsko roč.1., č.10., 27. 6. 1945; Okresní správní komise v Chebu, str.2

⁸³ Chebsko, roč.1, č.16, 18. 7. 1945; Kde se mají shromáždit knihy?, str.4

⁸⁴ Chebsko, roč.1, č.22, 8. 8. 1945, Vyčistěte své knihovny, str.4

⁸⁵ Chebsko roč.1., č.8., 23. 6. 1945; Do našich lázní české děti!, str.2

⁸⁶ Chebsko roč.1., č.10., 27. 6. 1945; Opravdu zajímavé, str.2

28. července se objevila v Chebsku stížnost, že se po chebských ulicích nečinně flákají stovky příslušníků Hitlerjugend a Němců a následoval apel, že je nutno dát jim práci.⁸⁷

Dekretu o konfiskaci a rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů a dalších zrádců a nepřátel československého národa⁸⁸, na Chebsku využívali hlavně komunisté. Velice aktivně se podíleli na přerozdělování zabraného majetku Němců a posilovali tak svou pozici na Chebsku. (Chmelíková, 2005) Od září platila pro chebské Němce pracovní povinnost. Mnozí byli posíláni na nucené práce do jiných částí ČSR. Řada rodin kvůli tomu byla rozdělena. (Chmelíková, 2005)

Národnost se po válce posuzovala na základě údajů sčítání lidu z roku 1930. Tehdy se ale k německé národnosti hlásila i řada Židů, takže je po válce postihl stejný osud jako Němce. (Chmelíková, 2000) O něco lepší postavení měli ve srovnání s ostatními Němci na Chebsku antifašisté, ale ani oni se diskriminaci nevyhnuli. (Jiřík, 2005)

Diskriminačních opatření postupně přibývalo. V listopadu 1945 například rozhodl Koordinační výbor politických stran v Chebu, že při nákupech v obchodech mají přednost Češi před Němci. (Jiřík, 2005) Téhož měsíce museli místní Němci v chebském kině povinně shlédnout film o koncentračních táborech. Jinak by nedostali potravinové lístky. (Chmelíková, 2005)

V květnu 1946 vydala Místní správní komise v Chebu nařízení, aby se v parcích označily lavičky, na kterých Němci nesmějí sedět. Do jednoho z místních parků měli dokonce vstup úplně zakázaný. Důvodem byly blíže neupřesněné „nepřístojnosti“. (Jiřík, 2005) Došlo také ke změně pásek na rukávě, které museli Němci nosit. Ti, kteří pracovali, nosili bílou s černým písmenem P a číslem, pod kterým byli vedeni na pracovním úřadě. Ostatní nosili žlutou pásku. (Jiřík, 2005)

⁸⁷ Chebsko, roč.1, č.10, 28. 7. 1945; Hosté nejsou povinni mést si před svým prahem, str.4

⁸⁸ Více o dekretu viz. výše.

5.12 Odsun Němců z Chebska

5.12.1 První transporty

Zacházení s Němci v Chebu bylo v poválečném období značně ovlivněno tím, že tu byli američtí vojáci. Nedochovalo k tak velkým excesům jako v oblastech, které obsadili Rusové. Takzvaný divoký odsun tu proběhl jen ve velmi omezené míře a zdaleka neměl tak vyhrcožený průběh. (Staněk, Arburg, 2011)

V sobotu 2. června 1945 byl z Chebu vypraven první transport německých válečných zajatců, odjížděli na nákladních autech. *„Chebští soukmenovci si neodpustili se s nimi hlučně po ulicích loučit. Bylo to opravdu gemütlich,“*⁸⁹ komentoval transport časopis Chebsko.

Dne 11. června 1945 se objevila v Chebsku zpráva, že velitel 79. americké divize nařídil okamžitý odchod říšských Němců z Chebu. *„S odtransportováním se již začalo a v rámci dopravních možností se s ním pokračuje. Upozorňujeme, že tito vystěhovalci si mohou podle platných celních předpisů vzít s sebou jen nejnútnejší cestovní svršky. Vývoz cenných věcí je zakázán,“*⁹⁰ stálo v Chebsku. *„V těchto dnech započalo stěhování říšských Němců zpět do Německa. Jsou pro ně vypravovány zvláštní vlaky a rozbořené nádraží je proto celé hodiny plno nebyvalého ruchu. Aby bylo zabráněno vývozu cenných věcí, jsou prováděny celní prohlídky jednotlivců za přítomnosti policie a zaměstnanců dráhy,“*⁹¹ vyšlo v Chebsku v polovině června.

Dne 28. srpna byla na stránkách Chebska zveřejněna Situační zpráva OSK, ze které se dozvídáme mimo jiné toto: *„Z celkového počtu Němců zdejších okresů Cheb, Aš, Loket, Falknov, Mariánské Lázně, Kraslice bylo evakuováno přibližně 10%, tj. asi 30 - 40000. Evakuace se provádí do západní zóny, vyjímaje zónu anglickou. Plynulost a urychlení celého evakuačního problému by velmi usnadnila definitivní dohoda s velením sovětské zóny o pravidelném odtransportování Němců ze zdejšího pohraničního úseku. Z dosud evakuovaných*

⁸⁹ Chebsko, roč.1., č.4., 6. 6. 1945; Německé vojsko na odchodu z Chebu, str.2

⁹⁰ Chebsko roč.1., č.6., 13. 6. 1945; Evakuace říšských Němců z Chebu, str.2

⁹¹ Chebsko roč.1., č.7., 16. 6. 1945; Němečtí vystěhovalci opouštějí Cheb, str.1

*Němců odešla jistá část, asi 5%, dobrovolně, ostatní spadají pod evakuaci nucenou. Ze strany americké správy nejsou činěny v poslední době žádné závažnější námitky nebo potíže.*⁹²

Z těchto ukázek jasně vyplývá, že na Chebsku se s transporty Němců s americkým svolením začalo již v létě 1945. Stejně jako v dalších částech pohraničí však bylo pro odsun Němců rozhodující období takzvaného organizovaného odsunu, které začalo až v roce 1946.

5.12.2 Organizovaný odsun z Chebska

V prosinci 1945 vydala vláda směrnice k poválečnému odsunu a vznikl Úřad pro odsun Němců. *„Dozorem nad prováděním odsunu byl pověřen Sbor národní bezpečnosti (SNB), za jeho průběh odpovídaly národní výbory a v pohraničí správní komise.*“ (Jiřík, 2005, str. 67) V Chebu vznikla Komise pro odsun Němců, kterou vedl předseda OSK. Měla 14 členů. Převážně šlo o státní úředníky, policisty a zástupce místních politických stran. (Jiřík, 2005)

Organizovaný odsun probíhal po železnici, vždy zhruba po 1200 lidech. První transport vyjel z chebského nádraží 25. února 1946. (Chmelíková, 2005) Oficiálně skončila hlavní část odsunu v říjnu 1946. Počet obyvatel Chebu tak od roku 1945 do roku 1947 klesl z padesáti osmi tisíc na čtrnáct a půl tisíce. (Chmelíková, 2005)

Transfery měly poměrně přesná pravidla. Každý účastník odsunu musel obejít celou řadu komisí. (Jiřík, 2005) Důležitým dokumentem byl v celém procesu „svolávací lístek“, na který dávaly komise potvrzení. Každý Němec postupně musel obejít průmyslovou, bezpečnostní a vyšetřující komisí. Pak přišlo na řadu vyšetření u lékaře a dopravní komise, kde byl člověk již zařazen do transportu. Každý také musel být odvěšiven. Při celní kontrole byla provedena osobní prohlídka a zkontrolovala se váha a obsah zavazadel. Němci si mohli ponechat osobní doklady jako kenkarty⁹³ nebo školní vysvědčení. Zabavovaly se jim ale výpisy z pozemkových knih, smlouvy, peníze a vkladní knížky. (Jiřík, 2005)

⁹² Chebsko, roč. 1, č. 18, 28. 7. 1945; Situační zpráva o činnosti Okresní správní komise v Chebu, str.1

⁹³ Jedná se o termín převzatý z dobového jazyka. Šlo o průkaz totožnosti v době nacistické okupace.

Jako poslední přišla na řadu bytová komise. (Jiřík, 2005) Všem byly zabaveny klíče a potravinové lístky. Od té chvíle už se nesměli dostat do kontaktu s cizími lidmi. Byli eskortováni do sběrného tábora v bývalé továrně Askanas. Před odchodem na nádraží dostal každý určitou sumu v říšských markách a text s instrukcemi⁹⁴. Zásobovací referent pak každému předal balíček s potravinami na čtyři dny. Zásoba na další tři dny byla uložena ve speciálním vagonu. (Jiřík, 2005)

Němci si často stěžovali na chování strážných ve sběrných střediscích. Byli tam vystaveni ponižujícímu zacházení i fyzickému napadání. Strážní většinou byli bývalými členy Revolučních gard. V táborech také docházelo k obtěžování mladých žen. Znamé jsou i případy znásilnění. (Chmelíková, 2005) *„Organizace odsunu byla od počátku spjata a napjatou atmosférou, hlavně se to týkalo starších Němců. Ještě ve vlaku spáchaly sebevraždu čtyři osoby.“* (Jiřík, 2005; str.68)

První transporty v roce 1946 mířily do americké okupační zóny, protože Rusové akce zastavili. Američané nastavili striktní pravidla. Každý transport zahrnoval 1200 lidí umístěných ve čtyřiceti vagoncích. Doprovázet ho musel zdravotník. Zavazadla mohla vážit třicet až padesát kilogramů. Peněžní hotovost neměla přesáhnout tisíc říšských marek. Jakmile došlo k porušení některého pravidla, Američané transport odmítli. (Jiřík, 2005)

Od 10. ledna 1946 Američané zastavili individuální odsun. Hranici už směly přejíždět pouze ohlášené hromadné transporty. Když se někdo pokusil překročit hranici samostatně, byl poslán do internačního tábora. (Jiřík, 2005)

Zprvu Američané přijímali pouze jeden transport denně, od března 1946 dva. K datu 15. února 1946 bylo z chebského okresu odsunuto 26 400 Němců. V červnu 1946 se trasy transportů změnilly, nyní už mířily do Bambergu a odtud do sovětské zóny. (Jiřík, 2005) V červnu 1946 OSK povolila i dobrovolný odsun Němců. Přiměla jí k tomu nedostatečná kapacita sběrných středisek.⁹⁵

⁹⁴ Byl psán v češtině, němčině i angličtině. (Jiřík, 2005)

⁹⁵ Chebsko, roč. 2. č.2, 6.6. 1945; Dobrovolný odsun Němců; str. 2

Poslední oficiální transport Němců odjel z Karlových varů přes Cheb na konci října 1946. Ještě asi rok ale byli postupně odsouváni lidé, kteří museli z hospodářských důvodů v republice zůstat déle – šlo hlavně o různé specialisty. (Chmelíková, 2005) Definitivně poslední transport z Chebska se uskutečnil až v září 1947.⁹⁶

5.12.3 Problémy Chebska v důsledku odsunu

Odsun přinášel Chebu řadu potíží. Odsunuté Němce musel někdo nahradit v práci. Chyběli specialisté i řadoví dělníci, kteří vykonávali náročnou a málo ceněnou práci. Většina nových osídlenců totiž do Chebu přicházela, aby si polepšila. Málo placenou práci dělat nechtěli. (Jiřík, 2005)

Během léta 1946 začínalo silně trpět nedostatkem pracovních sil také zemědělství. O problémech, které Chebu odsun Němců způsoboval, hojně informoval místní tisk. *„Otázka odsunu Němců je v první řadě otázkou existence našeho zemědělství, a to v první řadě v pohraničí, neboť dosud jsme měli přes 400 tisíc Němců zaměstnaných v zemědělství,“*⁹⁷. vyšlo v Chebsku na začátku srpna 1946 .

*„Mnozí národní správce na Chebsku omlouvají vysoký počet německých zaměstnanců v podnicích tím, že je nelze nahradit českými silami z vnitrozemí, případně i tím, že české síly nejsou tak kvalifikovány,“*⁹⁸ stálo v Chebsku 3. srpna 1946. Z těchto důvodů se začaly objevovat žádosti, aby někteří Němci byli z odsunu vyjmuti. Osídlovací úřad Místní správní komise (MSK) v Chebu však tyto žádosti zamítal. (Jiřík, 2005)

Nedostatek pracovních sil byl velký, nedokázal ho vyrovnat ani příliv nových osídlenců. V zemědělství se proto organizovaly různé svépomocné a dobrovolné práce, případně povinné brigády mladých. Ne vždy se však tyto snahy setkaly s úspěchem. *„Každému je jistě znám kritický nedostatek pracovních sil v zemědělském podnikání a ve zdejších kraji vůbec. Je proto zarážející nechtět mládeže k zemědělské práci. Vymlouvají se (...) a někteří dokonce prohlašují, že je do zemědělské práce nikdo nedostane,“*⁹⁹ stálo v Chebsku v září 1946.

⁹⁶ Český Cheb, roč. 1, č. 30, 27. 9. 1947; Odložený odsun Němců, str. 1

⁹⁷ Chebsko, roč.2., č.14; 3.8. 1946; Jak si opatříme zemědělské síly?, str.1.

⁹⁸ Chebsko, roč.2., č.14; 3.8. 1946; České pracovní síly za každou cenu, str.1.

⁹⁹ Chebsko, roč.2., č.20, 1.8. 1945; Na zemědělské práce, str.3.

V Chebu také narůstaly problémy s úklidem města a odklizením trosk. Němci, kteří to měli za úkol, totiž mizeli v transpotech. *„Každou sobotu bylo na tyto práce nasazováno osm set Němců, o nedělích se jednalo o trestné kolony, které byly sestavovány z „liknavě pracujících“.“* (Jiřík, 2005, str.72)

Jedním z oborů, který byl silně postižen nedostatkem kvalifikovaných pracovních sil, bylo zdravotnictví. *„K největším nesnázím, se kterými se setkáváme, patří také otázka českých lékařů. V Chebu zatím není ani jediného (...),“*¹⁰⁰ vyšlo na začátku července 1945 v Chebsku.

Ve městě docházelo kvůli živelnému průběhu odsunu ke zmatkům. Němci se snažili zachránit různé cennosti, například obrazy a šperky. Nechávali je proto u známých, na které se odsun nevztahoval. *„Například v říjnu 1946 byly u jedné z Němek, které pracovala na chebském statku, zadrženy kriminálkou šperky v ceně 2 milionů korun. Později je chtěli přes zelenou hranici propašovat do Německa.“* (Jiřík, 2005; str.73 - 74)

Nedostatek pracovních sil měl dokonce jeden absurdní dopad. Vzhledem k tomu, že na druhé straně hranice jich byl najednou naopak přebytek, docházelo k tomu, že někteří vyhnaní Němci se na Chebsko vraceli za prací načerno. (Jiřík, 2005)

K velmi ožehavým otázkám patřila také smíšená manželství a vztahy. V létě 1946 v Chebsku vyšel článek s titulkem *Na záletech za Němkou*¹⁰¹, který ostře odsuzoval Čecha, jenž se *„zamiloval do Němky, členky esesácké rodiny.“* (...) *„Doufáme, že se nyní bezpečnostní úřady i národní výbor postará, aby tato Němka i její ochránce, když nemůže bez ní žít, byli v Chebu na nádraží pohoštěni a vyveze je tam, kam dávno již patří,“*¹⁰² stálo v článku. Úřady považovaly často lidi, kteří navázali poměr s Němcem nebo Němkou, za zrádce a kolaboranty. Někteří kvůli tomu dokonce skončili před soudem.¹⁰³

¹⁰⁰ Chebsko roč.1., č.12., 3. 7. 1945; Cheb bez českého lékaře, str.2

¹⁰¹ Chebsko, roč.2., č. 14., 3. 8. 1945; Na záletech za Němkou, str.2,

¹⁰² Chebsko, roč.2., č. 14., 3. 8. 1945; Na záletech za Němkou, str.2,

¹⁰³ SokA Cheb, Městský národní výbor Cheb 1945 – 1960, bezpečnostní referát ONV 1948

5.13 Osidlování Chebska

5.13.1 Právní základy osidlování pohraničí

Poválečné osidlování pohraničí se opíralo o tři pilíře, které tvořily dekrety prezidenta Beneše. Jedním z nich byl dekret o národní správě, respektive o *„neplatnosti některých majetkově právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů“*, který byl vydán 19. května 1945.¹⁰⁴ Tento dekret určil, že majetek „státně nespolehlivých osob“ přejde pod národní správu. Národní správce byl do funkce dosazen na základě rozhodnutí místního národního výboru či správní komise, měl povinnost jednat s péčí řádného hospodáře a v souladu s národními i ekonomickými zájmy státu.

Velký význam měl pro osidlování také další dekret. Jednalo se o dekret *„o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i dalších zrádců a nepřátel českého a slovenského národa“* vydaný 21. června 1945¹⁰⁵. Na jeho základě se měl s okamžitou platností a bez nároku na náhradu zabavit zemědělský majetek Němců, Maďarů a „dalších zrádců“.

Třetím důležitým dekretem byl v této souvislosti dekret *„o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci“*, vydaný dne 20. července 1945.¹⁰⁶

Žádosti o přidělení půdy posuzovaly místní a okresní rolnické komise a Zemský národní výbor. Definitivní verdikt byl však v kompetenci ministerstva zemědělství. V září 1945 začal v Praze fungovat Osidlovací úřad. Vznikla také Ústřední komise pro vnitřní osídlení. Na všech okresních národních výborech v pohraničí vznikly osidlovací referáty a osidlovací komise. (Arburg, Staněk, 2011)

¹⁰⁴ Dekret č. 5/1945 Sb

¹⁰⁵ Dekret č. 12/1945 Sb.

¹⁰⁶ Dekret č. 28/1945 Sb.

5.13.2 Osidlování Chebska: statistické údaje

V roce 1930, při posledním sčítání lidu před vypuknutím války, žilo na Chebsku celkem 76 979 obyvatel.¹⁰⁷ Podle údajů ze sčítání lidu v roce 1939 žilo v chebském okrese celkem 78 732 obyvatel, z toho přímo v Chebu 35 540 obyvatel¹⁰⁸. V květnu 1945 žilo v chebském okrese více než 100 tisíc Němců¹⁰⁹. V prosinci 1945 už žilo v chebském okrese podle údajů OSK celkem 10 490 Čechů¹¹⁰. V polovině srpna 1946 bylo v chebském okrese podle časopisu Chebsko¹¹¹ již 19 720 Čechů a pouze 20 070 Němců. Na konci měsíce pak došlo podle časopisu Chebsko ke zlomu a v okrese již žilo více Čechů než Němců.¹¹²

První poválečné sčítání lidu z konce května 1947 ukázalo, že v chebském okrese žije 34 463 lidí, přímo v Chebu pak 14 533 lidí.¹¹³ Němců bylo na Chebsku ještě necelých šest tisíc.¹¹⁴

5.13.3 Průběh osidlování

Osidlování Chebska provázela řada komplikací. Do pohraničí přicházeli různí prospěcháři, kteří doufali, že se jim tak otevře možnost pro snadné zbohatnutí. *„Další problémovou skupinou byli různí kolaboranti, udavači, vlajkaři a jiní hříšníci z časů okupace.“* (Jiřík, 2005; str. 15)

Jiří Drtina ve svém článku v Chebsku v červenci 1945 píše: *„Dosavadní příliv osidlovatelů lze rozdělit na dva základní proudy, vedené zcela rozdílnými pohnutkami. Prvým z těchto směrů je uvědomělá snaha prospěti celku, zajistiti pohraničí skutečně pro nás.“*¹¹⁵ K této skupině řadí lidi, kteří v pohraničí žili před okupací a dále uvědomělou mládež a repatrianty, kteří se vrací po dlouhém pobytu v koncentračních táborech a věznicích do

107 Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Praha: Státní úřad statistický, 1934

108 Kronika města Chebu, str. 92

109 SOkA Cheb, fond ONV Cheb, kniha. 5, Situační zprávy OSK, duben 1946

110 SOkA Cheb, fond ONV Cheb, kniha 1, Zápisy z plenárních schůzí OSK, 18. 12. 1945

111 Chebsko, roč. 2, č. 16, 17. 8. 1946; Na chebském okrese je 19720 Čechů, str. 2

112 Chebsko, roč. 2, č. 16, 17. 8. 1946; Na chebském okrese je 19720 Čechů, str. 2

113 Seznam obcí v republice Československé (díl 1). Praha: Státní úřad statistický, 1949, str. 46

114 Soupisy obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947. Praha: Státní úřad statistický, 1951, str. 528 - 533

115 Chebsko roč.1., č.14., 10. 7. 1945; Výkvět národa do pohraničí, str.1

osvobozené vlasti. *„Druhým směrem jsou nezodpovědní kariéristé a konjunkturalisté, nalézající v pohraničí zdánlivě jedinou příležitost k rychlému obohacení.“*¹¹⁶

Základním problémem bylo, že osidlování probíhalo podstatně pomaleji, než bylo z hlediska fungování okresu a jeho hospodářské úrovně třeba. *„Po skončení odsunu německé národnosti, bijí nás do očí nesmlouvavým způsobem mezery, které jsme slíbili vyplnit vlastní slovanskou krví.“*¹¹⁷

Velké potíže působila také bytová otázka nově příchozích. *„Vzhledem k četným stížnostem zmocnil Zemský národní výbor 8.června 1945 místní Národní výbory, aby okamžitě zabraly příslušný počet bytů Němcům a přidělily je českým zaměstnancům přicházejícím do pohraničí,“*¹¹⁸ vyšlo v Chebsku na začátku června 1945. Část německých obyvatel byla internována ve sběrných střediscích, aby se tak uvolnily byty potřebné pro nové osidlence. Žádostem Němců o ponechání bytů se zásadně nevyhovovalo.¹¹⁹ Problém s nedostatkem bytů tím však ještě na dlouho vyřešen nebyl. K masovému odsunu Němců z Chebska totiž došlo až v roce 1946.

V prvních měsících po válce byla velká část Čechů, kteří na Chebsko narychlo přicházeli za prací, ubytována provizorně v hotelech a ubytovnách. V neděli pak obvykle město opouštěli, aby si doplnili oblečení, které si nestihli při svém rychlém přesunu do Chebu sbalit.¹²⁰ *„Podle ujištění předsedy místní správní komise je bytová otázka pro Čechy, která dosud patří k nejpálčivějším problémům města, v proudu jednání. Jakmile nastanou předpoklady pro umístění rodinných příslušníků, začne se okamžitě s přidělováním bytů,“*¹²¹ vyšlo v Chebsku v červenci 1945.

Celkově postupovalo osidlování pomalu a nedokázalo vyrovnat ztráty pracovních sil způsobené odsunem Němců, což působilo velké potíže v oblasti zemědělství i průmyslu. *„Situace osídlení Chebska jest v přítomné době velmi nepříznivá a vyžaduje rychlého řešení.“*

116 Chebsko roč.1., č.14., 10. 7. 1945; Výkvět národa do pohraničí, str.1

117 Chebsko, roč.2, č.34, 19. 12. 1946; Průmysl v Chebu, str.5

118 Chebsko roč.1., č.5., 9. 6. 1945; Problém bytů pro chebské Čechy vyřešen, str.2

119 SOkA Cheb, fond ONV Cheb, kniha 1, Zápisy z plenárních schůzí OSK, 25. 9. 1945

120 Chebsko roč.1., č.7., 16. 6. 1945; Češi v neděli, str.2

121 Chebsko roč.1., č.12., 3. 7. 1945; Budeme bydlet?, str.2

*V zemědělství bude zjednána alespoň částečná náprava reemigrací Čechů z Volyňska (...). I když ani to zdaleka neuspokojí skutečnou potřebu pracovních sil v zemědělství. Hůře je na tom sektor průmyslový, kde zatím není naděje na větší přísun dělnictva, a to jak s odbornou kvalifikací, tak i dělnictva pomocného,*¹²² stálo na titulní straně Chebska v srpnu 1946. *„Porovnáme-li dnešní stav obyvatelstva karlovarského kraje se stavem podle sčítání z roku 1930, poznáme, že máme dnes obydleno asi ze 40%,“* stálo dále v článku. Přímou pro chebský okres pak byl uveden údaj 27%.

„Karlovarský kraj, který má svojí polohou a velikostí nejméně příznivé podmínky pro osidlování, nese největší tíhu této doby, která se dnes projevuje nejzřetelněji v nedostatku pracovních sil,“ vyšlo v Chebsku v listopadu 1946 v článku s titulkem *Osidlovací problémy*¹²³.

Osidlování z tuzemska probíhalo převážně individuální formou. (Jiřík, 2005) Výjimku tvořili na Chebsku osídlenci z oblasti Tábora a Kamenice. V září 1945 jich sem přijel na obhlídku celý autobus. Většinou šlo o nemajetné zemědělce a deputátníky. Každé rodině bylo přislíbeno 13 hektarů zemědělské půdy. Osidlování venkova bylo totiž podstatně složitější než osidlování měst. V příštích týdnech zaznamenala okresní osidlovací komise, že se na Chebsko přistěhovalo 239 osob z těchto oblastí. Někteří se však později vrátili zpět domů. Byl také uskutečněn určitý výměnný obchod. Na Táborsko byla z Chebu vyslána skupina Němců na zemědělské práce. (Jiřík, 2005)

Velice vítáni byli na Chebsku reemigranti, kteří se vraceli do vlasti z ciziny. V lednu 1946 dorazilo do Chebu padesát rodin rakouských Čechů. Složitější byla situace s volyňskými Čechy. (Jiřík, 2005) Jejich situaci komplikovaly hlavně politické důvody. Většina z nich totiž měla bohaté zkušenosti se sovětským režimem. *„Na vlastní kůži poznali kolektivizaci, zabavování majetku a různé vlny zatýkání.“* (Jiřík, 2005; str. 18) Po návratu do ČSR proto pohlíželi na oslavování SSSR s určitou nedůvěrou.

V polovině července 1946 projednávalo problém volyňských Čechů užší vedení OV KSC v Chebu. *„Bylo konstatováno, že příchodem Volyňáků se zvyšuje pravděpodobnost*

¹²² Chebsko, roč.2, č.16, 17. 8. 1945; Osidlování Chebska, str.1.

¹²³ Chebsko, roč.2, č.28, 9. 11. 1945; Osidlovací problémy, str.1.

úspěchu reakce. Jsou prý proti kolchozům, ale přiděl půdy, který dostanou, by je měl přesvědčit.“ (Jiřík, 2005; str.18) Místní komunisté tedy volyňské Čechy moc nadšeně nepřijali. Kritizovala je za to místní sociální demokraté i národní socialisté. Upozorňovali, že byly porušeny sliby, které volyňští reemigranti od úřadů dostali. Často se jim přidělovaly zpustošené usedlosti, které na Chebsku patřily vůbec k těm nejhorším. Souvislé osídlení volyňskými Čechy proto na Chebsku nakonec nevzniklo. (Jiřík, 2005)

Další skupinu nových osídlenců Chebska tvořili reemigranti z Rumunska, do Chebu dorazili zvláštním transportem v srpnu 1947. Celkem šlo o 874 lidí. Byla mezi nimi také skupina horníků, se kterou se počítalo na Sokolovsku. (Jiřík, 2005)

V červenci 1946 se vypravila delegace OSK Cheb na Slovensko, aby uskutečnila nábor osídlenců. Ke stěhování na Chebsko přesvědčila asi dvě stě tamních rodin. Převážně se jednalo lidi z oblasti okolo Nového Mesta nad Váhom a Myjavy.¹²⁴

S podstatně horším ohlasem se setkávalo osídlování pohraničí Rómy. Čeští Rómové byli za války vyvraždění nacisty. Na Chebsko později přicházeli ze Slovenska, Maďarska a Rumunska. V dubnu 1947 jich bylo v Chebu 296. (Jiřík, 2005) Negativní reakce na jejich stěhování do Chebu a na to, že jsou jim zde přidělovány byty, se objevovaly i v místním tisku: *„Jsou snad tak znamenití dělníci, že je jich zde potřeba? Anebo až si nakradou, co se ještě ukrást nechá, zmizí sami? (...) Kde byli za války? Co dělali?“,* objevilo se v Chebsku v prosinci 1946 pod titulkem *Cikáni na Chebsku*¹²⁵.

5.14 Poválečné hospodářství a průmysl na Chebsku

„Složitým úkolem bylo uchování průmyslového potenciálu Chebska. Šlo hlavně o lehký, textilní a potravinářský průmysl, nejvíce byl soustředěn v okresním městě. Z války vyšel kupodivu posílen.“ (Jiřík, 2005; str. 83) Mohla za to válečná konjunktura a skutečnost, že do roku 1944 se Chebu vyhýbaly přímé válečné zásahy. Z Německa se sem navíc přestěhovalo několik firem, kterým tam hrozilo bombardování. (Jiřík, 2005)

124 SOkA Cheb, fond ONV Cheb, kniha 9, Zápisy ze schůzí rady ONV, 28. 8. 1946

125 Chebsko, roč.2, č.34, 19. 12. 1945; Cikáni na Chebsku, str.2

Na konci války bylo několik průmyslových objektů těžce poškozeno. Tento druh problémů mělo samozřejmě i vnitrozemí. Velký rozdíl ale spočíval v počtu pracovních sil. Jak už bylo popisováno výše - vlivem odsunu a pomalého osidlování, vznikal jejich obrovský nedostatek, což činilo místnímu hospodářství a jeho poválečné obnově velké problémy. (Jiřík, 2005)

Podniky se začaly postupně převádět do rukou národních správců. Vůbec prvním národním správcem na Chebsku byl Josef Pára, kterého Zemský národní výbor 19. června 1945 jmenoval dočasným národním správcem Prvního akciového pivovaru v Chebu. Nejprve však bylo nutné začít s opravnými pracemi, pivovar byl totiž poničen při náletu.¹²⁶

Jednou z největších továren okresu tehdy byla Eska, která vyráběla jízdní kola. V prvních týdnech po válce se tu nepracovalo. Už 18. července se ale v Chebsku objevila krátká zpráva, ve které stálo, že v továrně již pracuje 37 Čechů a je pod národní správou. „Čeští zaměstnanci se starají o to, aby se podnik co nejdříve uvedl do plného chodu – po očistě od všech nepřátelských živlů,“¹²⁷ stálo v Chebsku. V září 1945 už výroba dosahovala 50 kol denně. V lednu 1946 dokonce 130 kol denně. (Jiřík, 2005)

Postupně pod národní správu přecházely další a další podniky na Chebsku. Na konci srpna 1945 bylo podle Situační zprávy o činnosti OSK obsazeno národní správou již 24 živností, 58 řemesel, 47 průmyslových podniků a 67 obchodů.¹²⁸

Z dvaceti pivovarů v chebském okrese byly znovu zprovozněny pouze tři. V říjnu 1946 se podařilo obnovit provoz výše zmiňovaného prvního akciového pivovaru. Bylo tu zaměstnáno 160 českých dělníků a svou produkcí se řadil k největším v republice. (Jiřík, 2005)

Oba zmiňované podniky – Eska a První akciový pivovar - patřily v boji o přežití k nejúspěšnějším. (Jiřík, 2005) Řada jiných podniků na Chebsku poválečné období nepřežila. Mezi nejznámější z nich patřila například firma Massi, která vyráběla měřicí zařízení, dále

126 Chebsko roč.1, č.9, 23. 6. 1945; Cheb má prvního národního správce, str.2

127 Chebsko, roč.1, č.16, 18. 7. 1945; V chebské továrně ESKA, str.4

128 Chebsko roč.1., č.18, 28. 8. 1945; Situační zpráva o činnosti Okresní správní komise v Chebu; str.1

Parfumerie Drmol, firma Cirine vyrábějící pasty a mořidla, firma Reinhart vyrábějící papírové zboží nebo firma Kathreiner vyrábějící kávoviny. Za své vzala také řada textilek a přádelen. „Signály, že k tomu dojde přicházely průběžně. (...) Již počátkem října 1945 svolali chebská národní správci schůzi, na které se řešily kolující pověsti o tom, že veškerý místní průmysl má být přestěhován do vnitrozemí.“ (Jiřík, 2005; str. 85)

Situaci ilustruje i tato ukázka, která se v Chebsku objevila v srpnu 1946. „Minulý týden projela okrese delegace poslanců KSČ, kteří navštívili tři podniky, jež jsou v plném provozu a mají být odstěhovány do vnitrozemí. Jde vesměs o prosperující podniky, které mají být přestěhovány z nejrůznějších důvodů. Nejmarkantnější případ je firma Rotaprint, vyrábějící ofsetové rozmnožovací stroje jedinečné dnes na kontinentě. Národní správce otevřeně sabotuje výrobu a přesto jej ministr průmyslu neodvolává. Jeho sabotáž spočívá v tom, že záměrně brzdí výrobu, aby lépe dokázal, že je nutno závod přestěhovat do vnitrozemí.“¹²⁹

Na začátku prosince 1946 přijel do Chebu sociálně demokratický ministr průmyslu Laušman. Prohlédl si továrny Eska a Premiér a vyslechl požadavky na zachování místního průmyslu – zejména za zachování firmy Premiér a Massi. Přislíbil, že se bude snažit je splnit.¹³⁰ Nicméně slovo nedodržel. Továrna Massi, byla nakonec - stejně jako mnoho jiných - přestěhována na Slovensko. Byla to typická ukázka snah o centralizaci, které se stále silněji prosazovaly ve vládě i přímo v KSČ. (Jiřík, 2005) Na původní úroveň už se chebský průmysl po válce nikdy nedostal.

5.15 Mimořádný lidový soud v Chebu

„Mimořádný lidový soud v Chebu zahájil svou činnost 12. února 1946 jako poslední ze všech čtyřadvaceti soudů tohoto typu.“ (Jiřík, 2000; str. 18) Hlasy, které volaly po zřízení lidového soudu v Chebu, se však ozývaly už dříve. V Chebsku vyšel 16. září 1945 na toto téma článek, ve kterém stálo: „Již téměř ve všech městech Republiky zahájily lidové soudy činnost a spravedlivě trestají zrádce, kolaboranty a Němce. (...) Kde však zůstal Cheb? Proč

¹²⁹ Chebsko, roč.2, č. 16; 17. 8. 1946; Delegace poslanců KSČ v Chebu, str.3.

¹³⁰ Chebsko, roč.2, č. 32; 7. 12. 1946; Ministr průmyslu B.Laušman na Chebsku, str.1

*není zřízen lidový soud i zde, v tomto bývalém hnízdě nacismu, kde naši lidi prožili nejtěžší příkoří, kde nenávisť Němců byla tak veliká jako snad nikde jinde (...).*¹³¹

Už před zřízením lidového soudu však v Chebu probíhalo šetření místního státního zastupitelství, jež do konce roku 1945 projednalo celkem 1590 případů, které nakonec tvořily více než tři čtvrtiny celkově podaných žalob. (Jiřík, 2000; str. 18)

Mimořádný lidový soud v Chebu byl soudem krajského typu. Jeho předsedou se stal tehdy dvačtyřicetiletý dr.Bohumír Liška. *„Osobnost tohoto velice přísného soudce, vynesl celkem sedmnáct rozsudků smrti (...) mizí z justiční scény bezprostředně po komunistickém převratu v únoru 1948. Důvody byly nasnadě – dr.Liška se jako exponovaný národní socialista s tímto režimem neztotožnil.“* (Jiřík, 2000; str. 18)

První rozsudek vynesl Mimořádný lidový soud v Chebu 12. února 1946. Odsuzoval Annu Grimmovou, německou pekařku z Nejdku, za udavačství. Posledním rozsudkem místního mimořádného lidového soudu byl případ českého číšníka Romana Lotze z Karlových Varů. 31. prosince 1948 byl, v poslední den obnovené retribuční, odsouzen k dvouletému trestu za propagaci nacismu. (Jiřík, 2000)

„V plzeňském archivu, kde je fond Mimořádného lidového soudu v Chebu uložen, jsou archivovány případy 2037 osob, proti kterým byla vznesena retribuční žaloba. To ovšem není definitivní počet. Porovnáním se statistikami, které byly z Chebu odesílány každý měsíc pražskému ministerstvu spravedlnosti vyplyne, že ve fondu chybí padesát spisů.“ (Jiřík, 2000; str. 20)

Vznesené obvinění ještě nutně nemuselo znamenat, že daný člověk bude odsouzen. (Jiřík, 2000) Celkem 74 žalovaných před soudem vůbec nestanulo, nebo byl jejich případ odročen. Ve třech případech bylo upuštěno od potrestání a 232 obviněných bylo zproštěno viny. Dohromady tedy šlo 15,1% případů, kdy nebyl obviněný odsouzen. (Jiřík, 2000)

„Tresty byly vynášeny v kategorii týdnů, měsíců a roků. Sprvním druhem se setkáváme pouze v jednom případě. Ve skupině měsíčních trestů, rozpětí bylo od jednoho do

¹³¹ Chebsko, roč.1, č. 36, 16.9.1945; Lidové soudy v Chebu, str.1

čtyřiceti měsíců, bylo odsouzeno 603 obviněných (29,6%). (...) Ve skupině ročních a víceletých trestů bylo vyneseno 1059 rozsudků (51,9%). Zde byl nejpočetněji zastoupen pětiletý trest – 268 případů; následovaly roční – 248 případů a desetiletý – 125 případů. K doživotnímu vězení bylo dosouzeno 39 osob, z toho bylo 5 žen.“ (Jiřík, 2000, str. 21) Trestů smrti vynesl soud třicet, tři z nich však byly prezidentskou milostí změněny na doživotní vězení. Celkem třikrát byl rozsudek smrti vynesen v nepřítomnosti obviněného. Mezi popravenými byly dvě ženy. (Jiřík, 2000)

V prosinci 1946 vyšel v Chebsku článek, který popisoval několik rozsudků chebského lidového soudu. Zmiňoval například tyto: „*Teichmann Josef, 43letý důlní v Citicích, který jako důlní bil holí mu přidělené ruské zajatce a prodlužoval pracovní dobu. Haselbauer, 40letý důlní dozorce, který jako takový vyhrožoval zabitím Václavu Fialovi, týral a tloukl ruské zajatce při práci. Böhm Adam, 35letý rolník z Libštejna byl členem Allgemeine SS a později Waffen SS. Všichni tři byli odsouzeni k 5 letům těžkého žaláře, zostřeného čtvrtletním tvrdým ložem, ztrátě občanské cti na deset let a každý si odpyká celý trest v nucených pracovních táborech a celé jejich jmění propadá ve prospěch státu.*“¹³²

Na Silvestra 1946 popisovalo Chebsko případ dělnice Anny Schrankové, která byla lidovým soudem odsouzena k trestu smrti oběšením. Schranková podle Chebska působila jako dozorkyně SS v koncentračním táboře v Rawensbrücku. „*Byla známá svou krutostí a surovostí. Měla zlého psa, kterého štvála na vězněné ženy. Psa pustila též na Češku E.D. a pes jí utrhl prs. Ta ležela bez pomoci pět hodin a pak byla odnesena ostatními, přičemž jí obviněná nadávala a kopala.*“¹³³ Jinou zajatkyni nechala Schranková spolu s dalšími dozorkyněmi údajně utopit v jámě s fekáliemi. Řadu dalších zajatek údajně bila a kopala do bezvědomí. „*Svědkyň označují obviněnou jako vyvrhele lidstva a nazývají ji ‚malou bestii‘,*“ stálo dále v článku. „*Obžalovaná byla odsouzena k trestu smrti provazem a za dvě hodiny po vynesení rozsudku byla vykonána exekuce na soudním dvoře,*“¹³⁴ končí článek v Chebsku.

132 Chebsko, roč.2, č. 34, 19. 12. 1936; Rozsudky mimořádného lidového soudu v Chebu, str 2

133 Chebsko, roč.2, č. 36, 31. 12. 1946; Trest smrti provazem v Chebu, str.2

134 Chebsko, roč.2, č. 36, 31. 12. 1946; Trest smrti provazem v Chebu, str.2

6. Poválečný periodický tisk na Chebsku

Pro Čechy, kteří po válce do Chebu přicházeli, aby ho převzali do svých rukou a nově vybudovali jako české město, byl samozřejmě velice důležitý přísun informací v jejich mateřském jazyce. Velice záhy po skončení války tu začal vycházet místní periodický tisk v češtině – konkrétně periodikum Chebsko. Na dalších stránkách si ho představíme podrobněji. Nejprve si však přiblížíme obecnou proměnu, kterou zaznamenalo vydávání periodického tisku v Československu po válce.

6.1. Poválečný tisk v ČSR

V poválečném období došlo ke značné proměně podoby českého tisku. Noviny a časopisy byly od května 1945 národním majetkem a nesměly se využívat k výtěžnému soukromému podnikání. Tisk měl podléhat státnímu dohledu a fungovat jako činitel veřejného života. (Bednařík, 2004) *„Liberální vydavatelský systém První republiky byl označen za špatný, protože umožňoval, aby byl tisk využíván pro soukromé cíle jednotlivců, aniž byly brány ohledy na zájmy státu.“* (Bednařík, 2004; str. 132) Odted'ka měl tisk sloužit ideovému programu politických stran a organizací Národní fronty. (Bednařík, 2004)

Již 18.května vydalo ministerstvo informací (řízené Václavem Kopeckým) vyhlášku, která zakazovala vydávání veškerých periodik kromě deníků stran Národní fronty. (Bednařík, 2004) Povolení k vydávání tisku od ministerstva dostávaly pouze státem uznané politické strany, státní úřady, veřejnoprávní instituce a masové a zájmové organizace, které prokázaly, že na vydávání jejich periodika existuje veřejný zájem. (Bednařík, 2004). Vzhledem k tomu, že se země po válce potýkala s nedostatkem papíru, regulovalo ministerstvo také rozsah periodik – nesměla mít více než čtyři stránky. Redakce sice často protestovaly, ale nařízení se musely podřídít. (Bednařík, 2004)

První (a na dlouhou dobu jediné) periodikum, které začalo bezprostředně po konci války vycházet v Chebu, bylo Chebsko. Přestože dnes bychom ho jednoznačně označili jako noviny, tehdejší redakce jej nazývala časopisem¹³⁵. První období jeho vydávání, které trvalo od května 1945 do října 1945, si teď představíme podrobněji.

¹³⁵ Příruční slovník jazyka českého (Kol. autorů, 1957) vykládá pojem časopis takto: *„periodicky vycházející tisk, dříve též noviny, nyní obyč. jen revue“*; Dostupné na <http://psjc.ujc.cas.cz/>, 28.11.2011, [cit. 2011-28-10]

6.2 Formální podoba Chebska

První číslo Chebska vychází již 16. května 1945. Periodikum bylo oficiálním listem Národního výboru v Chebu, který o povolení jeho vydávání požádal americkou vojenskou správu krátce po svém vzniku, v prvních květnových dnech roku 1945¹³⁶. Později Národní výbor nahradila Okresní správní komise¹³⁷ a vydávání Chebska měl na starosti její tiskový a kulturní odbor. Chebsko tedy splňovalo podmínky pro vydávání periodického tisku stanovené výše popisovanou vyhláškou ministerstva informací.

Periodicita Chebska zpočátku nebyla striktně stanovena, vycházelo nejprve ve volných lhůtách, obvykle zhruba dvakrát týdně. Od poloviny července se jeho periodicita ustaluje, vychází nadále každou středu a sobotu. V říjnu se pak periodicita znovu zvyšuje. Chebsko začalo vycházet pravidelně v úterý, ve čtvrtek a v sobotu. Bohužel to však netrvalo dlouho. 30. října 1945 vychází na několik měsíců poslední číslo Chebska.

Zpočátku vycházelo Chebsko s podtitulem *Informace Národního výboru*, od konce června až do konce prvního období své existence (tedy do konce října 1945) vycházelo jako *List západočeského pohraničí*.

Chebsko vycházelo ve formátu 46,0 x 31,5 cm. Po celou dobu vycházelo v černobílém provedení, ani jednou nebyla použita doplňková barva. Text byl zalomen do čtyř sloupců. Na přelomu srpna a září se mírně změnila grafika titulní strany, jak je patrné na fotografiích v příloze práce. Mimo jiné přibýlo logo periodika, které je shodné se znakem města Chebu. Tvoří ho dělený štít, v jehož dolní polovině se nachází pětinasobná mříž. V horní polovině vyrůstá z dělicí linky černá orlice s roztaženými křídly a jazykem vyplazeným ze zobáku.

Rozsah periodika nebyl pevně stanoven, střídavě vycházelo ve dvou- nebo čtyřstránkovém provedení. Zatímco v prvních týdnech vydávání výrazně převažovala dvoustránková čísla (ačkoli například již třetí číslo Chebska vyšlo na čtyřech stranách), zhruba v polovině července se ustálil čtyřstránkový rozsah. Výjimečně se však nadále

136 Chebsko, roč.1, č.1, 16.5.1945; České noviny; str.2

137 Viz kapitola Zřizování prvních úřadů v Chebu.

objevovala i čísla dvoustránková. Ministerstvem stanovený čtyřstránkový limit nebyl nikdy překročen.

Ilustrace a fotografie se v Chebsku objevovaly jen velmi zřídka. S první ilustrací se setkáváme už na druhé straně prvního čísla. Jedná se o malbu, která zachycuje panorama Chebu před poničením nálety. Další fotografii najdeme až na třetí straně devatenáctého čísla. Jde o fotografii Karla Šimka, lékaře z Františkových Lázní. Doprovázela jeho nekrolog. Třetí a předposlední fotografie se v Chebsku objevila na konci října, v 46. čísle, které připomínalo výročí vzniku samostatné Československé republiky. Fotografie uveřejněná na titulní straně a převzatá z ČTK, zachycovala T.G. Masaryka s Edvardem Benešem. Poslední fotografie se objevila na titulní straně posledního, osmačtyřicátého čísla prvního období vydávání Chebska. Zachycovala prezidenta Beneše, obklopeného dalšími politiky, jak podepisuje dekrety o znárodnění¹³⁸. Fotografii redakce opět převzala z ČTK. Kopie všech zmiňovaných fotografií jsou umístěny v příloze diplomové práce.

6.3 Složení redakce

V personálním obsazení redakce docházelo na počátku vydávání listu k častým změnám. Odpovědným redaktorem prvního čísla Chebska byl Václav Běhounek, od druhého čísla tuto funkci zastával František Hlaváček, od čtvrtého čísla pak Václav Bydžovský a od šestého čísla M.Znamenáček. Václav Bydžovský měl nadále na starosti rubriku Chebským krajem.¹³⁹ Na konci srpna přibývá funkce šéfredaktora, kterým se stává A.L.Holoubek, odpovědným redaktorem zůstává Znamenáček. Na začátku srpna byl redaktor Bydžovský, který byl výraznou osobností chebského tisku v poválečném období, přeložen do Prahy. Od té chvíle vedl jeho rubriku učitel K.Červený¹⁴⁰.

Do Chebska však kromě členů redakce psala také řada dalších přispěvatelů. Šlo o místní politiky, zástupce úřadů, členy svazů, spolků a klubů i obyčejné občany Chebu a okolí. U převážné většiny textů však nebyl uváděn autor, ani jeho zkratka.

138 Konkrétně šlo dekret o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, dekret o znárodnění akciových bank, o znárodnění soukromých pojišťoven a dekret o závodních a podnikových radách.

139 Chebsko, roč.1, č.7, 16. 6. 1945; Upozornění redakce, str.2

140 Chebsko, roč.1, č.20, 1. 8. 1945; V.Bydžovský – redaktor, hraničář- přeložen, str.4

6.4 Tisk a cena

Chebsko se tisklo ve Státní tiskárně v Chebu. Ta byla v poválečném období jediným místem, kde se v Chebu na základě nařízení americké vojenské správy mohlo tisknout. Kromě periodik to platilo také pro tiskopisy úřadů, policie, škol i soukromých podniků. Žádné necenzurované tisky v období americké vojenské správy vycházet nesměly.¹⁴¹

Cena jednoho čísla Chebska byla u prvních dvou čísel 50 haléřů, nebo 20 feniků. Zpočátku se uváděl i údaj v německé měně. Od třetího čísla Chebsko podražilo, nadále se prodávalo za 1 korunu, cena v německé měně však zůstala 20 feniků. Od sedmého čísla, které vyšlo 16. června 1945, se již cena v německé měně přestává uvádět a zůstává pouze údaj 1 koruna. Údaje o nákladu periodika se mi v archivu bohužel nepodařilo dohledat. Vzhledem k chaotické situaci, která v Chebu po válce panovala, je možné, že se informace nedochovala.

6.5 Jak redakce reflektovala svou činnost

Redakce na stránkách Chebska svou činnost občas reflektovala a průběžně zveřejňovala různé výzvy pro nové přispěvatele. Patřila k nim například tato ze 6. června 1945: *„Prosíme všechny české státní úřady, instituce a korporace, aby nám do redakce nahlásily adresy svých sídlišť, aby mohl býti navázán stálý styk.“*¹⁴²

Ve stejném čísle se objevil krátký text s titulkem *Náš novinářský úkol*. Redakce v něm píše: *„Příchodem Čechů do Chebu vyvstala okamžitě nutnost začít vydávat český list, který tu má konat své důležité národní poslání. (...) Při okolnosti, že jsme tu bez veškerých zpráv z Prahy, máme za úkol informovat své čtenáře o všech důležitých událostech v celé republice a aspoň v kostce také o událostech po celém světě. Je to tedy při svízelných možnostech opatřování si těchto informací úkol velmi těžký, který snad mohou zatím pochopit jen ti Češi, kteří přišli s námi. Prosíme proto své čtenáře, aby z tohoto hlediska náš list posuzovali. Poněvadž i ve vedení redakce nastala po odchodu dosavadního redaktora z Chebu osobní změna (již v tomto 4. čísle) a přispěvatelů je zatím velmi poskrovnu, prosíme všechny Čechy dobré vůle, aby nám dle svých sil a schopností pomohli.“*¹⁴³

¹⁴¹ Chebsko, roč.1, č.1, 16. 5. 1945; Veškeré tiskopisy, str.2

¹⁴² Chebsko, roč.1, č.4, 6. 6. 1945; Výzva českým úřadům, str.2

¹⁴³ Chebsko, roč.1, č.4, 6. 6. 1945; Náš novinářský úkol, str.2

Na jiném místě si redakce vymezuje svůj úkol takto: *„Vzhledem k tomu, že jsou potíže s dopravou a není možné dostávat do Chebu české noviny, máme na přechodnou dobu za úkol informovat své čtenáře ve zkratce o událostech u nás i ve světě vůbec. Jakmile dopravní nesnáze pominou, budeme se moci věnovat hlavně našemu Chebsku.“*¹⁴⁴

Již na začátku června si redakce pochvalovala rostoucí čtenost periodika.: *„Do redakce dochází denně řada českých lidí shánějících se po dosud vyšlých číslech Chebska. Zájem o náš list utěšeně stoupá, takže otázka deníku vstupuje do aktuálního stadia. Náš list je již kolportován i v Praze. Hlaste se za pravidelné odběratele a přispívejte do listu pravidelnými zprávami. Nemáte-li dost času na jejich stylisaci, postačí nám, přijdete-li nám své zprávy sdělit ústně.“*¹⁴⁵

Redakce pravidelně žádala o spolupráci politické představitele, zástupce spolků a svazů i vedení podniků z celého Chebska, aby do listu přispívali a zasílali informace. V polovině června nastínila čtenářům obtíže, se kterými se na počátku vydávání listu musela potýkat: *„Naši čtenáři nemají tušení, s jakými obtížemi se setkávalo v prvních číslech vydávání našeho listu. Tiskárna byla obsazena bývalými zaměstnanci časopisu „Egerer Zeitung“ a ředitel A.L.Nehasil, který ji převzal, začínal s jediným českým faktorem, p.Novákem, k němuž postupně přibyl metér Zdeněk Kajml a vrchní metér Rudolf Meslek. Ti byli prvými průkopníky českého tisku. Po nich přicházely i další české síly ze Státní tiskárny v Praze a dnes je již radostno „dělat noviny“.“*¹⁴⁶

Chebsko se prezentovalo jako nezávislý a nadstranický list. Sama redakce to na titulní stránce sedmnáctého čísla vysvětluje takto: *„Dnes po příchodu nových pracovníků přistupujeme k položení základů politickému a kulturnímu životu v chebském kraji. Byly ustaveny strany KSČ, národní socialisté, sociální demokracie, Svaz české mládeže, Národní tělovýchovný výbor, Svaz přátel SSSR. Náš časopis je mluvčím všech celonárodních organizací jako SČM, NTV, organizací kulturních, družstevních, odborových apod. V první řadě pak všech národních výborů v kraji. Být na stranách nezávislý neznamená ovšem být*

¹⁴⁴ Chebsko, roč.1.č.5, 9. 6. 1945; Úkol našeho listu, str.2

¹⁴⁵ Chebsko, roč.1.č.4, 6. 6. 1945; Zájem o náš list, str.2

¹⁴⁶ Chebsko, roč.1.č.7, 16. 6. 1945; Státní tiskárna v Chebu se počestňuje, str.2

*nepolitický – zprávy politických organizací budou uveřejňovány, pokud nebudou v rozporu s nadstranickou tendencí listu.*¹⁴⁷

Na rozdíl od dnešních listů, kde jsme zvyklí, že se píše o politicích a politických stranách, v Chebsku průběžně publikovali své texty přímo zástupci různých politických stran¹⁴⁸, stejně jako představitelé odborů a různých svazů či spolků. Mnohdy se jednalo o silně zabarvené, hodnotící a angažované texty. Ale vzhledem k tomu, že prostor dostávaly všechny místní politické strany, dařilo se redakci deklarovanou nestrannost v tomto smyslu zachovávat. Nadstranický přístup, který je dnes považován za základní předpoklad kvalitní novinářské práce, však převážná většina textů v Chebsku postrádala.

6.6 Obsahová charakteristika Chebska

Jak je patrné již z předchozích kapitol, Chebsko pravidelně zachycovalo aktuální dění v Chebu a okolí. Svým čtenářům však nepřinášelo pouze regionální informace, poměrně hojně informovalo také o záležitostech celostátních, zahraničních a mezinárodních. Přestože obsahová skladba a záběr periodika se příliš neměnily, názvy a rozdělení rubrik se proměňovaly celkem často.

Jak již bylo řečeno výše, první číslo deníku Chebsko vyšlo 16.května 1945¹⁴⁹. Na jeho titulní straně byla zveřejněna *Proklamace vrchního velitele spojeneckých expedičních sil k československému obyvatelstvu*¹⁵⁰. Jak už bylo popisováno na jiných místech této práce, byla zde také zveřejněna nařízení americké vojenské správy pro další život v Chebu. Na titulní straně se také objevil soupis nově jmenovaných úředníků Národního výboru. Kromě toho si tu čtenáři mohli přečíst proslov předsedy československé vlády Klementa Gottwalda.

Na druhé straně se pak kromě řady krátkých zpráv v rubrice *Zprávy místní*, objevily také zprávy ze zbytku republiky v rubrice *Zprávy z domova*. V místních zprávách se čtenáři

¹⁴⁷ Chebsko, roč.1, č.17, 21. 7. 1945; Politické strany v Chebu se představují, str.1.

¹⁴⁸ Platilo to, pro všechny politické strany, jejichž místní buňky se na Chebu ustavily. Jak již bylo popisováno v předchozích kapitolách práce šlo o komunisty, sociální demokraty, národní socialisty a později také členy lidové strany.

¹⁴⁹ Chebsko, roč.1, č.1, 16. 5. 1945

¹⁵⁰ Chebsko, roč.1., č.1., 16. 5. 1945; Občanstvu Chebska!; str.1

dočítali hlavně o zřizování úřadů v Chebu a úpravě politické správy: „Podle rozhodnutí Národního výboru v Chebu byla politická správa na Chebsku upravena podle poměru z roku 1938,“¹⁵¹ stálo v jedné zprávě. První zpráva v rubrice *Zprávy z domova* čtenářům oznamovala, že československá vláda přiletěla do Prahy. „Byla čekajícími davy obecnstva velmi srdečně přivítána. V sobotu dopoledne již konala první poradu o nové organizaci státní správy“¹⁵²,“ stálo v textu.

Druhé číslo Chebska věnovalo téměř celou titulní stranu příjezdu prezidenta Beneše do Prahy. Objevil se tu oslavný článek s titulkem: „Vítězný a slavný návrat prezidenta republiky dra.Ed.Beneše“.¹⁵³ Čtenáři tu dokonce našli i úryvky z jeho prvního proslovu po přiletu a také osobní list maršála Stalina, který Benešovi na uvítání v Praze předal ruský velvyslanec. Na druhé stránce se opět objevuje spousta krátkých místních zpráv, tentokrát však v rubrice s názvem *Zprávy z Chebska*. Kromě dění ve zbytku země se čtenáři poprvé dozvídají také o dění v zahraničí. V článku s titulkem „Co s Japonskem?“ například stálo: *Podle zprávy ze stanu gen. MacArthura nachází se devět desetin ostrova Mindanao ve spojeneckých rukách.(...) Spojenci pohřbili na Barmě v posledních měsících přes 105 tisíc Japonců. Stejný osud jako postihl nacistické německo čeká i jeho asijské spojence a zločinné rušitele míru a pořádku světa.*¹⁵⁴

Ve třetím čísle Chebska se objevuje rubrika *Zprávy ze světa*, která bude nadále pevnou součástí listu a bude shromažďovat informace o dění v cizině. Informací ze zahraničí dostávali chebští čtenáři překvapivě hodně. Jednalo se většinou o velmi krátké zprávičky, přebírané z agenturního zpravodajství, ale měly poměrně široký záběr.

Ve třetím čísle se také poprvé objevuje rubrika *Kulturní hlídka*. Čtenáři se tu dočítají například o škodách, které vznikly Národnímu muzeu bombardováním¹⁵⁵ nebo o Společnosti pro kulturní styky se SSSR.¹⁵⁶

¹⁵¹ Chebsko, roč.1, č.1, 16. 5. 1945; Úprava politické správy, str.2

¹⁵² Chebsko, roč.1, č.1, 16. 5. 1945; Československá vláda, str.2

¹⁵³ Chebsko, roč.1, č.2, 22. 5. 1945; Vítězný a slavný návrat prezidenta republiky dra Ed.Beneše, str.1

¹⁵⁴ Chebsko, roč.1, č.2, 22. 5. 1945; Co s Japonskem?, str.2

¹⁵⁵ Chebsko, roč.1, č.3, 26. 5. 1945; Škody v Národním muzeu pražském, str.3

¹⁵⁶ Chebsko, roč.1, č.3, 26. 5. 1945;Společnost pro kulturní styky se SSSR, str.3

Ve třetím čísle se také na třetí straně objevuje první inzerát, i když v podstatě „redakční“. Administrace listu v něm oznamuje, že hledá prodejce a prodejny novin k rozšiřování svého časopisu. Na čtvrté straně třetího čísla se objevují pravidelnější rubriky *Věci vojenské* a *Zprávy hospodářské a sociální*. Na poslední stránce také poprvé najdeme rubriku s názvem „*Trochu humoru*“, kde vycházely krátké anekdoty. Pro ilustraci uvádím jednu z nich: „*Jak to, že se po Sudetech a Rajchu potlouká tolik jednonohých něm.vojáků? Není divu: Vždyť „firer“ prohlásil, že kde stane noha německého granátníka, tam také zůstane. A zůstalo jich opravdu od Stalingradu po kanál mnoho.*“¹⁵⁷ Tato rubrika však z Chebska po několika číslech vymizela.

Od čtvrtého čísla se na druhé straně příležitostně objevovala rubrika *Pod čarou*, která byla věnována většinou literárním žánrům. Čtenáři si tu mohli přečíst například vypravování, které popisovalo zážitky Čecha, který po válce přišel do Chebu¹⁵⁸. Jindy tu byla uveřejněna báseň, nebo například novela na pokračování. Jejich autorkou byla například Míla Chebská.

Od šestého čísla se rubrika *Zprávy z domova* přejmenovala na *Zprávy z vlasti*. Rubriku *Zprávy místní* nahradila rubrika *Chebským krajem*. Místo rubriky *Kulturní hlídka* se střídavě začíná vyskytovat rubrika *Kultura všem*.

Záhy se také začínají na stránkách Chebska objevovat první skutečné inzeráty. Již v pátém čísle nabízela své služby Státní tiskárna v Chebu¹⁵⁹, v devátém čísle pak Svaz pro zpeněžování dobytka v pohraničí¹⁶⁰. Inzerátů v listu stále přibývalo, postupně se koncentrovaly na poslední stránku, až jim byla ve 40. čísle poprvé věnována celá¹⁶¹.

Dne 18. července vyšel v Chebsku Dekret o lidových soudech - z titulní strany přesahoval až na stranu číslo dvě¹⁶². Byla tak započata pozdější běžná praxe, na stránkách listu byly postupně uveřejňovány i další z Benešových dekretů. Pod dekretem o lidových soudech následuje článek s titulkem „*Raději smrt – než zradit!*“, ve kterém je uveřejněn

¹⁵⁷ Chebsko, roč.1, č.3, 26. 5. 1945; Bez názvu, Rubrika: Trochu humoru, str.4

¹⁵⁸ Chebsko, roč.1, č.4, 6. 6. 1945; Jak jsme se dostali do Chebu, str.2

¹⁵⁹ Chebsko, roč.1, č.5, 9. 6. 1945, str.2.

¹⁶⁰ Chebsko, roč.1, č.9, 23. 6. 1945, str.2

¹⁶¹ Chebsko, roč.1, č.40, 16. 9. 1945, str.4

¹⁶² Chebsko, roč.1, č.16, 18. 7. 1945, str.1-2.

projev předsedy československé vlády Zdeňka Fierlingera. Hodnotí v něm význam dekretu pro „očistu našeho veřejného života, jakožto záruku, že se již nikdy nebude opakovati tragedie mnichovské kapitulantské politiky, že nikdy nebude druhý 15. březen 1939.“¹⁶³

Od 18. července má v Chebsku své stálé místo také sportovní rubrika s názvem *Tělesná výchova*, která obvykle vychází na zadní straně listu a shrnuje zprávy ze sportu. V průběhu července se také ustálila také rubrika *Úřední zprávy*, která většinou obsahovala informace, oznámení a výzvy ze strany místních úřadů.

Dne 21. července 1945 byl na titulní stránce Chebska uveřejněn rozsáhlý článek, ve kterém dostaly prostor všechny tři aktivní politické strany na Chebsku - komunisté, národní socialisté a sociální demokraté - , aby se představily čtenářům.¹⁶⁴ Lidová strana v té době ještě nebyla v Chebu ustavena¹⁶⁵.

Průběžně se na stránkách Chebska objevovaly různé články, které se snažily apelovat na čtenáře, aby v situaci nedostatku pracovních sil aktivně přiložili ruku k dílu a podíleli se na poválečné obnově Chebska nebo třeba dobrovolně pomáhali na žních¹⁶⁶.

Chebsko neopomíjelo ani informace o důležitém mezinárodním dění. Podávalo čtenářům průběžné zprávy o průběhu konference v Postupimi. Dne 8. srpna vyšel na titulní straně článek s titulkem „Konec německého imperialismu“, který shrnoval výsledky konference. „Pro nás má zvláštní význam, že představitelé tří mocností zásadně uznali požadavek na odsun německého obyvatelstva,“¹⁶⁷ stálo v článku. Kromě toho Chebsko informovalo i o různých poválečných územních sporech. Z těch, které se týkaly ČSR, se věnovalo například sporu o Těšínsko. Dne 28. července 1945 na titulní stránce Chebska vyšel článek, který čtenáře ujišťoval, že Československá vláda za žádných okolností nepostoupí Těšínsko Polsku.¹⁶⁸ Zpráva byla převzatá od agentury Reuter a odvolávala se na zvláštního

¹⁶³ Chebsko, roč.1, č.16, 18. 7. 1945; Raději smrt – než zradit!, str.1

¹⁶⁴ Chebsko, roč.1, č.17, 21. 7. 1945; Politické strany na Chebsku se představují, str.1.

¹⁶⁵ Viz podrobněji v kapitole Ustavení politických stran, svazů a spolků na Chebsku

¹⁶⁶ Např. Chebsko, roč.1, č.17, 21. 7. 1945; Voláme na žně, str.2

¹⁶⁷ Chebsko, roč.1, č.22, 8. 8. 1945; Konec německého imperialismu, str.1

¹⁶⁸ Chebsko, roč.1, č.19, 28. 7. 1945; Žádná čsl.vláda neodstoupí Těšínsko, str.1

zpravodaje listu Observer, který dělal rozhovor s československým ministrem pro zahraniční obchod Hubertem Ripkou.

Chebsko neopomínalo sledovat ani průběh války v Japonsku a svržení atomových pum na Hirošimu a Nagasaki. Dne 15. srpna kupříkladu na titulní straně vyšel rozsáhlý článek s titulkem: „*Sovětský svaz a atomové pumy rozdrťí Japonsko*“. Chebsko tu mimo jiné zveřejnilo citaci britského ministerského předsedy Atleeho (převzatou od agentury Reuters). Stálo v ní: „*Objev, který vedl k výrobě atomové pumy, přinese konečně národům mír a stane se zárukou blahobytu, místo aby hrozil celému kontinentu.*“¹⁶⁹

Dne 16. srpna 1945 bylo vydáno jediné zvláštní vydání Chebska za celé první období jeho existence. Bylo dvoustránkové a celé se věnovalo objevu masových hrobů válečných zajatců nedaleko Chebu. Zvláštní vydání popisovalo, jakým způsobem došlo k odhalení masových hrobů a zejména silně odsuzovalo německé nacisty, kteří zajatce do masových hrobů těsně před koncem války pohřbili. „*Dnes již není doba, kdy nelidské skutky přesahující maximální míru chápání lidské bestiality a sadismu zůstávají bez patřičného potrestání,*“ stálo v jednom z článků.¹⁷⁰

Na konci srpna byla v osmnáctém čísle Chebska zveřejněna situační zpráva okresní správní komise, která shrnovala stav chebského okresu. Podrobněji jsem se o ní již zmiňovala na jiném místě této práce.¹⁷¹

Dvacáté číslo Chebska, které vyšlo 3. září, 1945 věnovalo velkou část titulní strany slavnostnímu znovuotevření českých škol na Chebsku i historii českého školství v okrese¹⁷². V polovině září 1945 se zase periodikum hodně věnovalo manifestačním dnům československé tělovýchovy, které v Chebu právě probíhaly¹⁷³.

¹⁶⁹ Chebsko, roč.1, č.24, 15. 8. 1945; *Sovětský svaz a atomové pumy rozdrťí Japonsko*, str.1

¹⁷⁰ Chebsko, roč.1, Zvláštní vydání, 16. 8. 1945; *Nové důkazy německé bestiality*, str.1

¹⁷¹ Chebsko, roč.1, č.18, 28. 8. 1945, *Situační zpráva o činnosti Okresní správní komise v Chebu*, str.1

¹⁷² Chebsko, roč.1, č.30, 3. 9. 1945, *K otevření české školy v Chebu*, str.1

¹⁷³ Chebsko, roč.1, č.32, 12. 9. 1945, *Cheb manifestoval pro jednotu národa*, str.1

Zajímavým osvěžením byl ve dvaatřicátém čísle Chebska rozhovor s Olgou Scheinpflugovou¹⁷⁴. Žánr rozhovoru se totiž v Chebsku objevoval nesmírně vzácně a pokud už se objevil, byl ve všech dalších případech veden s nějakou osobou místního veřejného života. Pro zajímavost uvádím z rozhovoru krátkou ukázkou: „*Jsem jak červivé ovoce, vypadám dobře, ale to víte, těch šest let strachu a hrůzy mi zdraví nepřidalo. Srdce mi neslouží,*“ říká například v rozhovoru Scheinpflugová. „*Mnohé jste zkusila?*“, ptal se jí redaktor. „*Stačilo to. Čtrnáctého března 1939 jsem se vrátila z Anglie a patnáctého března večer přišli gestapáci do mého bytu zatknout mého muže,*“ odpovídá Olga. „*Vždyť Karel Čapek byl již dávno mrtev,*“ namítá redaktor. „*Však jsem jim to řekla. Dostala jsem tisíce projevů soustrasti z celého světa k smrti mého manžela, a vy nevíte, že zemřel. - To máme staré seznamy, první, koho jdeme zatknouti, je mrtev.*“¹⁷⁵ U rozhovoru bohužel není uveden autor, nelze tedy posoudit, zda se jedná o rozhovor původní nebo převzatý.

Titulní strana šestatřicátého čísla Chebska, které vyšlo na konci září 1945, připomínala září 1938 i následující léta perzekuce. Z mezinárodních událostí se na přelomu září a října 1945 Chebsko věnovalo například otázce Terstu, který si nárokovala Itálie i Jugoslávie. „*Celý tento problém byl vyvolán chtivostí Itálie a její politickou útočností proti sousedům – Jugoslávčům,*“¹⁷⁶ stálo například v jednom z článků.

V říjnu 1945 informovalo Chebsko také o volbách do Zemských národních výborů v Praze a Brně a do prozatímního národního shromáždění. „*Volby měly důstojný průběh. (...) V Praze se sešlo 2315 volitelů, kteří jednohlasně aklamací schválili jedinou kandidátní listinu. (...) Strany KSČ, lidová, nár.soc. a soc.dem. mají po 40 zástupcích,*“¹⁷⁷ stálo na titulní straně dvaatřicátého čísla. Druhá stránka téhož vydání pak čtenářům nabídla článek oslavující SSSR. Vyšel zde článek s podtitulkem „*Bez Sovětského svazu by nebylo svobodných národů v Evropě*“¹⁷⁸. Sympatie k SSSR však byly v listu vyjadřovány průběžně po celou dobu vycházení.

¹⁷⁴ Chebsko, roč.1, č.32, 12. 9. 1945; Návštěva u Olgy Scheinpflugové, str.3

¹⁷⁵ Chebsko, roč.1, č.32, 12. 9. 1945; Návštěva u Olgy Scheinpflugové, str.3

¹⁷⁶ Chebsko, roč.1, č.38, 3. 10. 1945; Stávky v Terstu, str.1

¹⁷⁷ Chebsko, roč.1, č.42, 20. 10. 1945; Národní výbory se osvědčily, str.1

¹⁷⁸ Chebsko, roč.1, č. 42, 20. 10. 1945; 17. říjen – první akt ruské revoluce, str.2

Dne 25. října 1945 připomínala titulní strana Chebska výročí vzniku samostatné Československé republiky a zveřejňovala program oslav, které k této příležitosti v Chebu probíhaly¹⁷⁹.

Poslední dochované číslo Chebska (respektive námi sledovaného prvního období jeho vydávání) s číslem 48 vyšlo 30. října 1945. Na jeho titulní straně se objevila výše zmiňovaná fotografie zachycující prezidenta Beneše, jak podepisuje dekrety o znárodnování. Doprovázela ji text, ve kterém stálo: „(...) *naše hospodářství přestává být cizím tělesem v životě národa a stává se nástrojem, který bude sloužiti ku prospěchu všeho lidu.*“¹⁸⁰ Dekretům se věnovala i velká část druhé strany – objevil se tu například dlouhý článek s názvem: „*Lid rozhodl o své budoucnosti*“ a s podtitulem „*Moc finančního kapitálu zlomena.*“¹⁸¹

V posledním čísle Chebska se dále lidé mohli dočíst o průběhu oslav výročí 28. října v Chebu.¹⁸² Nenápadná a stručná informace na dolním okraji titulní strany pak čtenářům oznamovala, že se vydávání Chebska zastavuje: „*Ministerstvo informací nařizuje: Od 1.listopadu nesmí vycházeti periodické časopisy kromě deníků (měnová opatření si vyžadají mnoho papíru).*“¹⁸³ Vydávání periodik mohlo být dle ministerské vyhlášky z 27. října 1945 obnoveno 1.prosince téhož roku, ovšem až na základě nové žádosti o povolení tisku. (Bednařík, 2004)

Jak bylo uvedeno výše, redakce Chebska si zpočátku činila ambici, aby se list stal deníkem. Ale nakonec k tomu nedošlo. Takže se Chebsko muselo, stejně jako jiné časopisy vycházející s menší než denní periodicitou, ministerskému nařízení podřídit.

Podle údajů v Soupisu časopisů západočeského kraje 1945 - 1965 (Hostičková a Vachtová, 1972) vyšlo ještě jedno – devětačtyřicáté - číslo Chebska. Bohužel se ale v chebském archivu ani v Národní knihovně nedochovalo. Také soupis časopisů západočeského kraje (Hostičková a Vachtová, 1972) uvádí, že se toto číslo nedochovalo

¹⁷⁹ Chebsko, roč.1, č.46, 25. 10. 1945; 28.říjen, Den svobody, str.1

¹⁸⁰ Chebsko, roč.1, č.48, 30. 10. 1945; Historický okamžik, str.1

¹⁸¹ Chebsko, roč.1, č.48, 30. 10. 1945; Lid rozhodl o své budoucnosti, str.2

¹⁸² Chebsko, roč.1, č.48, 30. 10. 1945; Přísaha chebské posádky dne 28.října, str.1

¹⁸³ Chebsko, roč.1, č.48, 30. 10. 1945; Naším čtenářům a všemu občanstvu v americkém pásmu, str.1

v žádných archivních zdrojích. Další číslo Chebska pak spatřilo světlo světa až 1. května 1946.

6.7 Další regionální periodika na Chebsku v letech 1945-1948

Jak už bylo uvedeno výše, od 1. listopadu 1945 bylo vydávání Chebska na základě vyhlášky ministerstva informací zastaveno. Důvodem byl nedostatek papíru, se kterým se v té době Československo potýkalo. Žádné jiné české regionální periodikum v Chebu v roce 1945 nevycházelo.

Druhou etapu své existence zahájilo Chebsko až v roce 1946. První číslo druhého ročníku vyšlo 15. května 1946 a jeho podtitul zněl: *Týdeník Národní fronty v Chebu*. Vedoucím redaktorem byl A. R. Slavík, odpovědným redaktorem A. L. Holoubek, který v redakci působil již v prvním období vycházení listu¹⁸⁴. Již ve třetím čísle druhého ročníku však Holoubka vystřídal Josef Novák. V lednu 1947 z titulní strany listu mizí podtitul. Od čtvrtého čísla tohoto (již třetího) ročníku vycházení se pak objevuje podtitul *Týdeník pro kulturní a hospodářské povznesení Chebska*. Poslední číslo Chebska vyšlo 15. února 1947.

Kromě časopisu Chebsko bylo místním čtenářům od roku 1946 k dispozici také periodikum *Jednota - List pracujících hraničářů*. Jednalo se o regionální týdeník, jehož první číslo vyšlo 22. března 1946. Šlo o oficiální tiskový orgán krajského výboru KSČ v Karlových Varech. K dispozici však bylo i chebským čtenářům. Od třicátého prvního čísla prvního ročníku se dokonce periodikum tisklo ve Státní tiskárně v Chebu. Podrobněji se tomuto týdeníku věnuje Dagmar Jančárková ve své diplomové práci *České noviny v Karlových Varech po roce 1945* (Jančárková, 2011)

Poslední regionální periodikum, které v Chebu do února 1948 začalo vycházet, byl týdeník *Český Cheb*. První číslo vyšlo 8. března 1947. Podtitul listu zněl *Týdeník Československé sociální demokracie pro Chebsko*. Již samotný název předurčuje jeho orientaci. Jednalo se o list místní sociální demokracie, který byl poměrně kritický vůči KSČ. To nejspíš přispělo k tomu, že mu nebyla dopřána dlouhá existence. Poslední číslo vyšlo 28. února 1948. Od března 1948 byl sloučen s listem *Chebsko pracujících*¹⁸⁵.

¹⁸⁴ Viz výše.

¹⁸⁵ Jedno se o týdeník Okresního výboru KSČ. Jeho vydávání bylo ukončeno již 10. 7. 1948.

7. Analýza prvního období vydávání Chebska

V této kapitole bude provedena obsahová analýza prvního období vydávání Chebska, které trvalo od května do října 1945. Výsledky nám rozkryjí tematickou i žánrovou skladbu listu.

7.1 Výzkumná strategie a metoda

Po důkladném zvážení všech aspektů a zejména cílů práce jsem se rozhodla zvolit pro analýzu kvantitativní výzkum. K tomuto rozhodnutí jsem se přiklonila zejména z toho důvodu, že v průběhu prvního období vydávání vyšlo v Chebsku velké množství textů a nebylo by dost dobře možné podrobit je důkladné kvalitativní analýze.

K hlavním výhodám kvantitativního výzkumu obecně patří velká možnost zobecnitelnosti, možnost eliminování rušivých proměnných, relativně rychlý a přímočarý sběr dat, rychlá analýza, značná nezávislost výsledků na badateli a především možnost podrobit analýze velký vzorek. (Hendl, 2005)

Samozřejmě jsem si ale vědomá i limitů a omezení, která kvantitativní výzkumná strategie přináší. Jsou způsobena právě reduktivním způsobem sbírání dat. Hendl (2005) mezi nevýhodami zmiňuje, že badatel může některé fenomény opomenout, protože se příliš soustředí na určitou teorii. Kategorie, které si definuje, nemusejí postihovat všechny zvláštnosti. Hendl (2005) dále upozorňuje, že zjištěná znalost může být poměrně abstraktní.

Kvalitativní výzkum by jistě umožnil lepší vhled do problému, podrobnější interpretaci sociální reality a odkrytí významu sdělovaných informací. (Disman, 2002) Obecně můžeme říci, že kvalitativní výzkum nám přináší rozsáhlou znalost o malém vzorku a kvantitativní výzkum omezenější znalost o velkém vzorku. Vzhledem k počtu článků, které chci do analýzy zařadit, jsem se rozhodla pro kvantitativní metodu. I když jsem si vědoma všech omezení, která tím do analýzy vstupují, domnívám se, že se jedná o lepší variantu. Způsobený deficit jsem se snažila alespoň částečně kompenzovat v předchozí kapitole, která obsah Chebska popisovala a vypichovala zajímavosti, které by rámci kvantitativní analýzy nebylo možné postihnout.

Samotná metoda výzkumu je v podstatě již předurčena tím, že cílem práce je analýza periodického tisku. Půjde tedy o obsahovou analýzu dokumentů – v tomto případě kvantitativní. Jedná se o silně strukturovaný, standardizovaný a selektivní postup, který mediované obsahy zkoumá s ohledem na několik vybraných znaků. (Schulz a kol., 2002) Cílem je kvantitativní, objektivní a systematický popis textového obsahu. Vybrané jevy jsou v rámci analýzy kvantifikovány a rozřazovány do zvolených kategorií. (Berelson, 1954)

Předností této metody je velmi dobrá možnost ověřitelnosti a reliability. To znamená, že když někdo provede dle totožného postupu stejný výzkum, měl by dojít ke shodným výsledkům. Každý krok se řídí přesně stanovenými pravidly. Metodu kvantitativní analýzy definoval v 50. letech Bernard Berelson (1952), dále se jí pak věnovala například Glasgowská škola nebo Winfried Schulz. Já budu aplikovat postup kvantitativní analýzy, jak jej navrhuje Winfried Schulz (2002).

7.2 Výzkumné otázky

Nejprve je třeba formulovat výzkumné otázky. V tomto výzkumu jsem si je vymezila takto:

Jakým tématům se Chebsko ve sledovaném období věnovalo a s jakou četností?

Kteří autoři do Chebska přispívali a s jakou četností?

Jaké žánry se v Chebsku vyskytovaly a jakou četností?

Jak dlouhé texty v Chebsku vycházely a s jakou četností?

Jaká byla skladba textů v Chebsku z teritoriálního hlediska?

Tyto základní výzkumné otázky byly výchozím bodem pro vznik kódovací knihy, určení zkoumaných proměnných a stanovení kategorií, kterých mohou jednotlivé proměnné nabývat. Prostřednictvím zodpovězení formulovaných otázek, vyvodím závěry o tom, jak vypadala obsahová skladba periodika Chebsko v prvním období jeho vydávání.

7.3 Výběrový soubor

Základní soubor definuje Disman (2002) jako soubor jednotek, pro který jsou naše závěry platné. Výzkumný vzorek pak charakterizuje jako soubor jednotek, které skutečně podrobíme analýze. Cílem každého výzkumníka by mělo být, aby byl vzorek co nejvíce

reprezentativní, tedy aby jeho struktura v největší možné míře odpovídala struktuře základního souboru.

V prvním období vycházení Chebska vyšlo celkem 50 čísel (včetně jednoho mimořádného), která dohromady obsahovala přes dva tisíce textů. To je opravdu velký počet. Vzhledem k tomu, že nebylo možné v rozsahu této práce podrobit analýze všechna čísla, rozhodla jsem se do analýzy zařadit každé sudé číslo Chebska. Jedná se tedy o systematický výběr vzorku (Disman, 2002). Kromě toho jsem se rozhodla zařadit i zvláštní vydání Chebska z 16. srpna 1945, celkem tedy 25 čísel. Domnívám se, že vzorek bude dostatečně reprezentativní.

Když vytváříme základní soubor, musíme si podle Schulze (2002) nejprve zodpovědět několik základních otázek. A to, jaká média budeme rozebírat; které konkrétní obsahy z těchto médií analýze podrobíme; v rámci jakého časového období budeme daná média sledovat a které obsahové jednotky z nich budeme analyzovat.

Odpověď na první otázku je jednoznačná. Vzhledem k tomu, že se tato práce zabývá poválečným periodickým tiskem na Chebsku, zařadíme do analýzy časopis Chebsko, který zde v prvních měsících po válce vycházel jako jediný. Konkrétně každé jeho sudé číslo. Do analýzy budou zařazeny všechny texty (s výjimkou inzertních), které se v Chebsku ve sledovaném období objevily. Časové období je vymezeno celým prvním obdobím vydávání Chebska – tedy od 16. května 1945 do 30. října 1945. Analyzovanými jednotkami budou všechny samostatné ohraničené texty (s výjimkou inzerátů a popisků u fotografií) opatřené titulkem, které se v Chebsku objevily.

7.4 Proměnné a kategorie analýzy

Než začneme metodu kvantitativní obsahové analýzy aplikovat, musíme si přesně vymežit postup kódování. Jedná se o proces, v jehož rámci analyzované jednotky identifikujeme na základě číselných hodnot – kódů. (Schulz a kol., 2002) Jednotlivé kódovací jednotky – v tomto případě celistvé texty a články – pak popisujeme prostřednictvím předem vymezených proměnných. Každá z nich přitom může nabývat různých hodnot, neboli kategorií. Každá kódovací jednotka musí být označena ve vztahu ke každé sledované

proměnné. (Schulz a kol., 2002) Přesný postup kódování je shrnutý v kódovací knize, která tvoří přílohu této práce.

Teorie rozlišuje identifikační a analytické proměnné. První slouží k identifikaci článků a umožňují nám analyzované texty ve sledovaném médiu zpětně dohledávat. Prostřednictvím druhých máme zodpovídat výzkumné otázky. (Schulz, 2002)

Kódovací jednotkou tohoto výzkumu je graficky ucelený, ohraničený text s nadpisem. Kódovat budu všechny jednotky, které vyšly ve vybraných číslech Chebska (viz vymezení vzorku výše).

Identifikačními proměnnými, které budu u každé kódovací jednotky zaznamenávat, jsou: *měsíc vydání, den vydání, strana*.

Analytickými proměnnými, které budu u každé kódovací jednotky zaznamenávat, jsou: *autor, rozsah, hlavní téma, teritoriální zaměření (záběr)*.

Původně jsem mezi analytické proměnné chtěla zařadit také *rubriku*, ale jelikož se ukázalo, že jejich názvy a skladba se neustále proměňovaly, nakonec jsem od toho záměru upustila. Alespoň obecně jsem však skladbu rubrik nastínila v předchozí kapitole práce.

Jisté problémy nastaly také u proměnné *autor*. Ukázalo se totiž, že u většiny textů není vůbec uveden, nebo je uvedena pouze zkratka, aniž by se dalo dohledat, jaké jméno se za ní skrývá. Do časopisu totiž zdaleka nepřispívali jen členové redakce (jak už bylo ostatně popisováno výše). Nakonec jsem tedy u této proměnné rozlišovala jen tři kategorie: text, u kterého autor uveden nebyl; text, kde byla osoba autora nebo jeho zkratka uvedena; a text převzatý z agenturního zpravodajství, přičemž jsem rozlišovala jednotlivé agentury, abych zjistila, ze které čerpalo Chebsko nejvíce.

Rozsah textů jsem rozlišovala ve čtyřech kategoriích: text, který zabíral polovinu strany a více; text, který zabíral třetinu až čtvrtinu strany; text, který zabíral pětinu až osminu strany; a krátký text (noticka) zabírající méně než osminu strany.

V rámci proměnné *teritoriální záběr* jsem rozlišovala, zda se jedná o texty se zaměřením regionálním, celostátním, mezinárodním nebo zkrátka obecným a tudíž teritoriálně nevymezeným. Pokud se tu objevily všechny tři uvedené aspekty, přiklonila jsem se k tomu, kterému byl v textu věnován největší prostor.

U proměnné *hlavní téma* jsem sledovala hlavní obsahovou náplň textu – o čem pojednává, čemu se převážně věnuje.

Hodnoty a kategorie, které jednotlivé proměnné nabývají, byly určeny na základě podrobného prostudování všech textů. Jejich kompletní výčet je uveden k kódovací knize.

7.5 Sběr dat, jejich analýza a prezentace výsledků

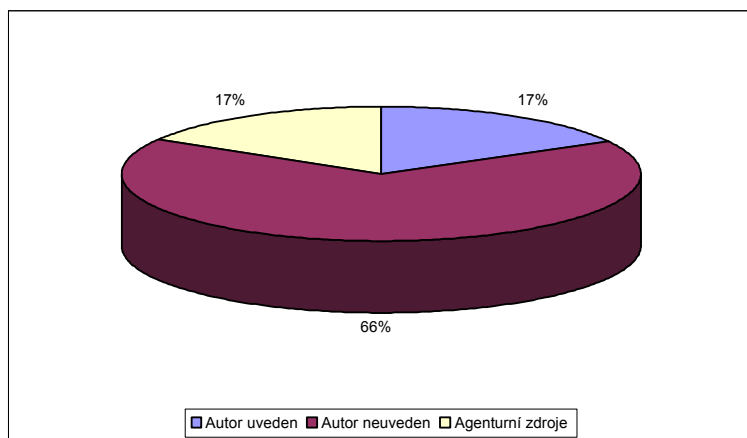
Texty k analýze byly získány z archivních zdrojů. Všechna analyzovaná čísla časopisu Chebsko jsou uložena ve Státním okresním archivu Cheb, který mi exempláře poskytl k nahlédnutí a nafocení. V elektronické podobě neexistují. Do analýzy bylo na základě vymezení vzorku zařazeno celkem 1120 textů. Data byla kódována na základě kódovací knihy a následně statisticky analyzována. Výsledné údaje jsou prezentovány formou tabulek a grafů opatřených komentářem.

7.6 Výsledky obsahové analýzy periodika Chebsko

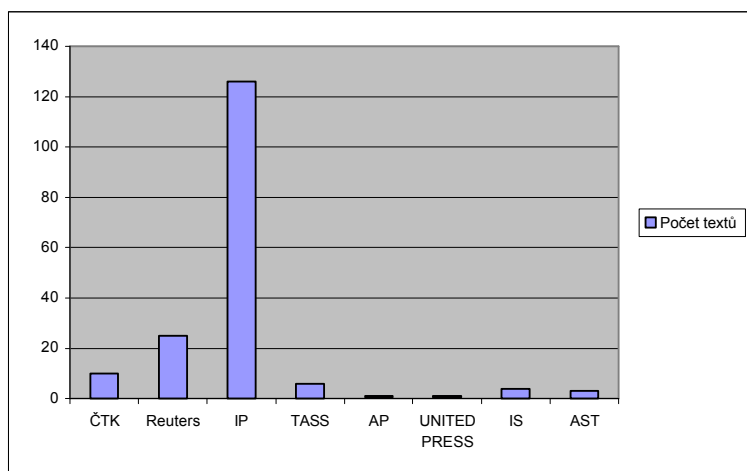
7.6.1 Kteří autoři do Chebska přispívali a s jakou četností?

Tabulka č. 1: Autorství textů

Autorství textů	Počet textů
Autor uveden	190
Autor neuveden	745
Agenturní zdroje	185

Graf č. 1: Autorství textů**Tabulka č. 2: Zdrojová agentura**

Zdrojová agentura	Počet textů
ČTK	10
Reuters	25
IP	126
TASS	6
AP	1
UNITED PRESS	1
IS	4
AST	3

Graf č. 2: Zdrojová agentura**Komentář k tabulkám č. 1 - 2 a grafům č. 1 - 2**

Analýza prokázala, že převážná většina textů – celých 66 procent - uveřejněných v Chebsku neobsahovala informaci o autorovi. U 17 procent textů byl uveden konkrétní autor nebo jeho zkratka. Poměrně zajímavé je, že téměř pětina textů byla přebírána z agenturních

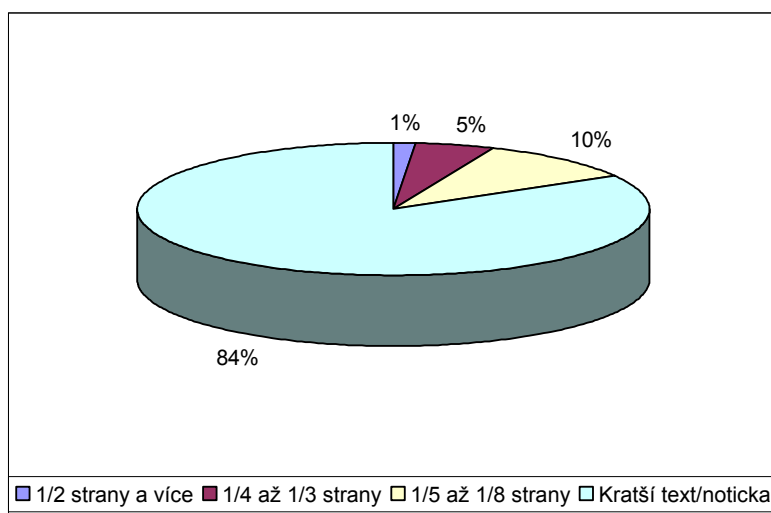
zdrojů. Jak ukazuje tabulka č. 2 a graf č. 2, mezi agenturními zdroji jednoznačně převažovala agentura IP, ze které Chebsko převzalo 126 textů. Překvapivě ji využívalo častěji než domácí ČTK. Druhou nejvyužívanější agenturou pak byla se značným odstupem Reuters, ze které Chebsko převzalo 25 textů - tedy průměrně jeden na vydání. Z ČTK Chebsko převzalo pouze 10 textů.

7.6.2 Jak dlouhé texty v Chebsku vycházely a s jakou četností?

Tabulka č. 3

Rozsah textů	Počet textů
1/2 strany a více	14
1/4 až 1/3 strany	59
1/5 až 1/8 strany	113
Kratší text/noticka	934

Graf č. 3

Komentář k tabulce č. 3 a grafu č. 3

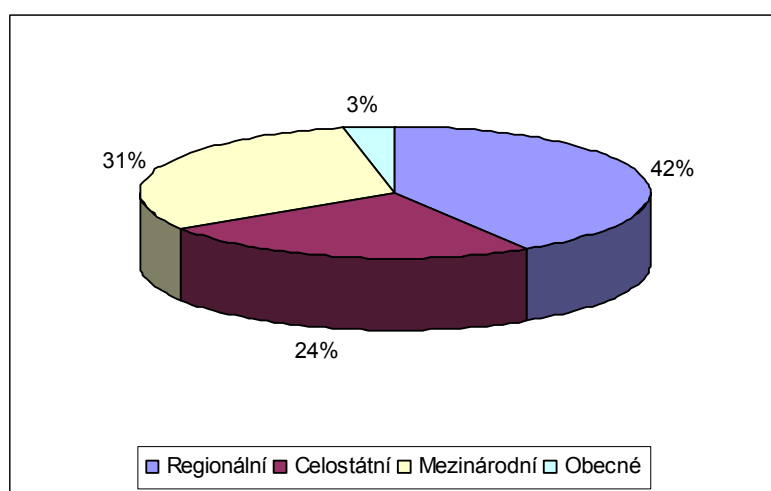
Z tabulky č. 3 i grafu č. 3 je jasně patrné, že v Chebsku drtivě převažovaly krátké texty (noticky), které zabíraly méně než osminu stránky, celkem jich bylo 84 procent. Naopak nejméně se v Chebsku objevovalo textů, které přesáhly polovinu strany, na ty připadlo jen jedno procento. Celkem deset procent textů pak pokrývalo pětinu až osminu strany a pouze pět procent textů pokrývalo jednu čtvrtinu až třetinu stránky. Obecně z výsledků analýzy tedy vyplývá, že čím delší text, tím menší četnost výskytu.

7.6.3 Jaká byla skladba článků v Chebsku z teritoriálního hlediska?

Tabulka č. 4

Teritoriální zaměření	Počet textů
Regionální	465
Celostátní	273
Mezinárodní	346
Obecné	36

Graf č. 4

Komentář k tabulce č. 4 a grafu č. 4

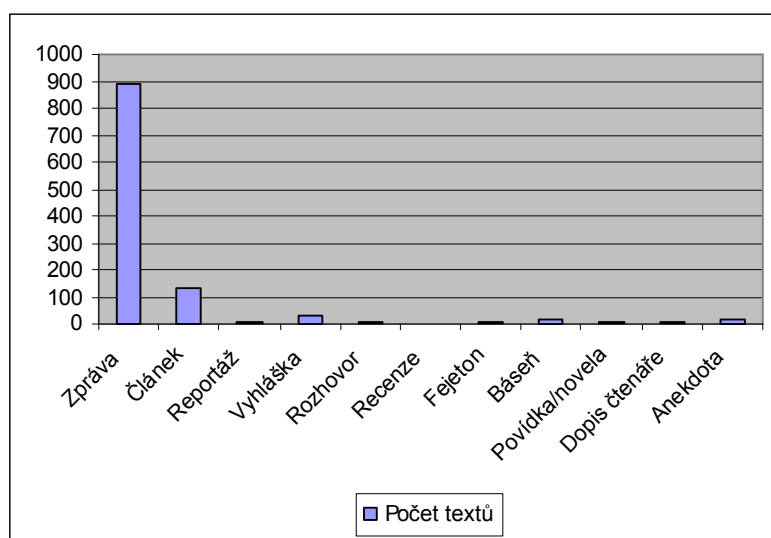
Přestože analýza ukázala, že největší počet textů v Chebsku (celkem 42 procent) byl zaměřen regionálně, tedy zabýval se děním přímo na Chebsku nebo zkrátka téma pojímal pouze v regionálním kontextu, nejsou rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi až tak výrazné. Ukázalo se, že Chebsko věnovalo překvapivě velký prostor také mezinárodnímu dění – zabývala se jím celá třetina textů. Necelá čtvrtina textů potom připadá na celostátní dění v ČR, respektive je prezentována v celostátním kontextu. Zbývá tři procenta článků se věnovala obecným problémům nebo fenoménům, které nebyly nijak místně ani teritoriálně vymezené.

7.6.4 Jaké žánry se v Chebsku objevovaly?

Tabulka č. 5

Žánr	Počet textů	Procentuelně
Zpráva	890	79,50%
Článek	132	11,80%
Reportáž	10	0,90%
Vyhlaška/směrnice	29	2,60%
Rozhovor	4	0,40%
Recenze	3	0,30%
Fejeton/sloupek	5	0,50%
Báseň	18	1,60%
Povídka/novela	5	0,40%
Dopis čtenáře	8	0,70%
Anekdota	16	1,40%

Graf č. 5

Komentář k tabulce č. 5 a grafu č. 5

Výsledky ukázaly, že jednoznačně nejčetnějším žánrem v Chebsku byla klasická zpravodajská zpráva, zastoupená 79,5 procenty. Druhou příčku obsadil článek s necelými 12 procenty. Poměrně pravidelně se v Chebsku objevovaly také různé úřední vyhlášky a směrnice, celkem jich bylo 29. Spíše výjimečně se vyskytla reportáž (10) a rozhovor (4). Svůj prostor v Chebsku čas od času dostávaly také žánry literární. Ve sledovaném vzorku jsem zaznamenala například celkem 18 básní a 16 anekdot. Pokud se objevila povídka nebo novela, což se stalo celkem pětkrát, byly obvykle zveřejňované na pokračování.

7.6.5 Jakým tématům se Chebsko věnovalo a s jakou četností?

Tabulka č. 6: Témata, která se v Chebsku objevovala

Hlavní téma článku	Počet článků	Procentuelní podíl
Kultura	94	8,40%
Sport	54	4,80%
Činnost úřadů a institucí	57	5,10%
Činnost svazů, spolků a volnočas	71	6,30%
Školství a vzdělávání	42	3,80%
Zemědělství	17	1,50%
Odsun	48	4,30%
Hospodářství, ekonomika a průmysl	109	9,70%
Politika a politici	41	3,70%
Obnova ČSR a Chebu po válce	33	2,90%
Válka	131	11,70%
Mezinárodní vztahy a zahraničí	208	18,60%
Krimi, černá kronika, nekrology	10	0,90%
Zdravotnictví, zdraví	14	1,30%
Osídlování	27	2,40%
Sudetští Němci	28	2,50%
Vojenství, armáda	15	1,30%
Doprava	11	1%
Američané v Chebu	7	0,60%
Věda a technika	16	1,40%
Svátky, slavnosti a výročí	24	2,10%
O Chebu obecně	12	1,10%
O časopise Chebsko	8	70,00%
Sociální péče	17	1,50%
Církev a náboženství	4	0,40%
O českém národě	6	0,50%
Jiné	16	1,40%

Tabulka č. 7: Deset nejčastějších témat v Chebsku

Hlavní téma článku	Počet článků	Procentuelní podíl
1. Mezinárodní vztahy a zahraničí	208	18,60%
2. Válka	131	11,70%
3. Hospodářství, ekonomika, průmysl	109	9,70%
4. Kultura	94	8,40%
5. Činnost svazů, spolků a volnočas	71	6,30%
6. Činnost úřadů a institucí	57	5,10%
7. Sport	54	4,80%
8. Odsun	48	4,30%
9. Školství a vzdělávání	42	3,80%
10. Politika	41	3,70%

Komentář k tabulkám č. 6 - 7

Z výsledků analýzy vyplynulo, že jednoznačně nejvíce článků v Chebsku se věnovalo tématu mezinárodních vztahů a zahraničí – dohromady 18,6 procenta. Na druhém místě se s 11,7 procenty umístilo téma válka, na třetím s 9,7 procenty hospodářství, ekonomika a průmysl. Rozhodně z toho však nemůžeme vyvodit závěr, že Chebsko byl list zaměřený především na dění v zahraničí a na mezinárodní vztahy. Jak bylo uvedeno výše, do mezinárodního kontextu byla zasazena třetina textů. Ve vysokém počtu textů, jejichž hlavním tématem byly mezinárodní vztahy a zahraničí, patrně sehrály roli dvě skutečnosti. Předně se samozřejmě pohybujeme v období po druhé světové válce, kdy mělo téma mezinárodních vztahů rozhodující význam. Musíme si ale také uvědomit, že se jedná o hodně širokou kategorii, která pojme hodně podtémat. Alespoň pro malé upřesnění uvádím ještě tyto dílčí údaje: výhradě tématu mezinárodních vztahů mezi různými zeměmi se věnovalo 89 textů, celých 119 textů se pak zabývalo děním a poválečnou situací v konkrétních státech.

Druhým nejfrekventovanějším tématem byla válka. Vzhledem k tomu, že Chebsko začalo vycházet bezprostředně po jejím konci, je pochopitelné, že ji v prvních měsících své existence silně reflektovalo. I toto téma je však poměrně široké a spadá pod něj řada dílčích témat – kromě samotného válečného dění, například také koncentrační tábory, válečné zločiny a jejich následné potrestání. Dalším podtématem tohoto tématu byla probíhající válka v Japonsku. Pro zajímavost uvádím, že té se věnovalo celkem 26 textů, což je opět poměrně vysoké číslo.

Dalším palčivým problémem v poválečném období (a zejména v pohraničí) byla hospodářská situace, opět tedy není překvapením, že se v pořadí nejčtenějších témat umístila vysoko. Lehce překvapující naopak může být, že hned čtvrtá pozice náleží tématu kultura. Vzhledem k tomu, že sama redakce Chebska časopis prezentovala jako mluvčího úřadů, svazů a politických institucí, dalo se očekávat, že vysoké pozice obsadí také témata: činnost úřadů a činnost svazů či spolků, což se potvrdilo. Jak bylo ostatně uvedeno v předchozích kapitolách této práce, začal se na Chebsku poměrně záhy po válce rozvíjet i celkem bohatý spolkový život. Obzvláště výrazně se prosazovaly svazy typu Svazu české mládeže a Národní tělovýchovné jednoty.

V první desítku témat logicky musel skončit také odsun Němců, který byl pro další vývoj pohraničí naprosto určující. Téma osídlování pohraničí se sice do první desítky témat

nedostalo, jak ale ukazuje tabulka č. 6, i jemu byla věnována relativně velká pozornost – zabývalo se jím celkem 27 textů.

7.6.6 Téma versus rozsah

Tabulka č. 8: Téma versus rozsah textu (vyjádřeno početně)

Hlavní téma textu	1/2 strany a více	1/4 až 1/3 str.	1/5 až 1/8 str.	Noticka
Kultura	0	3	11	80
Sport	0	1	5	48
Úřady a institucí	1	0	6	50
Svazy, spolky a volnočas	0	2	9	60
Školství a vzdělávání	1	3	2	36
Zemědělství	0	0	2	15
Odsun	0	3	6	39
Hospodářství	1	7	8	93
Politika a politici	5	5	6	25
Obnova po válce	0	5	7	21
Válka	4	7	12	108
Mezinárodní vztahy	0	14	14	180
Krimi, černá kronika,	0	0	2	8
Zdravotnictví, zdraví	0	0	2	12
Osídlování	0	3	2	22
Sudetští Němci	0	0	3	25
Vojenství, armáda	0	0	2	13
Doprava	0	0	0	11
Američané v Chebu	0	1	1	5
Věda a technika	0	0	2	14
Svátky, slavnosti a výročí	1	3	2	18
O Chebu obecně	0	0	3	9
O časopise Chebsko	0	0	0	8
Sociální péče	0	0	1	16
Církev a náboženství	0	0	0	4
O českém národě	0	1	2	3
Jiné	1	1	3	11

Tabulka č. 9: Téma versus rozsah textu (vyjádřeno procentuálně)

Hlavní téma textu	1/2 strany a více	1/4 až 1/3 str.	1/5 až 1/8 str.	Noticka
Kultura	0%	3,20%	11,70%	85%
Sport	0%	1,90%	9,30%	88,90%
Úřady a institucí	1,80%	0%	10,50%	87,70%
Svazy, spolky a volnočas	0%	2,80%	12,70%	84,50%
Školství a vzdělávání	2,40%	7,10%	4,80%	85,70%
Zemědělství	0%	0%	11,80%	88,20%
Odsun	0%	6,30%	12,50%	81,30%
Hospodářství	0,90%	6,40%	7,30%	85,30%
Politika a politici	12,20%	12,20%	14,60%	60,90%
Obnova po válce	0%	15,20%	21,20%	63,60%
Válka	3,10%	5,30%	9,20%	82,40%
Mezinárodní vztahy	0%	6,70%	6,70%	86,50%
Krimi, černá kronika,	0%	0%	20%	80%
Zdravotnictví, zdraví	0%	0%	14,30%	85,70%
Osídlování	0%	11,10%	7,40%	81,50%
Sudetští Němci	0%	0%	10,70%	89,30%
Vojenství, armáda	0%	0%	13,30%	86,70%
Doprava	0%	0%	0%	100%
Američané v Chebu	0%	14,30%	14,30%	71,40%
Věda a technika	0%	0%	12,50%	87,50%
Svátky, slavnosti a výročí	4,20%	12,50%	8,30%	75%
O Chebu obecně	0%	0%	25%	75%
O časopise Chebsko	0%	0%	0%	100%
Sociální péče	0%	0%	5,90%	94,10%
Církev a náboženství	0%	0%	0%	100%
O českém národě	0%	16,70%	33,30%	50%
Jiné	6,30%	6,30%	18,80%	68,80%

Tabulka č. 10: Pět témat s největším počtem textů na 1/2 strany a více

Hlavní téma	Počet textů
1. Politika a politici	5
2. Válka	4
3.-6. Hospodářství	1
3.-6. Svátky, slavnosti, výročí	1
3.-6. Školství a vzdělávání	1
Činnost úřadů a institucí	1

Tabulka č. 11: Pět témat s největším procentuelním podílem textů na ½ strany a více

Hlavní téma článku	Procentuelní podíl
1. Politika a politici	13%
2. Jiné	6%
3. Svátky, slavnosti, výročí	4,20%
4. Válka	3%
5. Školství a vzdělávání	2,40%

Tabulka č. 12: Pět témat s největším počtem textů na 1/4 až 1/3 strany

Hlavní téma	Počet textů
1. Mezinárodní vztahy a zahraničí	14
2.-3. Válka	7
2.-3. Hospodářství	7
4.-5. Politika	5
4.-5. Obnova ČSR a Chebu po válce	5

Tabulka č. 13: Pět témat s největším procentuelním podílem textů na 1/4 až 1/3 strany

Hlavní téma	Procentuelní podíl
1. O českém národě	16,70%
2. Obnova ČSR a Chebu po válce	15,20%
3. Američané v Chebu	14,30%
4. Svátky, slavnosti a výročí	12,50%
5. Politika a politici	12,20%

Tabulka č. 14: Pět témat s největším počtem textů na 1/5 až 1/8 strany

Hlavní téma	Počet textů
1. Mezinárodní vztahy	14
2. Válka	12
3. Kultura	11
4. Činnost svazů, spolků a volnočas	9
5. Hospodářství	8

Tabulka č. 15: Pět témat s největším procentuelním podílem textů na 1/5 až 1/8 strany

Hlavní téma textu	Procentuelní podíl textů
1. O českém národě	33,30%
2. Obnova ČSR a Chebu po válce	21,20%
3. Jiné	18,80%
4. Politika a politici	14,60%
5.-6. Američané v Chebu	14,30%
5.-6. Zdravotnictví	14,30%

Tabulka č. 16: Pět témat s největším počtem krátkých textů (notickek)

Hlavní téma	Počet textů
1. Mezinárodní vztahy	180
2. Válka	108
3. Hospodářství	93
4. Kultura	80
5. Činnost svazů, spolků a volnočas	60

Tabulka č. 17: Pět témat s největším procentuelním podílem krátkých textů (notickek)

Hlavní téma textu	Procentuelní podíl textů
1.-3. Doprava	100,00%
1.-3. O časopise Chebsko	100,00%
1.-3. Církev a náboženství	100,00%
4. Sociální péče	94,10%
5. Sudetští Němci	89,30%

Komentář k tabulkám č. 8 - 17

Zajímavé je také podívat se, jak dlouhé texty se jednotlivým tématům věnovaly. Největší počet (5) i procentuelní podíl (13%) textů, které pokrývaly polovinu strany a více, se věnoval politice nebo politikům. Celkem čtyři takto dlouhé texty pojednávaly o tématu války. U převážné většiny témat – celkem 20 z 27 sledovaných, se ale takto dlouhé texty vůbec neobjevovaly. Největší počet textů s rozsahem 1/4 až 1/3 strany se zabýval mezinárodními vztahy, dohromady jich bylo 14. Největší procentuelní podíl takto dlouhých textů však měly ty, které pojednávaly o českém národě obecně. U 12 témat se takto dlouhé texty nevyskytly ani jednou.

Nejvíce textů s rozsahem 1/5-1/8 strany se věnovalo taktéž mezinárodním vztahům, celkem 14. Velký počet takto dlouhých textů se zabýval také válkou, dohromady 12. Na kulturu jich připadlo 11. Největší procentuelní podíl těchto textů mělo však opět téma „o českém národě“ - celých 33 procent.

Největší počet notickek (180) informoval o mezinárodních vztazích. Jejich stoprocentní podíl najdeme u textů, které se zabývaly dopravou, časopisem Chebsko, církví a náboženstvím. Z výsledků vyplývá, že většina textů měla jednoznačně největší podíl notickek. U žádného ze sledovaných témat jejich procentuelní podíl neklesl pod šedesát procent.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na to, jak probíhaly první měsíce po konci druhé světové války v našem pohraničí – konkrétně na území Chebska. Vzhledem k tomu, že se jednalo o velmi komplikované a chaotické období, jehož interpretace zůstává (zejména z důvodu vztahu k sudetským Němcům) velice kontroverzní, doufám, že má práce alespoň trochu přispěla k rozšíření znalostí o této tématice.

Jako studentku žurnalistiky mě samozřejmě zajímalo především budování českého periodického tisku na tomto území, které bylo až do konce války obývané Němci. Za největší přínos své práce považuji právě představení a analýzu prvního českého regionálního periodika, které v Chebu začalo po válce vycházet – časopisu Chebsko. Výsledky analýzy byly podrobně prezentovány v sedmé kapitole. Při využití metody kvantitativní analýzy mohou snadno zaniknout různé dílčí zvláštnosti, které se v periodiku objevovaly. Zahrnula jsem proto také kapitolu, která se je snažila vyzdvihnout.

Analýza periodika překvapivě ukázala, že se nevěnovalo pouze regionálním tématům, ale od počátku svého vydávání věnovalo velký prostor také celostátnímu a mezinárodnímu dění. Zajímavé také je, že již v prvních měsících začala redakce využívat agenturního zpravodajství. Překvapivé pro mě také bylo, že vůbec nejčastěji zastoupenou zdrojovou agenturou byla zahraniční IP, ze které redakce čerpala častěji než z domácí ČTK.

Pokud jde o obsahovou a tematickou skladbu Chebska, ukázalo se, že nejčastěji informovalo své čtenáře o mezinárodních vztazích a dění v zahraničí, dále o válce, hospodářství a průmyslu. Poměrně často se objevovaly také informace o kultuře, sportu nebo činnosti místních úřadů, svazů a spolků. Velký prostor byl věnován také odsunu Němců.

Jelikož jsem považovala za důležité zasadit téma do širšího kontextu, zahrnula jsem do práce také kapitolu, která popisuje historii Chebu, a kapitolu, která vysvětluje nejdůležitější souvislosti česko-německých vztahů po roce 1918.

Summary

In my thesis I focused on the first months after the end of the Second World War in our border regions, specifically in the Cheb region. Because this was a complicated and chaotic period, the interpretation of which remains very controversial (especially because of relations with the Sudeten Germans), I hope that my work in this field helped at least somewhat to enhance knowledge this topic.

As a student of journalism I was also very interested in the development of the Czech periodic press in this area, which was up until the end of the war inhabited by Germans. I believe that the main contribution of my thesis lies in the presentation and analysis of the first Czech regional journal in Cheb, begun after the war, the Chebsko magazine. Results of this analysis are presented in detail in chapter 7. The use of the quantitative analysis method can easily obscure various marginal specifics which appeared in the journal. Therefore I also included a chapter in which I attempted to highlight them.

The analysis of the journal surprisingly showed that it did not cover only regional issues, but from its beginning also extensively dealt with nation wide and world wide issues. It is also interesting that even in the first months of its existence, the redaction started using agency reports. What also surprised me was that the most commonly used source agency was the foreign IP, which the redaction used more often as its source than the local ČTK.

As for the thematic contents of Chebsko, the analysis showed that the magazine most often published on international relationships abroad, about the war, economy and industry. Relatively common were also articles about culture, sport and the activity of the local offices, unions and associations. The issue of German expulsion was also extensively covered.

Because I thought it is important to set the topic in a wider context, I included also a chapter on the history of Cheb and a chapter on the key elements of Czech-German relations after the year 1918.

Použité zdroje

Literatura

ARBURG, Adrian von a STANĚK, Tomáš. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí*. Středokluky: Susa, 2011. 957 s., ISBN 978-80-86057-71-2.

BAUER, Franz a kol.. *Tisíc let česko-německých vztahů*. Praha: Panevropa Praha, 1995. 288 s., ISBN 80-85846-03-9.

BEDNAŘÍK, Petr. *Český tisk v letech 1945-1948*. In Končelík, Jakub –Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.). *Rozvoj české společnosti v Evropské unii*. III, Média, Teritoriální studia. Praha: Matfyzpress, 2004, s.132-144. s.132-144. ISBN 80-86732-35-5.

BĚLINA, Pavel a kol.. *Dějiny zemí Koruny české II.*. Praha: Paseka, 1992. 308.s., ISBN 80-85192-30-6.

BERELSON, Bernard. *Content Analysis in Communication Research*. Glencoe, Illinois: Free Press, 1952. 220 s.

BOLDT, Frank. *Cheb, město evropských dějin*. Praha: Paseka, 2010. 304s., ISBN 978-80-7432-059-0.

BOHÁČ, Jaromír. *Cheb- město*. Domažlice: Nakladatelství českého lesa, 1999. 240 s., ISBN 80-86125-08-4.

BOHÁČ, Jaromír. *Cheb v zrcadle času*. Cheb: Město Cheb, 2003. 80 s., ISBN 8023932586.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha, Karolinum,2002. 374s. ISBN 80-246-0139-7

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. 407 s., ISBN 80-7367-040-2.

HOSTIČKOVÁ, Jiřina, VACHTOVÁ, Jarmila. *Soupis časopisů Západočeského kraje 1945-1965*. Praha: Státní knihovna ČSR - Národní knihovna v Praze, 1972. 191 str.. ISBN neuvedeno.

CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osvobození (Liberation) Cheb 1945*. Cheb: Krajské muzeum Cheb ve spolupráci se Spolkem přátel starého Chebu a ČR - SOA v Plzni - Státní okresní archiv Cheb, 2005. 134 s., ISBN 80-85018-52-7.

CHMELÍKOVÁ, Jitka. *Osudy chebských židů*. Cheb: Chebské muzeum ve spolupráci s okresním archivem v Chebu, 2000. 148 s., ISBN 80-85018-42-X.

JANÁK, Jan a HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Dějiny správy českých zemí do roku 1945*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 519 s., ISBN 80-04-21189-5.

- JANČÁRKOVÁ, Dagmar. *České noviny v Karlových Varech po roce 1945*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2009. 103 s. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr.Barbara Köpplová, CSs.
- JAWORSKI, Rudolf. *Na stráži německví nebo v postavení menšiny? Sudetoněmecký národnostní boj ve vztazích výmarské republiky a ČSR*. Praha: pražská edice, 2004. 270 s., ISBN 80-86239-09-8.
- JIŘÍK, Václav. *Nedaleko od Norimberku*. Cheb: Svět křídel, 2000. 725 s., ISBN 80-85280-68-X.
- JIŘÍK, Václav. *Kupředu levá*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2005. 365 s., ISBN 978-80-87027-43-1.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Příruční slovník jazyka českého*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. Dostupné na: <http://psjc.ujc.cas.cz/> [cit. 2011-28-10]
- KUČERA, Jaroslav. *Odsun nebo vyhnání? Sudetští němci v Československu v letech 1945-1946*. Praha: H&H, 1992. 39 s., ISBN 80-85467-32-1.
- KUČERA, Jaroslav. *Žralok nebude nikdy tak silný. Československá zahraniční politika vůči Německu 1945 – 1948*. Praha: Argo, 2005. 200 s., ISBN 80-7203-648-3.
- KURAL, Václav a RADOVANSKÝ, Zdeněk. *Sudety pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis international, 2002. 547 s., ISBN 80-86067-66-1.
- ŘEHKA, Josef. *Podzim trpkých plodů*. Cheb: Okresní výbor Českého svazu protifašistických bojovníků v Chebu, 1987. 137 s., ISBN nevedeno.
- SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi*. Praha: Academia, 1996. 464 s., ISBN 80-200-0577-3.
- Seznam obcí v republice Československé. Díl I. Seznam obcí v zemích českých podle správního rozdělení z 1. února 1949*. Praha: Státní úřad statistický, 1949. 260 s.
- SCHULZ, Winfried a kol.. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2002. 149 s., ISBN 80-246-0827-8.
- Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl 1. Růst, koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání*. Praha: Státní úřad statistický, 1934. 205 s.
- SLAVÍK, Radmil Jaroslav. *Američané a Cheb*. Cheb. Redakční kruh Dialogu, 1990. 28 s. ISBN nevedeno.
- Soupis obyvatelstva v Československu v letech 1946 a 1947*. Praha: Státní úřad statistický, 1951. 561 s.
- STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia – Naše vojsko, 1991. 536 s., ISBN 80-200-0328-2.

STANĚK, Tomáš. *Tábory v českých zemích 1945 -1948*. Opava: Tilia, 1996. 263 s., ISBN 80-902075-3-7.

TOMS, Jaroslav. *Přehled vývoje česko-německých vztahů na území České republiky od 12.století do roku 1947*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2002. 139 s., ISBN 80-7082-852-8.

ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě*. Praha: Prostor, 2001. 577s., ISBN 80-7260-055-9.

Elektronické zdroje

Dekret č. 5/1945 Sb.

Dostupné na: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html> [cit. 2011-21-10]

Dekret č. 12/1945 Sb.

Dostupné na: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html> [cit. 2011-18-10]

Dekret č. 16/1945 Sb.

Dostupné na: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html> [cit. 2011-12-10]

Dekret č. 17/1945 Sb.

Dostupné na: http://iuridictum.pecina.cz/w/Dekret_%C4%8D._17/1945_Sb. [cit. 2011-12-10]

Dekret č. 28/1945 Sb.

Dostupné na: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/281945.html> [cit. 2011-21-09]

Dekret č. 33/1945 Sb.

Dostupné na: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/> [cit. 2011-12-10]

Dekret č. 71/1945 Sb.

Dostupné na: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/711945.html> [cit. 2011-11-10]

Dekret č. 103/1945 Sb.

Dostupné na aplikace.mvcr.cz/archiv2008/policie/udv/dekret/dek103.doc [cit. 2011-14-10]

Dekret č. 138/ 1945 Sb.

Dostupné na: http://iuridictum.pecina.cz/w/Dekret_%C4%8D._138/1945_Sb. [cit. 2011-25-10]

Archivní zdroje

Kronika města Chebu, rok 1945.

Státní okresní archiv Cheb, Fond Okresní národní výbor Cheb 1945-1990.

Státní okresní archiv Cheb, Fond Městský národní výbor Cheb 1945-1990.

Státní okresní archiv Cheb, Fond Americká vojenská správa Cheb 1945.

Státní okresní archiv Cheb, Fond Místní národní výbor Hazlov 1945-1972.

Periodika

Český Cheb. Týdeník Československé sociální demokracie pro Chebsko. 1947-1948, roč.1- 2.

Chebsko. 1945 – 1947, roč.1-3.

Jednota. List pracujících hraničářů. 1946, roč.1.